శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

అయిదంకముల నాటకము

ఇది

ఇంగ్లీషులో షేక్స్పియర్ మహాకవి రచించిన
కింగు లియరు నాటకమునుండి

చెన్నాప్రగడ - భానుమూర్తిచే

తెనిగింపఁబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

యస్ గున్నేశ్వరరావు బ్రదర్సువారి
శ్రీ చింతామణీముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడినది
1907

దీనివెల 8 అణాలు

కథాసంగ్రహము

మందపాలుఁ డను భరతఖండపు రాజునకు చండిక, మందర, సుశీలయు నను ముగ్గురు కొమారిత లుండిరి అతఁడు వార్ధకమున రాజ్యభారము డించి సుఖం బుండఁ గోరిన కాలమునకు చండికామందరలవివాహము లాయెను గాని సుశీల వివాహము కాఁజేయుండెను శ్వేతధ్వజుఁడు చండిక భర్త వర్ధమానుఁడు మందర భర్త మాళవేశుఁడును మద్రేశుఁడును సుశీలను వరింపఁగోరి రాజాస్థానమున నుండిరి అంత నొకనాఁడు రాజు తన తనయలకుఁ దనయెడఁగల భక్తితాత్పర్యంబుల కనురూపంబుగ తనరాజ్యంబు వారలకుం బంచియిచ్చు నుద్దేశముతోఁ గొలువునకు వారిం జేరఁబిలిచి వారియెడలఁ బొగలు ప్రేమానుబంధంబు వివరముగఁ దెలుపు మని యానతిచ్చె కపటస్వభావు లగు చండికామందర లతిశయోక్తులతో నొండొరులం గడువం బారి యమాయికుఁ డగు తండ్రిని కనుగప్పి రాజ్యభాగములు వడసిరి ధర్మదయాసత్యశీల యగు సుశీల తనయక్కల యిచ్చకములకు రోసి తండ్రియెడ సమగ్రభక్తివినయవిధేయతలు గలదయ్యుఁ దన్ను సహధర్మచారిణిగ వరింపఁబోవు భర్తయెడలఁ దనకుఁ గలవిధుల సూచించుచుఁ దండ్రియెడలఁగూడ ప్రేమగౌరవములు తనకు ధర్మసిద్ధము లని చెప్పె యథార్థవాదీ బంధువిరోధి యన్నట్లు స్తోత్రప్రియుఁ డగు తండ్రి యాగ్రహమునకుం బాత్రంబయ్యె మందపాలుఁడును సత్యవాది యగు సుమిత్రుఁ డను పాంచాలదండనాథుని హితోపదేశంబుల సరకుగొనక యతని నిష్ఠురోక్తులకుం గినిసి రోషావిలచిత్తుఁడై వానిని తనరాజ్యము వెలువడ శాసించి సుశీలను విడనాడి యామెకు రావలసిన మూఁడవపాలును దదగ్రజాతలపా లొనర్చి తాను కతిపయపరిజనసమేతుఁడై వారియొద్ద వంతులవారునుండ నిశ్చయించుకొనెను ఐశ్వర్యకాముఁ డగు మద్రేశుఁడు మనవు వదులుకొనిపోయె గుణగ్రహణపారీణుఁ డగు మాళవేశుఁడు సుశీల పాణిగ్రహణంబు సేసి యామెం దోడ్కొని తనవీటి కేఁగె ప్రభుభక్తిసంపన్నుఁ డగు సుమిత్రుఁడు మాఱువేషమున రాజు పరిచారకులలోఁ జేరెను

చంద్రసేనుఁ డను సామంతరాజునకు శ్వేతకీర్తి యను నుదారగుణరత్నాకరుఁ డగు నొకపుత్రుఁడును, అఖిలదోషకరుండై దోషాకరుఁ డనునన్వర్థనామముగల యొక దాసీపుత్రుఁడును గలరు మిత్రభేదకుశలుఁ డగు దోషాకరుఁడు సులభస్వభావుఁ డగు తండ్రిని వంచించి యన్న నరణ్యములపా లొనర్చి తండ్రిరాజ్యంబు సర్వంబును బడయుఁ

గోరి శ్వేతకీర్తి వ్రాసిన ట్లొక యుత్తరమును సృష్టిచేసి తండ్రిమనసు విఱిచి శ్వేతకీర్తిని తండ్రికన్నులఁ బడకుండు మనిహితోపదేశముగఁ జెప్పిపుచ్చెను

అంట మందపాలుఁడు చండికచేత నవజ్ఞాతుఁడై శ్వేతధ్వజుని యనునయముల నుపశాంతి నొందక రౌద్రంబు దాల్చి చండికను శిక్షించి మందరపాలి కేఁగ నిశ్చయించి ముందు సుమిత్రునిచె నామెయొద్దకు జాబుపంపెను చండికయు నట మున్న కుక్షింభరుఁ డనుతనపరిచారకుని యుత్తరమిచ్చి మందరతావు కంపెను జాబులతో విరిరువురును జేరువఱకు మందరయు వర్ధమానుఁడును చంద్రసేనుని నగరమునకుఁ బోయి యుండిరి చంద్రసేనుఁడు వారితో సంప్రతించి శ్వేతకీర్తి శిరంబుఁ ద్రెంచి తెచ్చినవారికిఁ బారితోషిక మిచ్చెదనని చాటఁబంచెను శ్వేతకీర్తి యున్నతవేషముఁ గైకొని పురమునకు న్వెలియై చెట్లఁ బుట్టలుపట్టెను కుక్షింభరుఁడును సుమిత్రుఁడును చంద్రసేనని నగరు ముంగిటఁ దారసిల్లగ వారిలో వాక్కలహము పుట్టి చినికిచినికి గాలివానయై నంతట సుమిత్రుఁడు కత్తిఁదూసి కుక్షింభరునిపై కడరెను ఆంత నాసంక్షోభము విని మందరయు వర్ధమానుఁడును పైకివచ్చి జాబు లంది సుబంధునియందు నేరము మోపి వానిం బొండకొయ్య నుంచిరి అంతఁ గొంతతడవునకు రాజును విదూషకసమేతుఁడై వచ్చి చంద్రసేన మందిర ద్వారమునఁ జేరినవాఁడై పరిచర పరిభవమూలమునఁ దనకుఁ గలిగిన యవమానమునకుం గోపోద్దీపితుఁడై కూఁతునకు నల్లునకుఁ దనరాక నెఱిఁగింపఁ బుచ్చినవారలు మిమ వెట్టి జాగుసేసె యెట్టకేలకు వచ్చి సుమిత్రుని బంధ మూడ్చిరిగాని రాజునెడ నాదర మించుకయులేక భాషింపఁజొచ్చిరి ఇంతలో చండికయుఁ జేరుటవలన నొకరికొకరు తోడై తండ్రి పరివారమును బ్రాస్వపఱచు ప్రసంగములో నొకరినొక రతిశయించి పలుకుచుఁ గడ కాముదుకని మతిగలఁచి యాతని వదల్చుకొను నుపాయ మొనర్చిరి సుమిత్రవిదూషకమాత్ర పరిచరుఁడై రాజు పురమువెడలి తలవాయ విసరు గాలివానలో నడిరేయియైనం దలదాఁచికొన నెలవొసంగని బట్టబయట నివసించి యుండవలసె అప్పుడున్మత్తవేషధారియై యందంప నల్లాడు శ్వేతకీర్తి వీరికి జతపడియె శ్వేతకీర్తి యున్మత్త ప్రలాపములతోడను విదూషకుని చాటూక్తులతోడను చిత్తాపస్మార మందిన రాజునకుఁ గాలక్షేప మగుచుండెను ఈయవస్థలో సదయాంతరంగుఁ డగు చంద్రసేనుఁ డనుకంపాయత్తచిత్తుఁడై రాజు నొకకుటీరముఁ జేర్చి కొంతయుపచారము సలిపెను ఇంతలో వర్ధమానసితధ్వజులకుఁ గలహములు పొసఁగెను రాజు దురవస్థయు నల్లర వైషమ్యమును చారులవలన నెఱింగినవాఁడై నీతివిశారదుం డగు మాళవుండు ప్రభుభక్తి సంపన్నులగు సుమిత్రచంద్రసేనుల యాలోచనతో వర్ధమానశితధ్వజుల గెల్చి రాష్ట్రియు రాజునకు

సమర్పించువాఁడై నిగూఢముగ సేనలఁగూర్చి యుద్ధసన్నద్ధుఁ డాయెను చంద్రసేనుఁ
డీ వ్యవహారమునందుఁ దనకుఁ గల జోక్యమును రాజునకుఁ దా నొనర్చిన యుప
చారములు నెప్పటి వప్పుడు దోషాకరునితో మర్మము విడిచి దెలుపు చుండువాఁడు.
నాస్తికుఁ డగు దోషాకరుఁడు పితృసర్వస్వలోలుఁడై భ్రాతృద్రోహ మునకుఁ దోడు
పితృద్రోహమునకును సమకట్టి తన రాజభక్తి యుట్టిపడఁ బలుకుచు నీరహస్యము లెల్ల
మందరావర్ధమానులకుఁ దెలిపి వారి నిష్ఠురకృత్యమునకుం బురికొల్పి తాను చండిక యింటి
కేఁగె చంద్రసేను నింట నతిథులయ్యు దాక్షిణ్య మెంచక యాక్రూరకర్ములు వృద్ధుఁ
డగు చంద్రసేనుని గ్రుడ్లు తోడి యిల్లు వెడల నడచిరి ఈదారుణకృత్యముఁ జూడనోపక
చంద్రసేనుని పురజనుఁ డొకఁడు వర్ధమానునితోఁ గలహించి వానియొంట గాయము
నాటి తాను మందరచె నిహతుఁడయ్యె తదనంతర మావర్ధమానుఁ డావ్రణకారణమున
నీల్గెను అదివఱలోనే పాడిపట్టి చండికామందరులతో ననుచిత రహస్యవర్తనలకుం
జొచ్చిన దోషాకరుఁడు వర్ధమానుఁడు గతించినతోడనే మందరకు సర్వకార్యధురంధ
రుఁడై చండికకు మందరియుం దగూయాభివర్ధనం బొనర్చుచుండె చండికయు నిజభర్తృ
వధోపాయములు చింతించుచు దోషాకరునకుఁ దనహృదయ మెఱింగించుచు కుక్షింభరుని
వలన జాబు లంపుచుండె

దిక్కుమాలిన చంద్రసేనున కున్మత్తవేషధారియైన శ్వేతకీర్తియే చేదోడై తన
సాంత్వనవచనములతోడను తంత్రకౌశలముచేతను, అతని యాత్మహత్యోద్దేశముల నివా
రించుచుండెను ఇంతలో మందరయాజ్ఞానుసారముగ చంద్రసేనుని శిరముఁ ద్రుంప
కుక్షింభరుఁడు సమీపించుటయు శ్వేతకీర్తి వానిం దెగటార్చి వాని కంచుకాంతర్గుప్త
మగు చండికజాబులఁ గైకొని చూచి చండికాదోషాకరుల ద్రోహము బయల్పఱచి శిత
ధ్వజునింగాయు నుద్దేశముతో జాబులు వానికంపఁ జేసి దోషాకరుఁడు తన ద్రోహ మొప్పు
కొనని నాఁడు తనకై భేరిమ్రోయించిన ఖడ్గపాణియైవచ్చి యంతయు బుజువుచేయిం
ఛెదనని చెప్పిపోయెను

మాళవుఁడు కార్యాంతరవ్యాపృతుఁడై తనపీటికి మరలిపోవలసి వచ్చినందున
సుశీల తనసేనాని యాధిపత్యముక్రింద సేనల నాయితంబు సేసి తండ్రిని వెదకి కాంచి
తగుసంరక్షణలోనుంచి బయలువెడలుటయు శత్రుసేన శ్వేతధ్వజ దోషాకరుల యాధి
పత్యమున యుద్ధసన్నద్ధమయ్యె శ్వేతకీర్తి తండ్రి నేకాంతస్థలమున సురక్షితుఁ జేసి ధర్మ
పక్షమవలంబించి పోరఁజేరె దైవబలము చాలమిఁ జేసి మాళవసేన పరాజితమగుటయు
సుశీల మందపాలులు బందీకృతులై దోషాకరునిచేతఁ జిక్కిరి దోషాకరుఁడు వారలం

దనసేనాధికారి యధీనముచేసి రహస్యవధోపాయం బుపదేశించిపుచ్చె ఇంతలో దోషాకరునకును స్వేతధ్వజునకును వాగ్వాదము పొసఁగిన స్వేతధ్వజుఁడు స్వేతకీర్తి యొసంగఁజేసిన జాబులలోని దుర్గుణము లగ్గడించి దోషాకరునియందు దోషమారోపణసేసి ద్వంద్వయుద్ధమున దాని నిర్ధారణసేయువానికై జేరిప్రోయించెను ఈలోపల చండికా దత్తవిష్ణకారణమున మందర ప్రాణములు వాసెను చండికయుఁ దన దుష్కృత్యాములుఁ బయల్పడినందులకై లజ్జాపరిభూతమానసయై కత్తివాతఁబడి మడిసె జేరిప్రోత విని స్వేతకీర్తి దోషాకరునితో నెక్కటికయ్యమునకుం గట్టాయితుండై తండ్రికి రాజా దురవస్థదెల్పి తన్నెతింపుమటయు నమ్ముదుఁని హృదయమలిసిపోయె స్వేతకీర్తి దోషాకరుండలపడి యసిధార నాతని నేలంగూలనేసిన నాతఁడు ప్రాణావశిష్టుండై తన ద్రోహ మెల్లఁ గడవెట్టక బయటవెట్టినతోడనే సుశీలామందపాల ప్రాణరక్షకై స్వేతకీర్తి యుఋకుతతికి సుశీల పనిదీఱెను దోషాకరుఁగును ద్వంద్వయుద్ధమున స్వేతకీర్తిచే నందినగాయమున నచిరమున నే యసువిడిచె అంతలో రాజును జింతచే జివికిముగ్గిన పండువలె నేల్రాలుటయు సుమిత్రుఁడు వైరాగ్యముగొని వని వినియె అంత స్వేతధ్వజుఁడు స్వేతకీర్తి కాతని పూర్వవంశాసంగి తాను రాజ్యభారమువహించి మృతులైనవారి కుచితక్రియలొనర్చి దుష్టశిక్షాశిష్టరక్షణపరుఁడై ప్రజాపరిపాలనంబు చిరంబొనర్చె

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు

పురుషులు

మందపాలుఁడు—వృద్ధుఁడగు భరతఖండపు రాజు

శ్వేతధ్వజుఁడు—మందపాలుని మొదటియల్లుఁడు

వర్ధమానుఁడు—మందపాలుని రెండవయల్లుఁడు

మాళవేశుఁడు— } సుశీలను వరించుటకై కొల్వున వచ్చియున్న

మద్రేశుఁడు— } యిద్దరు రాజులు

సుమిత్రుఁడు—పాంచాల దండనాథుఁడు

చంద్రసేనుఁడు—ఒక సామంతరాజు

శ్వేతకీర్తి—చంద్రసేనుని పుత్రుఁడు

దోషాకరుఁడు—చంద్రసేనుని దాసీపుత్రుఁడు

విదూషకుఁడు, వైద్యుఁడు, సచివుఁడు, పరిచారకులు, చారులు, భటులును

స్త్రీలు

చండిక— }

మందర— } మందపాలుని కొమార్తెలు

సుశీల— }

మందపాల చరిత్రము.

రంగము—భరతఖండము.

చ. ఎవఁడు గణింపఁగానలవియైని యజాండము లెల్లఁద్రిప్పువాఁ
డెవఁడు తదాశ్రితంబులగు నెల్ల చరాచరమోలి మన్పువాఁ
డెవని యలంఘ్యశాసనము లించుకయేనియు మీఱనేర వీ
భువనములున్ సమస్తలగు భూతచయంబును వానినెంచెదన్

ప్రథమరంగము—మందపాలుని నగరు

[సుమిత్రుఁను, చంద్రసేనుఁడు, దోషాకరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుమి—వర్ధమానునికంటె స్వేతధ్వజనిదెస నన ప్రభువునకెక్కువ మక్కువగల దని నాకుఁదోఁచెడిని.

చంద్ర—ఇదివరలో మనమందఱ మట్లే యనుకొనుచుంటిమిగాని, నేఁడు తూఁచినట్లు లేశమేనియు వరలేకుండ రాజ్యముఁ బంచియిచ్చినరీతిఁ జూడ, నాయన కెవరియం దధికాదరముఁ గలదో తెలియ వలనుపడకున్నయది

సుమి—ఇతఁడు మీ యాత్మజుఁడే కాఁడా?

చంద్ర—వీఁడు నా సంరక్షణలోనివాఁడే యైనను, వీనిం బుత్రుఁడని యొప్పికొన నాహృదయ మొల్లకయున్నది నాయెడఁ గలలోపముఁ బొడగనఁగల్గితిరా?

సుమి—లోపమెట్టిదైనను ఫలమింత యాదరణీయంబగుటంజేసి యుక్తముగ నే దోఁచెడిని

చంద్ర—నాకు ధర్మపత్నియందుఁ గల్గినవాఁడు వీనికంటె నొక హాయన మెక్కువవయసు వాఁడొకరుఁడుఁ గలఁడుకాని, నాకు వానియం దింతయాదరము లేకున్నయది కోరిపడసినవాఁడు గాకున్నను, తల్లి సౌందర్యగరిమఁజేసి వీనిం బుత్రుఁగా నేలందగు దోషాకరా! నీవీమాన్యచరితు నెఱుంగుదే?

దోషా—అయ్యా యెఱుంగను

చంద్ర—పాంచాలదండనాథుఁడగు సుమిత్రుఁడితని మత్ప్రియసఖుంగాఁ దెలియుము

దోషా—వందనమో యార్యా

సుమి—మాబోంట్ల ప్రేమకాస్పదంబవై యాయుష్మంతుఁడవై వర్ధిల్లెదవుగాత!

దోషా—శ్రద్ధచేసె మీప్రేమకుం బాత్రత వడసెదను

చంద్ర—వీఁడు తొమ్మిది సంవత్సరములనుండి పరదేశవాసము చేసివచ్చినవాఁడు. వెండియు నిలువెడలనై యున్నవాఁడు

[మందపాలుఁడు, వర్ధమానుఁడు, శ్వేతధ్వజుఁడు, చండిక, మందర,
సుశీలయుం బరిచారకులునుం బ్రవేశించుచున్నారు]

మంద—ఓయి చంద్రసేనా! నీవును దోషాకరుఁడును బోయి మాళవప్రదేశులం బరివేష్టించి యుండుఁడీ

చంద్ర—దేవర యాజ్ఞానుసారము మొనర్చెదను

(చంద్రసేన దోషాకరులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

మంద—ఉ. గ్రమ్మదె శరీరపాటవము, మందటిలె న్విషయేచ్ఛలెల్ల, నా
డెందము రాజ్యభారమిఁక డించి సుఖంబున నుండఁగాఁ గడుం
దొందఱ సేయుచున్నయది, తోడనె పిన్నలపై భరంబు మో
పందగుఁ బ్రోవఁ జూచి, యిదె పన్నిదమందగు పుణ్యకర్మముల్

గీ. అట్లు గావున నాకూర్మియల్లులైన
వర్ధమాన, సితధ్వజవర్యులార!
అనుఁగు తనయుల కేనిచ్చు నరణములను
ముందు నందియ మేమియుఁ జెందకుండఁ
బూని వివరింపఁగా నిచ్చవొడమె నాకు

క. మాళవప్రదేశులను, సు
శీలంబడయంగఁ గోరిచేరి కొలువునం
జాలదినంబులు వేచిరి
వాలాయముఁ జేయవలయు వరనిర్ణయమున్

ఉ. కూర్మితనూజలార! యిఁకఁ గోరికల న్విడనాడి యెంతయు
న్నిర్మల చిత్తవృత్తిమెయి నిత్యసుఖస్థితి నందఁగోరి మీ

కీర్తిలిఁబొందియిత్తు భువి నందులకై వివరించి చెప్పఁడీ
మర్మములేక మువ్వురను మానుగ నాదెసఁగల్గు కూరుముల్

గీ. కన్నమోహంబుఁ గూర్మియుఁగలసి యమరు
తావున గరిష్ఠ భాగంబు దగులునట్లు
పంచియీఁదగు గావునఁ బలకవమ్మ
తొలుతఁ దొలుపట్టి, చండికా! తోడరి నీవు

చండి—శా. తండ్రీ నాయెడఁ దండడించు మమతల్లద్ధ్యంబు భూమండలిం
దండ్రుల్ బిడ్డలయందు నెందును గనంగాఁ బోవఁగం జడ్డరే
వాండ్రుంచండ్రుల పట్లనేఁజురవినే వాక్రువ్వ నానాలుకల్
పండ్రెండైనను జాలవైన వివరింపం బూనెదన్నక్కిమై

ఆ. కన్నదోయికంటె, కొంతయౌవన రూప
గుణవిలాసములను గొమరుమిగిలి
యఖిలగౌరవముల కాస్పదంబై యొప్పు
బ్రతుకుకంటె, భాగ్యవితతికంటె,
నిఖిలకామ్య సౌఖ్యనిచయంబుకంటె, నో
యార్య! నిన్నెంతు నతిశయముగ
పలుకులిన్ని యేలఁబాయని నా కూర్మి
యింతయనుచు నిశ్చయింపరాదు.

సుశీ—(తనలో) సుశీల యేమిసేయంపగు సౌహార్దము హృదయాంతర్గతముగ్గ
నుంచి మానముద్రం దాల్పనగు

మంద—(పటముఁ గైకొని)

ఉ. కాటుకకొండ చాలుగతిఁ గార్కొను కానన పఙ్క్తులన్న మా
పాటల హృద్యశాద్వల విభాసిత పార్శ్వములౌ స్రవంతులన్
హాటక గర్భితస్థలుల నచ్ఛజలాఢ్య సరోవరంబులం
బాటిలుప్రాజ్య రాజ్యమిది తత్పరిపాలితమై చనంగగున్

గీ. కాన నీనాల్గు హద్దుల గ్రాలుపుడమి
భర్తయును నీవు సంతతివారు నెలమిఁ
జేరి భుజియింపుఁ డాచంద్రతారకముగ
ఇఁకను నీక్షేమ, మందర! యెఱుఁగవలతు —.

మందర — ఉ. వెండియుఁ జెప్ప నేల? మును విన్న యుదంతము నింతదాక యా
చండిక యేమి దెల్పె నది సర్వము మద్ధృదయాంతరస్థమై
యుండినదయ్యె, దీన మఱియొండు విశేషము, నిన్నుఁ బాసినం
బంధువులెల్ల బాములగుఁ బ్రాణములు న్బరువౌ మదాత్మకున్

సుశీ — (తనలో) సుశీలా! ఇఁకఁ జేదటికమే నీపాలు అయినను నేమి? నా ప్రేమనాలుకను దనుభావమందియు హృదయమునఁ బుష్కలతనే వహించుచున్నయది

మంద — సీ. ఉదయచరమాద్రి మేఖల లొరసి నాదు
నాజ్ఞ వర్తిల్లుచున్న యీయవనిలోన
నీవు మూఁడవపాలగు నీవిశాల
ధాత్రిఁ బాలింపు మాపుత్రపౌత్రకముగ

గీ. తనయవర్గమునం దుదిదానవయ్యుఁ
గాంత! గుణరూపముల నగ్రగణ్యవౌ సు
శీల! నాపాలిభాగ్యమ! చెప్పుము నీదు
నుల్లమునఁ బాదుకొను కూర్మి నెల్ల నిపుడు

సుశీ — ఏమియునులేదు తండ్రీ!

మంద — ఏమియునులేనిచో నిచ్చునదియు నేమియు నుండదు

సుశీ — ఆహా! నే నెంత యదృష్టహీనను! ఎదనున్నది పెదవులకుం జేర్ప నేరను తండ్రీ! నిన్నెంత ప్రేమింపనాశించియో నంతవట్టున కించుకేనియు నెక్కువ తక్కువలు లేకుండ నిన్నుఁ బ్రేమించెదన

మంద — ఏమేమి? సుశీలా! నీపలుకుల నిలకడగా విచారించి, యించుక సవరించికొనుము లేనియెడల, నీయదృష్టం బదృశ్యంబయ్యెడు.

సుశీ — తండ్రీ!

క. కనిపెంచి విద్య బుద్ధియుఁ
జనవు మెయిం గఱపినట్టి జనకుఁడ వటుగా
వుననినుఁ గొల్వఁగవలదే
వినయమునను బరమభక్తి విశ్వాసములన్

గీ. తలపు లెల్లను నీయందు దగిలియున్న,
మగలనేటికి వసనిరీమగువలిల్లు

వల్కినంతనె మాటలు పాటిసేయ
నగునె? నామాట దెల్పెద నవధరింపు||

గీ అవనిన చెట్టవట్టునన్నట్టిఘనుఁడు
డక్కఁగొను నామహృదయంబు చక్కఁగగ
నేను పీరలవలెఁ దండ్రికెల్ల కూర్మి
యును నొసంగఁగఁ జెండ్లియాడను నిజంబు

మంద—అగుఁబో! ఇది యెల్ల నీహృదయ పూర్వకమేకదా?

సుశీ—అట్లే తండ్రీ

మంద—ఈ లేతవయసేడ? ఈ జాతిగుండెయేడ?

సుశీ—తండ్రీ! నిజమాలోచించిన నింత లేతవయసున నీసత్య వాదిత్వమేడ? యనందగు

మంద—కానిమ్ము నీసత్యవాదిత్వమే నీకరణముగానిమ్ము

మ భువినీరంబులు వహ్నివాయువు నభంబుంగెర వాజ్జాతబాం
ధవుఙు వ్వాస్తులుగాఁ మోహమయిబంధం బొక్కటం బ్రెందియూ
యవనీనాథసభాంతరంబునన నవశ్యంబేను నేఁడీతనూ
భవమున్నాంసముఁ బోవఁ ద్రోచెద ననల్ప ప్రీతిసంధిల్లగాన్

గీ ఇంతనుండియుఁ దనకూన లేచ్చి మ్రింగు
వ్యాఘ్రియును, ధాత్రిమనుజులనాఁకటితమి
మెనవురక్కసిమూఁకయు, మేలు నాకు
నక్షహృదయవు నీకంటె నవనిలోన!

సుమి—మహాప్రభూ —

మంద—సుమిత్రుఁడా! నీపూరకుండుము రోషభీషణంబగు కేసరి జాతికిం దొలంగుము నేనీకృతఘ్నను నాబహిఃప్రాణముగఁ జూచుకొనుచు నిది వన్నె మువ్వనఁ గముపం బెట్టునని కొండంత యాసతో నుండినాఁడ నేఁటితో నది యెల్లయుంజెల్లె అట్లగుట నాకీతనువుర చిత్తశాంతియుండదిక ఎవఁడురా వాజారమున? మాళవ మద్రేశులఁ బిల్వనంపుము వర్ధమాన సితధ్వజులార! ఇదివరలో వాత్రియుతవయల నొనంగిన యరణంబులతో నిమూఁడవవపాలునంగూర్చి యనుభవింపుఁడు. సత్యవాదిత్వమని

తా భ్రమించెదు తపగర్వమే యీసుశీలం జెందుఁగాక! గజతురగాది మదీయసమస్త రాజ్యసంపదలను నేటినుండియు మీయధీనములు సేసెద శతపరిమితపరిజనసమేతుండనై రాజచిహ్నమాత్రావశేషుండనై వంతులవెంబడి మీయుభయులమందిరంబులం బ్రొద్దుపుచ్చెద దీనికిం బ్రమాణంబుగా నీమకుటంబు మీరుభయులునుం బంచికొనుండు

(మకుటము నిచ్చుచు)

సుమి—గీ అనఘ! ప్రేమింతునిన్ను మజ్జనకునట్లు,
ప్రభునిగా భక్తిఁజూచెద, స్వామిఁబోలె
సేవలొనరింతు, నాపాలిదైవముగతిఁ
గొల్తుమదిలోని కోర్కులు కొనలుసాగ

మంద—విల్లెక్కుడంబడియె సంపకోలకగ్గంబుగాకుము

సుమి—

సీ పడనిమ్ము విశిఖంబు బెడదంబుగాముట్టి యెదగాడఁజొచ్చినఁ గదలనేను
స్వామిచిత్తమొకప్డు స్వాస్థ్యంబువీడిన భృత్యునందవినయంబే గణంబు
తతవివేకము మఖస్తుతులపాలుగఁజేయు ప్రభుపు తప్పులు దిద్దవలదె భృత్యుఁ
డట్లుగావున విను మప్రియంబనకేను వాక్రుత్తునిటఁగల వాస్తవంబు
నీదుచిన్నతనయ నీకన్నసంతాన
మున సమగ్రభక్తివినయ మహిత,
నిందుకుండ తోణకకుండుట యెఱుఁగవే
యేలనిచ్చకముల బేలవైతి?

ఆ వె అయిన నెమ్మనమున నాలోచనముసేసి
యీసుదక్కి నీదుశాసనంబు
ద్రిప్పుకోలుమేలు దీనవర్థంబు
వాయువేగిరంబు పలదుసుమ్ము

మద—సుమిత్రుఁడా! ఇంకనం బ్రేలెదవేని ప్రాణంబులకుం బాసెదవు సుమీ.

సుమి—క నాయసువు లివెల్లప్పుడు
నీయొద్దంబూటకాలె నీకరివిజయ
శ్రీయొనగూర్పఁగనవి నీ
కై యే విడువంగ వెఱువఁగర్దంబుతలిన్.

మంద—ఛీ! పొమ్ము! నా కనులం బడకుము

సుమి—లెస్సగ నరసితేని నాహితంబ కర్జంబుగాఁ దలిచెదవు

మంద—నిన్ను సృజించిన దేవుని యాన

సుమి—ఓయిరాజా! నీవేల యిట్లు నిర్నిమిత్తముగఁ బ్రతిజ్ఞలు సేసెదవు?

మంద—ఓరీ! కృతఘ్నా! భక్తిహీన! (కత్తిదూసి)

వసి— దేవా! శమింపుము

సుమి—వైద్యునిం జంపి రోగమును సత్కరించికొనము. నీశాసనము మరల్పనేని నాకళరమునఁ గొన యూపిరియున్నంత దనకను నీచెయు నకార్యంబు వలదని వారింపక మానను.

మంద—సీ. వినుమూఢ! ప్రభుభక్తివీసమైన నునీదుమదిగల్గ నేనియిమ్మాడ్కిఁ బూని
సమయలంఘనమును సలుపంగ నీవిట్లు నను నోడఁబఱుపంగఁ జనునె తివుర?
ఆడితప్ప నేర్తురె మానధనులు మూర్ధాభిషిక్తు లగు నవనిపతులు
తెలిసి ప్రల్లదములు పలికితి గాన నారాష్ట్రంబు వెల్వడి త్రుటిఁగనుము
నేఁడు మొదలు దీని కేడుదినంబులు
గడువు పెట్టెద నది గడచనంగఁ
దడసి నీవిచటను బొడఁజూపెదేని నీ
మేనఁ బ్రాణములకు మానుమాస

సుమి—అధిపా! సెలవొసంగుము నీవిచందమైన నాకీదేశమే పరదేశము అన్యదేశములే వాసయోగ్యములు
(సుశీలతో) త్రికరణశుద్ధిగ ధర్మచారిణి వగునిన్నుం గరుణామయుండగు పరమేశ్వరుఁడే పాలించుఁగాత!
(చండికామందరలతో) మీమాటల యౌదార్యమును సదృశక్రియలం దేటపఱతురు గాక. ఇంతటినుండియుం బ్రపంచమునందియ్యనిమాటలనే సెయ్యంపుఫల మెల్లయుం జేకూరెడు గాక ఇదె సుమిత్రుఁడు మీ యందఱ యనుజ్ఞయుం బడసి దేశాంతరమున కేఁగుచున్నాఁడు

[చంద్రసేనుఁడు మాళవమద్రేశులను వారి యనుచరులను గూడి తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చంద్ర—మహాప్రభూ! వీరే మాళవమద్రేశులు

మంధ— మద్రాధిపా! నాకూఁతుం బరిగ్రహింప నేపాటి కారణంబు గావలయునో తెలియవలతుం జెప్పుమా

మద్రే—ఓయుదారచరితా! నీ విదివరలో నేర్పఱచిన పని కధికం బపేక్షించు వాఁడను గాను అంతకుం గొదువసేయ నీవును దలంపవే కద?

మంధ—ఓ నరపాలోత్తమా! ఇది నాహృదయంబునకుం బ్రియంబై యుండినంత కాల మట్లే యూహించుచుంటిని గాని యిప్పుడు దీనియందట్టిగౌరవం బెల్లయుం దీఱె, నాయాగ్రహంబునకుం బాత్రంబై యీ కనఁబడు నాహాధమయెడ నీ కేమేని యిష్ట ముండినచో దీనిం గైకొమ్ము నీ కిచ్చెద

మద్రే— నా కుత్తర మేమియుం దోఁచకున్నయది

మంధ—గీ. భువిని దుర్జనపుంజంబు పుట్టినిల్లు,
కన్నతండ్రికి నెదలోని కంటకంబు
నయిన దీనికి నాకోపమ యరణంబు
కొనుము వలపున్న, లేకున్న మనువుడుగుము

మద్రే—నృపాలోత్తమా! మన్నింపుము ఇట్లైన నే నీమనవు వదలుకొనియెద

మంధ—మతవనాథా! మన పూర్వపరిచయంబుం బాటింపవలయు నేని నే నసహ్యపడునెడ నీ వానఁ జేయువల దని వారింపవలసినవాఁడ కన్నతండ్రనేనియుం గోపారిత యనం దలఁపుపవ టిల్లు నిద్దురాత్మం బరిహరించి నీ నెయ్యం జెయ్యెడనేని యర్హం బగుతావునం దగులనిమ్ము

మాళి—ఉ. ఇది కడువింతగాదె నృప! యీక్షణికంబున నిక్కమారి నీ
మదికి ననర్ఘరత్నముగ మాన్యగుణోత్తరగా ధరిత్రి నీ
ముదిమికి నూతగాదగిన పుణ్యచరిత్రగఁ దోఁచి యింత నే
యెదకుశిలీముఖుం బగుట కేమియొనర్చె మహాపరాధముల్?

ముకి—సీ. అధిప నేఁజేయంగ నాత్మఁగోరెడుదానిఁ జేసి చెప్పుటెగాని చెప్పి చేయ
మాటలందునఁదే నెమదిలోన విసమును గలిగి యిచ్చకములు వలుక నేర
నిదియ కాదె మనల నెడవాపె నింతకు వేరు నా చేసిన నేర మొకటి
హానియొండెలేక యపకీర్తియొండెను గలదె యిందఱకును దెలియఁబలుకు
మయ్య నిన్ను భక్తిఁ బ్రార్థింతు నీయున్న
వారు నిశ్చయించువారు దీనఁ

గూడియుండునట్టి గుణదోషముల నిట్టి
ధర్మనిర్ణయంబుఁ దల ధరింతు

మంద—నన్నింతకంటె నెక్కువ సంతోషపెట్టలేని నీఁబోటి దుస్స్వభావపు పుట్టకుండినను మేలు

మాళ—గీ ఇంతియేకద కొంచరు హృదయసీమ
విస్తరిల్లెను దానిలో వీసమైన
వెలువరింపఁగ నేరరు వినయవతులు
దానదోషంబు వాటింపఁ దగవు తెలుఁగ?

క. ఏమయ్య మద్రనాథా
నీమదిఁ గలయట్టి వలపు నిజము దెలుప వీ
భూమిఁ దదితరాపేక్షా
వ్యామిశ్రితమైన వలపు వలపే తలఁపఁగ?

ఈ నాకీరత్నంబు దఱకుం దాన యరణంబు వేఱ యరణం బేల? శంకింపక పరిగ్రహింపుము

మద్రే—వరపాలాగ్రణీ! మొదల నీవనుగ్రహించిన యామూఁడవపాలాసంగము ఇదె నీకుమారిని నా రాణిగఁ బరిగ్రహించెద

మంద——నా శపథం బమోఘంబు సూదిమొన మోపునంతయైన నే నోప

మద్రే—అట్లే, సుశీల! నీతండ్రి యనుగ్రహముతో నాయనురాగముం గోల్పడితివి

సుశీ—మద్రాధిపా! పరమేశ్వరుఁడు నిను నైశ్వర్యయుతుం జేయుత నీవు సంపదల నే వరించువాఁడవె గాన నేను నీపత్నిగ నుండనొల్ల

మాళ—గీ వనిత నీయెడ జంకుఁ డవజ్ఞ సేయ
నాదు ప్రేమాంకురంబు గ్రొన్ననలు సాగి
విస్తరిల్లెను, నిదియేమి విస్మయంబొ!
తండ్రి కడ మైనకోలఁది నం దారసిలెదు!

చ. హరణ మొకింత లేమిచ యనర్హితమం బవుఁ దండ్రిచె నిరా
కరణము నొంది యుండుటనె గైకొనవర్ధితమంబవు న్వని
ర్భరపితృ కోపవహ్నిని గరంబుఁ దపింపుటఁ జేసి యేమనో
హరత మవు న్సుశీల! యిటు లర్థిలి నీగదె కేలు పట్టెదన్

గీ. ఒప్పులకు నెల్లఁ గుప్పవై యొప్పునీవు
ధరణి నాకూర్మిరాణివై బరగు టరయ
నింతి నాపూర్వ పుణ్యసమృద్ధి ఫలము
పండి రాశిగ నాపాలఁ బడుట కాదె?

(మాళవేశుఁడును చండికామదరసుశీలలును దక్క తక్కినవా రందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

మాళ—గీ. అతివ నివారియెదల నెయ్యంబు సుంత
యేని నీదెస లేదనుస్సైన నిచటు
వాసి మనవీటి కిపుడ పోవలయుఁ గాన
వేగ వారల వీడ్కొని సాగిరమ్ము

సుశీ—చ. ఇదె చనుచున్నదాన పతియింటి కనుజ్ఞ యొసంగుఁడమ్మ వే
డెద నయనాంబువుల్ దొరుగ డెందము గొందలమందఁ దండ్రి మి
మ్మెద ననురక్తి జొబ్బిలఁగ నెప్పుడుఁ జూచెడుఁగాదె మీర లా
మదుసలికే కొఱంతయును మున్పన గల్గక యుండఁ జూచుఁడి
ర్వ్యది మను మీదువాక్యముల నంతయుఁ దేలినదయ్యె నిప్డు దా
ల్పెద నెదలోని తాలిమి చలింపఁగ నిల్వఁగలేక వెండియున్

(తనలో) గీ. తెలిసియును మీదుమర్మంబు వెలికిఁ జెప్ప
తోడఁబుట్టినకతన మోమోడుదాన
తండ్రియును నేను పల్కుహితంబు వినడు
ఏమి కానయి యున్నదో యెఱుఁగరాదు

మంప—మావిధుల నిరూపింప నీకేమి ప్రసక్తి?

చండి—నిన్నుం దనపాలిటి భాగ్యదేవతగా మఱియు నీమగని ననుకూలవర్తనలం దనియింప యత్నింపుమే కాని నీ కొండు విచారంబు లేల? వినయవిధేయతాశూన్య వగు నీకుం బితృధనభాగంబు గోల్పడుట యర్హఫలంబు కాదె?

సుశీ—మోస మెన్నిమడతలలోఁ బొదివి దాచినను కాలాంతరంబునం బయల్పడి, చేసినవారి లజ్జాతిరస్కృతులపాలు సేయకమానునే? సర్వేశ్వరుఁడు మీ కభ్యుదయం బొసంగుఁగాత

మాళ—రమ్ము పోదము సుశీలా! (మాళవేశుఁడును, సుశీలయు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చండి—మనయుభయులకు నత్యావశ్యకము లగునంశములు పెక్కులు నీతో సంప్రతింపవలసి యున్నవి జనకుఁడు నేఁటిరేయి యిచటనుండి వెడలువాఁడుఁ గాఁబోలు

మంద—అది నిశ్చయమే ఈరాల నీయొద్దకును పైరేల నాయొద్దకును

చండి—వార్ధకమున నీయనచిత్తమున కెంతచాంచల్య మొదవినదో కంటివా? మన మీయనచర్యలను చిరకాలమునుండి కాఁచి వడపోసినవారము ఇంతకుమం దెల్ల మనయందఱలో మనతోఁబుట్టువు నెక్కువ ప్రేమించె ననుట నిస్సంశయము అట్లయ్యు నేఁ డామె నెట్లు నిరాకరించెనో చూచితివి గదా?

మంద—ఇగి యంతయు జరాచాపల్యమే కాని యాయన మేలుకాలమున నైన నోడ లెఱింగినవాఁడు కాఁడు

చండి—అట్లగుటం జేసి యిపు డితని చిరనైసర్గికంబు లగుదర్పధార్ష్ట్యంబులకుం దోడు వార్ధకస్వభావధర్మంబు లగుముంగోపచాపల్యంబులుగూడ జతపడినవి

మంద—సుమిత్రుని దేశత్యాజనమువంటి యవివేకకృత్యంబులకుం దలయొగ్గవలసినవారము

చండి—మాళవరాజు వీడ్కోలుపు లాంఛన మింకను నవశిష్టముగా నున్నయది ముందు మనము సేయు నన్నికార్యముల నేకీభావముతోఁ జేయుచుండవలయును ఇది మఱువవలదు సుమీ మనజనకుఁడు మునుపటి యధికారముఁ జూపందలంచు నేని సనము సైరించుట కడు దుష్కరము.

మంద—ఆలాగే దీనింగూర్చి ముం దాలోచింతము

చండి—అదను దప్పకుండ నీతరుణములోనే యేదో యొకటి సేయవలెను

ద్వితీయరంగము—చంద్రసేనునినగరు

[దోషాకరుఁ డుత్తరము పట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దోషా—గీ ప్రకృతిధర్మమ నిన్నె నాపాలిదైవ
తంబుగాఁ గొల్తు నెప్డుఁ గరంబు భక్తి
లేనిపోనివిచారము ల్సేసి పుడమి
జనులు న్యాయాతిరిక్తంబుగను విధించు
సాంఘికాచారజాలంబు సమయు గాత
నట్లు కాకున్న భువి ధర్మ మెట్లు నిల్చు?

చ. పదిపదునాల్గువర్షములు ప్రాయమునం గొఱవడ్డ యంత నే
వదలగ నేల జ్యేష్ఠునకుఁ బైతృక మైన మదీయసర్వసం
పదలదిగాక నజ్జనులు బానిసె బిడ్డని రోయ నేల నా
నదుటను వ్రాసియున్నదొకొ నొచ్చెడు నామది దీని కెంతయున్

గీ. కాన దా నీసుతుం డను కానివాద
దేల మాతండ్రి యిరువుర కేకరీతిఁ
గూర్చువాఁ డయి యుండ నా నేర్చినంత
వన్ని నీభాగ్య మెల్ల నాపాలఁ బడఁగఁ
జేయ నోపుదునో యన్న స్వేతకీర్తి
అహహా! యీలేఖ చరితార్థ మయ్యె నేని
వసుధ నీశ్లాఘ్యజన్మంపు వసయదేమొ
చూత మిందుకు దైవంబు సూటిపడిన

[చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చంద్ర—సుమిత్రుఁ డీవడువున వెడలనడువంబడియె మాళవేశుఁ డీసునం బాసి చనియె అసంప్రేక్ష్యకారిత్వముచె రాజునుం దనపరివారమును హ్రాస్వపఱచుకొని యీ రేయి నగరు దిగనాడి పోయె దోషాకరా! ఏమిసమాచారము?

దోషా—(ఉత్తరము దాఁచుచు) ఏమియును లేదు మహాప్రభూ

చంద్ర—ఆయుత్తరము దాప నంతత్వర యేల వలసె?

దోషా—విశేష మేమియును లేదు తండ్రీ!

చంద్ర—నీ వాజాబులోఁ జూచునదేమి?

దోషా—మ రేమియును లేదు

చంద్ర—లేమా లేనిదాని దాపరిమున కేల నంత వేగిరపాటు? తెమ్ము చూతము ఏమియులేనిచో సుశోచనముల యవసరముగూడ నుండదు

దోషా—అయ్యా క్షమింపుము ఇది నాయగ్రజునియొద్దనుండి వచ్చిన యుత్తరము తుదముట్టం జదువుకొనలేదు చదివినంతవఱకు తాము చూడఁదగియెడునది కాదు

చంద్ర—ఇటు లిమ్ము తడవు సేయకుము

దోషా—ఇచ్చిన నీ కన్న నపరాధినే యగుదును చదివినంతవఱ కిందలి సంగతుల నొగే కన్పట్టెడిని

చంద్ర—తెమ్మిటు చూతము

దోషా—నాకు మీయెడఁ గలవిశ్వాసమును బరీక్షింపఁ దలఁచి యాతఁ డిట్లు వ్రాసెఁగ వలయు

చంద్ర—(ఉత్తర మందుకొని చదువుచున్నాఁడు) వార్ధకము యొక్క లోభ వైకల్యములకు మన మొదిగియుండవలయునది కారణంబుగా మనకు యౌవనదశయందే ప్రపంచ మన్న వెగటు పుట్టించుచున్నయది వయఃకాలమున ననుభవింప నగు సంపత్స్వతంత్ర్యములు వార్ధకముపైఁబడి వాంచ లుడుగునంతవఱకును మనలం జెందకున్నయవి ఇవంతయుఁ బెద్దవాండ్రు పెద్దతనమును దీక్షిక గల్గియుండ నొల్లక లేనిపోనితాపత్ర యముపైఁ బెట్టుకొనుటవలని యనర్థము మనము సాగనిచ్చుటవలన జరుగుచున్నదే కాని, చెల్లియుండి చేయునది కాదు నీ వొకసారి వచ్చెదవేని యన్ని సంగతులును సమక్షమున మాటాడుకొందము మనతండ్రి తెలివి దెచ్చుకొనక నేను మేలుకొల్పునందాఁక నిద్దుర వోవువాఁడేని నీ వాయనసర్వస్వములో నర్థభాగమునకు స్వామివై నా ప్రియసోదరుఁడ వయి యుండెదవు గాక

స్వేతకీర్తి

ఏమీ! కుట్ర! తాను మేలుకొలుపువఱకును నేను నిద్దుర వోవుట! నీవు నా సర్వస్వములో నర్ధభాగమున కధికారి వగుటయు నా? ఔరా! స్వేతకీర్తి! దీని నాలోచింప నీహృదయ మెట్లొప్పెరా? వ్రాయఁ జే యెటులాడెరా! దోషాకరా! దీని నీ కెవ్వ రెప్పు డందఁజేసిరిరా!

దోషా—ఎవరు నందఁజేయుట లేదు తండ్రీ హా! ఆమోస మేమో కాని జ్వాల మార్గమున నాగదిలో పడుచుండ నిది నాకనులఁ బడినయది

చంద్ర—ఇందలి లిపి మీయన్నదే నా?

దోషా—విషయ మనింద్య మయినచో, లిపి యతనిదని ప్రమాణపూర్వకముగాఁ జెప్పఁజాలుదుఁగాని యిప్పటిస్థితిలో నది యాతనిది గాకుండిన బాగుగ నుండు నని యెంచువాఁడ

చంద్ర—వ్రాఁత వానిదే

దోషా—వ్రాఁత యతని చేతిదే కాని యిందలియంశ మతని హృదయ మందలిదై యుండదని నాయపేక్ష

చంద్ర—వాఁ డిదివఱలో నెన్నఁడేని యీ యంశమువిషయ మయి నీయుద్దేశ ములజాడ కనుఁగొనియె నా?

దోషా—ఎన్నఁడును లేదు కాని, పుత్రులు వయసునకు వచ్చి, తండ్రులు పేరునకుమాత్రము పెత్తనము సెలవుచుండుటయు, పుత్రులే వ్యవహారములఁ జక్కఁబెట్టుకొనుచుండుటయు, నుచితమని యాతఁడు పల్మాఱు భాషింపఁగా విని యున్నవాఁడ

చంద్ర—ఓరీదురాత్మా! పాతకీ! హా! వానిహృదయములోనియాశయే యీ యుత్తరమునోనివిని ఓరీకృతఘ్న! క్రూరకర్మ! మనుష్యాపశద! ఎందుండురా వాఁడు? ఎందుఁ జొచ్చినను బట్టి తెమ్ము పొమ్ము

దోషా—ఎందుండువాఁడో యెఱుఁగఁగాని, మీయాగ్రహము డింపి, యతని యుద్దేశముల నతనినుండియే గ్రహించుకొనువఱకు నించుక యుపశమించెదరేని స్థిరనిశ్చయముతోఁ గార్యంబు నడుపవచ్చు అట్లుగాక వేగిరించి యాచరించిన మీయశోగౌరవంబులకనవురూపం బగుటయేకాక యతనికి మీయెడ్డఁ గలవినయవిధేయతలు మొదలంట నశించుటకుం గారణంబునగు దేవరయెడ నాకుం గల ప్రేమానుబంధంబుఁ బరీక్షింప నాతఁడు దీని వ్రాసెఁ గావలెనే కాని వేరొకదుశ్చింతతోఁ గాదు ఇందులకు సందియంబు వలదని నాప్రాణంబు పణంబుగాఁ బల్కెద

చంద్ర—ఇదియా నీయూహ?

దోషా—దేవరయభిమతంబేని యీవిషయమై మే ముభయులము ముచ్చటించుచుండునెడ నిందలి యథార్థమును మీవీనుల విని మీరు మనస్సమాధానము నొందు నేర్పాటు, నేఁడు ప్రొద్దు గ్రుంకకమున్నొనర్చువాఁడ

చంద్ర—వాఁ డింత కృతఘ్నుఁడుగ నుండియుండఁడు

దోషా—ఉండఁ డనుటే నిశ్చయము

చంద్ర—అందులోను దన్నంత హృదయపూర్వకముగాఁ బ్రేమించుతండ్రిపట్ల దోషాకరా! నీబుద్ధికుశలత యంతయు వినియోగపఱచి, వానిని వెదకి తెచ్చి వానియూహలు నామనోగోచర మగునుపాయ మాలోచింపుము కార్యనిశ్చయమునకుఁ గా నిందలి నిజస్థితి దెలియుటకైనా నైశ్వర్యము సర్వమునైన నీఁగడంగుదు

దోషా—చిత్తము ఇప్పుడే వెడలి నాయోపినకొలఁదిం గార్యానుసంధానమొనర్చెద

చంద్ర—ఈయేటివసుఁ గన్పట్టిన సూర్యచంద్రగ్రహణములు మొదలగునవెన్నియు శుభోదర్కములు గావు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులేమేమియుక్తులఁ గల్పించి, వీనిం జులకనగాఁ జూచినను, వీనివలని యనర్థములు ప్రపంచమును బీడించుచునే యున్నవి.

ఎక్కడఁజూచినను గుటుంబములఁ గలతలు, రాజమందిరంబుల ద్రోహంబులు, పట్టణం బులఁ గల్లోలములు పల్లెలఁ గలహంబులు, అన్నదమ్ములకును దండ్రిబిడ్డలకును గలయను బంధము లొక్కనిమిషమునం దుత్తుత్తియ లగుటయుం గానఁబడుచున్నయవి ఇందుకు నిదర్శనముగా నిద్దురాత్ముఁడు దండ్రినగు నాకెగ్గు దలంచువాఁడు మనరాజునం దన ప్రకృతిం దిగనాడి కన్నబిడ్డను బోనాడె మామేలుకాలము గతించినది అవసాన దశకుఁ గపటము, ద్రోహమును కుట్ర, కృతఘ్నత మొదలగునవి సంప్రాప్తమైనవి దోషా కరా! ఆదుష్కర్ముని వెదకి పట్టి తెమ్ము సుమిత్రుఁడు నిజమాడిన యపరాధమునకు దేశము విడిచిపోవలెనె ఆహా! కాలమహిమ (చంద్రసేనుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దోషా—మ అకటా! లోకము వెఱ్ఱిఁ జూడఁగ మనం బాశ్చర్యమగ్నం బగున్
స్వకృతాకార్యఫలంబు లాపదలుగా సంప్రాప్తమై యొందుఁ ది
గ్మకరేందు గ్రహతారకాళి యొనరింపం బోలనం చెంచి కా
నక శాంతుల్ ఘటియింత్రు పుంగొకయెడ న్నం దొందుచో నన్గతిన్

ఆ కామమోహలోభకలుషితహృదయుఁడై
బుద్ధిపూర్వకముగఁ బూని చెసి
కొనినదానిఫలము వెనువెంటఁ దగిలిరా
దానికారణంబు దనెకాక
గ్రహము లేమిచెసె కర్మంబు దైవంబు
నేమి చేసె నింత యెఱుఁగవలదె

తే అవనిపై నిజశక్తి యత్నానురూప
మైనగతిఁ జెందునరుఁ డెందు నరసిచూడ
నాగమశకంబులేక లగ్నంబునందు
జనన మొందిన దోమ గజంబు సరియె

ఆదె వెదకఁబోయినతీఁగె బదములఁ దగిలినట్లు స్వేతకీర్తి యరుదెంచుచున్నాఁడు నే నున్నత్రప్రలాపములతో నాచెయు క్రూరకర్మమున కెత్తుగడ సేయవలయు హా! యీ మధ్యఁ గల్గిన గ్రహణములే యీకలతల కెల్లం గారణములు స-రీ-గ-మా

స్వేత—దోషాకరా! నీ వేమి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగి యుంటివి?

దోషా—ఈగ్రహణములయొక్క భావిఫలములనుగూర్చి వ్రాయఁబడిన కొన్ని యంశములు నిన్నఁ జదివినవి తలఁపునకు వచ్చి యిందువిషయ మయి యోచించు చున్నాఁడ

శ్వేత—అదియా యాలోచింపుచుంటివి ?

దోషా—ఇదేమిపాపమోకాని యీ వ్రాయఁబడిన యనర్థము లన్నియు నెఱవేఱుచునే యున్నవి. అకాలమరణములు, అనావృష్టి, దుర్భిక్షము, రాజద్రోహము, తండ్రిబిడ్డలకుఁ గలతలు, చిరంతనస్నేహవిచ్ఛేదము, మిత్రులకెత్యాజనము, దంపతులకు వైషమ్యములు, లోనుగాఁ గలయవి

శ్వేత—నీ వెంతకాలమునుండి జ్యోతిషమునందుఁ బరిశ్రమ చేయుచుంటివి

దోషా—ఎంతకాల మయిన నేమికాని, నీవు మనతండ్రి నెప్పుడు చూచియుంటివి

శ్వేత—ఏమీ? గడచినరేయియ

దోషా—మీయిరువురకు నేమైన సంభాషణ జరిగినదా ?

శ్వేత—ఒకజామువఱకు మాటలాడుచుంటిమి

దోషా—సంభాషణ యనుకూలముగానే తుదముట్టినదా ? నీవు జనకుని వీడునెడ నాయన ముఖవిలాసమునం దేమేనిమార్పు పొడగంటివా ?

శ్వేత—అణుమాత్రమును గాన

దోషా—ఆయన కాగ్రహజనక మగుపని యేమేని చెసియుందువేమో స్మరణకుఁ దెచ్చికొనుము. ఏది యెట్లున్నను నావిన్నపము మన్నించి యాయనకు నీయెడం గల కోపోద్రేకము కొంత యుపశమించువఱకు నాయనకనులం బడకుము. ఆయన యాగ్రహము ప్రస్తుతస్థితిలో నీరక్తముఁ గనుల జూచినను చల్లారదు

శ్వేత—హా! ఎవరో దుర్మార్గు లాయునమనసు విఱిచిరి కాఁబోలు

దోషా—అదే యనుమానము నాకును గొలుచుచున్నయది. నామనవి విని ధైర్య మవలంబించి యాయనకోప మణఁగునంతకుఁ దాలిమి నిలుపవలయు. నీవు నావెంట నాయింటికి వచ్చెదవా, జనకుఁడు నిన్నుగూర్చి భాషించునది నీకు శ్రుతిగోచర మగుతావున నిను నిలిపెద. దయచేసి రమ్ము. దీనింబట్టి కొదువసంగతు లూహించునది. మఱియు నొకమాట నీ విలువెడలునపు డెల్ల నాయుధపాణివయి పొమ్ము

శ్వేత—ఏమీ! ఆయుధపాణినై పోవలయునా?

దోషా—ప్రియసోదరా! అదే నాముఖ్య మయినహితము. మనతండ్రిహృదయమున నీయెడ నణుమాత్రమును సదుద్దేశము లేదని ప్రమాణపూర్వకముగఁ జెప్పఁగలను. ఇదంతయు నేఁ బ్రత్యక్షముగఁ గన్నది విన్నదియుంగాని యెంతమాత్రము ననుమానమువలన నూహించినది కాదు. నమ్ముము. నామాట విని తొలఁగి చనుము

స్వేత—అప్పటప్పటివిశేషములు శ్రుతపరచుచుందువుగా
దోషా—అవశ్యముగా నీచెప్పినచొప్పునఁ జేయువాఁడ
(స్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గీ. తెల్లనివి యన్నిపాలను నల్లనియవి
జలములుగఁ గొంచు నెవరేమి పలికిన నది
విశ్వసించెడు జనకుఁడు, విమలచిత్త
వృత్త్యుదారత నన్యుల కెగ్గు దలఁప
కున్కిఁ దన కొకకీడుర్వి నొంటొనర్త
రనెడు సందియమును బొంద డగ్రజుండు,
కాన నిఁకమీఁదికార్యంపుగతియుఁ దెలిసె
నాదుమాయలు వీరలమీఁద నడరి
సాగునల్లేసుపైఁ బండి యేగునోజ
నుర్వి నెయ్యది యున్నతి నొసఁగు నాకు
నరయనది యెల్లయుక్త మయ్యది యొనర్చ
జన్మవలనను గాకున్న చతురమతి స
హాయమున రాజ్యసంపద లందుకొందు
(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

తృతీయరంగము—స్వేతధ్వజుని మందిరము

[చండికయు నామె గృహకృత్యనిర్వాహకుఁ డగుకుక్షింభరుఁడును
ప్రవేశించుచున్నారు]

చం—లనపరిహాసకుని మందలించినందులకుఁగాను మాతండ్రి నాయుద్యోగస్థునిఁ గొట్టినాఁడా?

కు—ఔను కొట్టినది నిజమే

చం—క లానును దనపరివారము
నానాటఁ జం బొనర్చి నగ రొకకడపుం
దే నిచ్చిన నన్నాలఁడు
నో నాఁడునకారణంబ నోటిమదమునన్

గీ. వేఁటనుండి యతఁడు నేఁటిప్రొద్దింటికి
వచ్చునపుడుమునను జ్వరముచెల

నా [illegible] నట్టు గాకక్కడ నుండెవ
[illegible] తోడ మాటలాడకుండ

[illegible] ల నెరివేస్పునెడ నొకింత తిరస్కారభావమును గనఁబరచిన నా [illegible] ను ఉమవలని యపరాధమున కేన బాధ్యతఁ బూనెద అదే మీతం [illegible] న్నాఁడు వింటివా గోపల శృంగనాదములు వినంబడుచున్నవి
[illegible] సభంగిఁ గొండొకవిసువుదలను నిర్లక్ష్యమును నటింపుము అం [illegible] పవాఁడేని యాతఁడు నా చెలియలిపజ్జకుం బోవలసినవాఁడే ఈ [illegible] నొక్కరూప ఒకనియధికారమునకు లోఁబడనొల్లము [illegible] యాతఁడు, తాను చెతులార నిచ్చివేసినయధికారముల మరలఁ [illegible] వార్ధకము రెండవ శైశవ మను టెంతయు ధ్రువము వృద్ధుల [illegible] బోవనున్న భయంబునం దీర్పఁదగినవారు నేఁ జెప్పినది [illegible] మీ

[illegible] మాలాగున నే

[illegible] పరివారము నీకఁ దిరస్కారదృష్టిఁ జూడుము దాన నేమి [illegible] వాటిల్లినను సరె నీయనుచరు లందఱకు నిదియ యుపదేశింపుము ఇఁక మీ [illegible] నాపద్ధతియ యవలంబించునట్లు నా చెల్లె [illegible] భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధపఱపుము

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థరంగము
స్వేతధ్వజుని మందిరమున నొకసభామంటపము
[సుమిత్రుఁడు మాఱువేషముతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు]
సు—నా వేషమును మార్చుకొనఁ గల్గినట్లు కంఠస్వరమును గూడ మార్పఁగల్గుఁ [illegible] నా [illegible] శము జివరంటఁ గొనసాగించుకొనచ్చును ఓసుమిత్రుఁడా! [illegible] సేవింప నేస్తువేని నీవనుమతి నొందిన యీతావున నే బహుమతియు నందగలవ
[శృంగనాదములతో రాజు సపరివారముగాఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు]
రా—భోజనమున [illegible] ము గానీకుము నీవుపోయి సిద్ధముచేయుము (పరి [illegible] నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
ఏమి! నీవెవడవు?

సు—అయ్యా! మనుష్యుఁడను

రా—నీవృత్తియేమి ?

సు—నావృత్తిని నావేషమే విశదము చేయఁగలదు నమ్మి పని గొనువారిఁ గొలువను, యోగ్యులను ప్రేమింపను, బుద్ధిమంతులు మితభాషులు నగువారితో సంభాషింపను గుతూహలముగలవాఁడ గత్యంతరము లేనిచోఁ గలహింతు, నేమంబును నొక్కఁత గలవాఁడ

రా—నీజీవన మెట్టిది ?

సు—నాజీవనంబ దీనవృత్తి గడుపుకొనువాఁడ పేదతికముున మారాజుతో సెన యగుదు

రాజు—ప్రభువులలో నతఁ డెట్టిపేదయో ప్రజలలో నీ వట్టి పేదవేని నీవంటిపేద పృథ్విపై నుండఁడు ఏమికోరి వచ్చితివి ?

సు—కొలువుఁ గోరి

రాజు—ఎవరిని గొల్చెదవు?

సు—నిన్ను

రాజు—న న్నెఱుంగుదువా ?

సు—ఎఱుంగినుగాని నీమొగముగన్న నిన్నుంగొలువ బుద్ధి జనించుచున్నది పనిగొనుము

రాజు—ఏమిపనులు నేర్తువు?

సు—మంత్రరహస్యము రక్షింపను, స్వారిచేయను, దారినడుమను కథలు నుడువను నేర్తును రాయబార మొనర్చునెడ మోమోటమి దక్కి పల్కనేర్తు సామాన్యజనులు చేయఁగల్గినదెల్ల నేఁ జేయఁజాలుదు ఆర్జవము నాసొమ్ము.

రాజు—నీ వయ సేమి ?

సు—ఎత్తును దించను రానిప్రాయములో నున్నాఁడను వివుయేచ్చ లుడిగియు నుడుగకున్నయవి నలువదియెనిమిదేండ్లు నెత్తిమీఁదికి వచ్చినవి

రాజు -అయితే లెమ్ము కొలువరమ్ము నాభోజనానంతరముదనుక నీపరిచర్య తుష్టికరముగ నుండునేని నీవు నాయొద్దన నిల్చెదవుగాక [illegible]న రచట ? భోజనము సిద్ధమయినదా? విదూషకుఁ డేడ ?

(భటుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[పక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

? 'తింపిషాంగా' నాకొమార్తె ఎచట నున్నదిరా?

కు—చిత్తము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—ఆయపాత్రుఁ డేమి గొణుగుచు పోవుచున్నాఁడు వానిం బట్టి తెండు (భటుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు) విదూషకుఁ డేడ? నిద్రపోవుచున్నారా! ఏమి పలుకఁ?

[భటుఁడు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఏడి యాతుమ్ముడు?

భటు—స్వామీ! మీకొమార్త శరీరస్వాస్థ్యము దక్కియున్న దని చెప్పిపోయినాఁడు

రాజు—నేఁ బిలిచినపు డేల రాఁడాయె నాత్మలువ?

భ—రా నని స్పష్టముగాఁ జెప్పిపోయినాఁడు మహాప్రభూ!

స—స్వామీ! నాకుం గారణ మేమో తెలియదుగాని యిటీవల మీదుహితృజామాతలందును వారిపరిజనులందునుగూడ మీవిషయమయిన పూర్వప్రపత్తివిశేషము సన్నగిల్లుచున్నట్లు నాకు స్ఫురించుచున్నది

రాజు—అట్లంటివేమి?

సు—మీయెడ ననాదరణ పొడగాంచినపుడు తెలియఁబలకట నాధర్మ మని తెలిపితిని తప్పేని క్షమింప వేఁడెద

రాజు—నాయనుమానము నే నీవును స్థిరపఱచుచున్నావు ఈమధ్య వారిప్రవర్తనయందుఁ గొంచెకొక యవజ్ఞాభావము నాకునుం దోఁచినది కాని దానికి నాయనుమానప్రకృతి కారణ మనకొంటినిగాని వారియనాదరణ కారణ మని తెలియనేరకుంటిని ఎటులైన బాగుగ నరసి చూచెద విదూషకుఁ డేడ? రెండుదినములనుండియు నాకన్నులఁ బడకున్నాడు

సు—స్వామీ—మీచిన్నకొమార్త వెడలిపోయినప్పటి నుండియు నాతఁడు కృశించుచున్నాఁడు.

రాజు—ఆమాటెత్తకుము నేనుం గనిపెట్టితిని ఒకరు నాకూఁతునొద్దకుఁబోయి నేనామెం జూడవత్తునని చెప్పవలయును మఱియొకఁడు న విదూషకుని వెదకితోడ్కొని రావలయును

(ఇద్దఱుభటులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

[కుక్షింభరుఁడు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—అయ్యో! ఇటు దయసేయుము దేవరవారు నన్ను గుర్తెఱుఁగుదురా?

కు—నీవు నాయజమానురాలి తండ్రివి

రాజు—ఛీ! నీయజమానురాలితండ్రినటరా జానిసకొడుకా! తులవా! పశువా!

కు—ఇంకొకఁడును నేగాను క్షమింపుఁడు

రాజు—ఛీ! నావైపు కోరచూపు చూడసాగితివా? (కొట్టుచున్నాఁడు)

కు—నే దెబ్బలు తినను

సు—తన్నులు తినుదువుగాఁబోలు (పడఁదన్నుచున్నాఁడు.)

రాజు—భళీ! తగినప్రాయశ్చిత్త మొనర్చితివి మెచ్చితి నీపారితోషిక మందికొనుము

సు—ఓరీ! లేలెమ్ము నీకు వారపారలు నేర్పెదను ఓరిదుర్వినీత! లెమ్ము దులుపుకొని పొమ్ము ఇఁకమీఁదట వారపార లెఱింగి నడుచుకొమ్ము, మరియొకసారి ప్రాణాచారము పడఁదలఁతువేని నిలువుము మంచిది బుద్ధిగల్గి పోవసాగితివా? పో పొమ్ము (అని గెంటుచున్నాఁడు)

రాజు—నకుం బ్రియం బొనర్చితివి దీనిం గైకొమ్ము (ధనకోశ మిచ్చుచున్నాఁడు)

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విదూ—వినికి నేఁగూడఁ బారితోషిక మిచ్చెదను ఇదిగో యీకుళాయి గైకొమ్ము (కుళాయి నిచ్చుచున్నాఁడు)

రాజు—ఓరి వెంబరివిత్తా! క్షేమమా నీకు?

విదూ—(సుమిత్రునితో) ఓరీ యీకుళాయిం బుచ్చుకొమ్ము.

సు—ఏలరా వెంగళీ!

విదూ—కలిమివాసినవాని చెలిమిఁ గోరినఁదునకయి గాలివాటు మెఱిఁగి మొగము ద్రిప్పకొననివాఁ డవశ్యము శిరోభారముపాలు గాకపోఁడు ఇదిగో కుళాయి తడవుసేయక గైకొమ్ము ఈమహానుభావుఁడు ఇద్దఱుకొమార్తెలను వెట్టిప్రేమచేకడకొత్తి మూడవదానిం దనయాగ్రహముచే నదృష్టముపా లొనర్చెను ఇట్టివాని ననుసరించితేని, నీ కీకుళాయి కర్హుండవే? (రాజుం జూచి) ఓయివెట్టిరాజా! నాకుంగూడ నిద్దఱు కొమార్త లుండినచో జోడుకుళాయిలు గావలయుఁజుమీ!

రాజు—ఎందుకురా పోమరీ?

విదూ—నాసర్వస్వమును వారిద్దఱకుం బంచియిచ్చినమీఁదట నాకుత్తికి జోడు టోపీ లయినా నిలుచునుగదా!

రాజు—ఓరీ! జాగ్రత, కాయశుద్ధి కాఁగలదు

విదూ—ఔనౌను నిజమాడిన నేకికి నిష్ఠురమే? ప్రియమాడినవానికిఁ బెద్దపీట యు, నిజమాడినవానికి నేలమన్నను

రాజు—ఇది ములికివలె నాయెద నాటుచున్నదా?

విదూ—రాజా! నీకొకహితము చెప్పెద వినుము

రాజు—అట్లే కానిమ్ము

విదూ—చెప్పెద సావధానుండవై వినుము

గీ. ప్రజలకనులఁ బడెడు భాగ్యంబు గాకుండ
మూలధనము కొంత మడవవలయు
వ్యాదనమునను మెలఁగు నెఱుకలో నొకకొంత
నిలిపి మాటలాడ నేరవలయు
నుంచుదాని మించకుండ నీయఁగవలె
నాయ మెఱిఁగి వ్యయము సేయవలయు

ఇట్టు లాచరించుచుండునట్టివానికి భువి బేడ వచ్చునేని మాడ నిల్చు

సు—ఇందేమి విశేష మున్నదిరా యవివేకి?

విదూ—ఏమియు లేదా? మనప్రభువువారికి సొత్తు ఏమియు లేదని నీ వాయ నకుఁ దెలియఁజెప్పు నామాట యన నాయన కెన్నఁడును దల కెక్కదు

రాజు—హా! నీప్రలాపము లెంత కటువుగాఁ దోఁచుచున్నవిరా!

విదూ—ఓయిరాజా! అప్రియం బగుపథ్యమునకును, అపథ్య మగుప్రియంబునకును భేదము లెఱుంగుదువా?

రాజు—తెలియదు విశదపరుపుము

విదూ—లేశమేనియు దాఁచికొనక సర్వమును నిచ్చివేయుమని, రుచించునట్లుగా నీకుం దోపచేసిన నీబుద్ధి రెండవది లేశమేనియు దాపక యున్నది యున్నట్టుగానే చెప్పునది మొదటిది

రాజు—ఓరిపశువా! నన్ను అవివేకిగాఁ గట్టితివిరా?

విదూ—అవివేకమే నీకు నిలిచినసర్వస్వమును తక్కిన దెల్ల నన్యులపాలే చేసి తివి ఇదిమాత్రము నీకు సహజసిద్ధము కావున నిన్ను విశువదయ్యె

రాజు—ఓసీ పోగరుబోతా! జాగ్రత నోటికి బుద్ధి చెప్పకొనుము

విదూ—నీయొక్కయు నీకొమార్తలయొక్కయు చర్యలత్యాశ్చర్యావహములు నారాయణ యన్న బూతుమాటగ నున్నది నిజమాడిన నీకు నిష్ఠురము, అబద్ధమాడిన వారికి నిష్ఠురము ఊరకుండిన యంతఱకును నిష్ఠురమే నే నీపరిహాసకుఁడగుటకంటె మఱి యెవరయినను బాగుగనుండును గాని నీవుగా నుండనొల్లను సుమీ నీవు నీయైశ్వర్యముతో నీవివేకమునుగూడ రెండుచెక్కలు చేసి యిర్వురకు నిచ్చివైచి మధ్య శూన్యతనుమాత్రము మిగిల్చికొంటివి ఇదిగో ఒకచెక్క విచ్చేయుచున్నది

[చండిక ప్రవేశించుచున్నది]

రాజు—ఏమమ్మా నీముఖవికాసము దప్పుటకుఁ గారణ మేమి? ఏమోకాని యీమధ్య నీమొగము కాఱు గ్రమ్మియే కనుపట్టెడిని

విదూ—ఆమెయొక్క యాగ్రహానుగ్రహములతో నిమిత్తము లేకుండినంతవఱకు నీవు ధన్యుఁడవుగా నుంటివి ఇప్పుడు నీస్థితి దాపల యంకెలేని శూన్యాంకమువలె మంబరఁగుచున్నది (చండికతో) నన్ను నోరు మూయుమని నీమొగము చెప్పకయే చెప్పుచున్నయది ఇఁక మాటాడనులే నోటిముంగలిది బోర్లతోసికొనినవానికి జోలిపట్టి తిరిపమెత్తక తప్పునా? (రాజును జూచి) రాజా! అదిగో యేనుఁగు మ్రింగిన వెలగపండు కనుఁగొంటివా?

గీ తనకు మాలినధర్మంబు ధాత్రిలోన
విత్తనంబుల మరలని రిత్తకృషియు
మొదలు చెడుబేరమును నివి మూఁడు నరయ
జనని చెటునకగుటకు సందియంబె

చం—సీ నోటి కడ్డములేక మాటికిఁ బ్రేలు నీపరిహాసకుఁడెకాక పరిజనంబు
రేయుంబవల్లొక్కరీతి నల్లరి చేసి యిల్లొక్కడకుఁ దెత్తు రేమి చెప్ప
నీకు విన్నవింప నెమ్మి నియ్యది వాయు ననెదు నాసయుఁ దీరె నయ్యె నేఁడు
నీదు పల్కులు విన్న నీదు చెయ్వులు గన్న నీవ పేరల కెల్లఁ ద్రోవఁ జూపు
పగిది తోఁచెడు నింక నిబ్భంగి నైన
నింటిలోపలి పోరితం బిఁక నోపు
పని యొనర్చెద మది కది భార మైన
నలుకమై యొంటు నీవు నన్న నఁగవలదు

వి—రాజా! ఒకకథ చెప్పెద వినుము

ఆ గూటనుండి పొడిగి గ్రుడ్డు కూనఁగఁ జేసి
ప్రేమతోడఁ బెంపఁ బెరిఁగి వదియుఁ
గోయిల యల కాకిగొంతుకుఁ గొఱికెగాఁ
గాకి వెట్టి చేసి గంతు మిగిరి

కథ కంచెకుఁ బోయినది మన మింటికి వచ్చితిమి

రా—ఏమీ! నీవు నాకూఁతుర వేనా!

చం—నీమనస్సు కలకఁ దీర్చికొని నీస్వభావసిద్ధ మగు సద్బుద్ధి నూహింపుము

వి—బండిగుఱ్ఱము ను లాగుచున్న వైఖరి దెలియుటకు బుద్ధి కావలయునా? గాడిదవైనం దేటపడకున్నే?

రాజు—హా! నే నెవరినో యెఱుంగువారిచట నెవరేని యున్నారు? ఈనేనా యామందపాలచక్రవర్తిని? ఇటులేనా చక్రవర్తి మాటాడునదియు వర్తించునదియు? ఏమి ఇదికలయా? నిక్కమా ఇచట నెవరైనా నే నెవ్వరినో చెప్పఁగలరు?

వి—నీవా చక్రవర్తిఛాయాప్రాయుఁడవు?

రాజు—బాగుగఁ దెలివికిం దెచ్చితివి తెలివిఁగలిగి విచారించఁగా నే నెక్కడి చక్రవర్తిని? ఇది యెక్కడిపత్రిక ఇదియెల్ల కల్లఁగాఁ దోఁచెడిని (చండికను) ఏమమ్మా మానినీమణి నీనామ మేమి?

చం—అయ్యా! ఈయతివినయము నీయితరమతివిభ్రమములకుఁ జతగా నన్నది నీవు నాయుద్యమముల యదార్థములుగాఁగుర్తెఱుంగవలయునదిగా నాప్రార్థన నీవు పెద్ద వాఁడవు, యుక్తాయుక్తములవివేచన సేయుము నీవు నాయింట ధూర్తులును దుర్వ్యసనా సక్తులును నగుయూర్వురు పరిజనుల నిల్పితిని వీరిమూలమున నారమ్యహర్మ్యంబు రిద్యావధ్య గతమద్యశాలాలీలం గన్పట్టుచుంజాలలజ్జావహముగనున్నయది కావున మదీయ ప్రార్థనం బంగీకరించి నీవయ పరిణామంబునకనురూపులయివారి పార లెఱుంగఁజాఁ వారిం గొందఱ నేరుపఱచికొని నీపరివారంబుం బరిమితమాత్రంబు సేయంజాలవేని స్వయంబగా నే నా పనికిఁ బూనుకొనవలసి యున్నది

రాజు—ఛీ! పిశాచమ! ఎవరురా! గట్టిగులను సిద్ధపరుపు మని చెప్పము రెదు జ్ఞాతీ! నీ కింక శ్రమ యియ్యను ఇంకను నొకకొమార్తె గద్దుగదా

చం—నీవు నాసేవకులఁ గొట్టసాగితిని, నీపరిజనలు మ మ్మందఱిని సేవకులకంటె హీనముగాఁ జూడసాగినారు

[శ్వేతధ్వజుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రా—(తనలో) హా! మించినవెనక పశ్చాత్తాపము పడుట యెంత వివేకహీనత (శ్వేతధ్వజునకు) ఓహో! వచ్చేసితివా ఇదియెల్ల నీకు సమ్మతమే గదా! ఏమి మీరు పలుకరు.

గీ హా! కృతఘ్నతామహాపిశాచము యశ్శ
హృదయ! నీవు బిడ్డయెడదఁ బొడమ
అకట! మిత్తికంటె నాభీల రౌరవ
నారకాగ్నికంటె ఘోర మగుదు

శ్వేత—అయ్యా సైరింపుము

రాజు—(చండికతో)

శా ఛీ! నీనాలుక ఛిన్నభిన్నముగఁ జీలంగరాదే ధరి
త్రీనాథో త్తమవంశజాతులయశశ్రీవైభవోపేతులన్
మానశ్లాఘ్యుల నింగితజ్ఞులను సన్మానస్థుల న్వీరి నీ
వీనిం దల్ప చరించినందునకునై యుబ్బంగివా మాధవా?

గీ అకట! యెంతవేలనై సుశీలయెడల
గొంచె మందుదాని గొప్ప చెసి
ప్రేమవిప మొనర్చి బిడ్డను దయమాలి
ద్రోచిపుచ్చినాఁడ దూర మనక

శ్వేత—స్వామీ! నే నిరపరాధిని, నీయాగ్రహకారణ మేమియు నెఱుఁగను

రాజు—అట్లయియే యుండవచ్చు (చండికి దెస)

సీ హా విధీ యీపాపి ననపత్యచెయుమీ సంతానయోగం బొకింత యున్న
ప్రాలు పోఁ దుడిచి యీరాకాశిగర్భాన వంధ్యత్వ మొక్కటట బాదుకొలుపు
మిది మఱచెదవేని యీకూళకడుపున జనియించుబిడ్డల ననవరతము
రోగపీడితులను ద్రోహచిత్తులఁ గడు సులభకోపులఁ గృతఘ్నులుగఁ జేయు
మవని విశ్వాసహీనులు నవినయపరు
లైనవారలఁ గనువారి యార్తి నిదియు
ననుభవంబున నఖిలంబు నపుడు దెలియు
మఱువకుమ విధి నా దగుమనవి దీని

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శ్వేత—హా దైవమా! యాగ్రహంబునకుం గతం బేమి?

చం—నీ కేల యాచింత? ఆయన వార్ధకచాపల్యమును సాగినంతవఱకు సాగ నిమ్ము

[రాజు తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—ఏమి! క్షణములోనే యేఁబదుగురుపరిజనము నను వీడుకోలా? ఒక పక్షమయినను సాఁగలేదే?

శ్వేత—అయ్యా! ఏమిసమాచారము

రాజు—చెప్పెదనులే (చండికతో)

శా॥ గుట్టెల్లం జెడి గ్రుడ్ల నీరిడి మనఃక్షోభంబునన్ ధైర్యము
న్బట్టై దూలఁగఁ జిక్కఁబట్టి వెర వెంతేఁ దక్కి యుండంగ నన్
జెట్టా చేయఁగఁజాలి తీవని మదిం జింతింప సిగ్గయ్యెడన్
గట్టా! దాయలకైన యిట్టితులువల్ గల్గంగరా దెన్నఁడున్

ఛీ! పాపి నరకాగ్నిం ద్రెళ్లెదవు గాత! పితృశోకాగ్నిం బొడమెడు శాపానలజ్వాలల నీయింద్రియపాపం బొనర్చుగాత! ఏమి కన్నులారా! చేలవడి జాలకొనియెదరు ఇంక నట్లు కావింతురేని యస్రుజలంబుతోఁ జెరికి మంటిం బదును సేయు మిమ్ము విసర్జించెద కటకటా! ఎట్టిగతి వచ్చినది? అయిన నేమి నా కింకొకతనయ గలదుగదా! ఆమె సదయాంతఃకరణ యగుటను సందియం బుండదు నీదుశ్చరితము విన్నంత నే తననఖరనఖశిఖరంబుల నీముఖచర్మం బొలువకున్నె? ఆమె ప్రాపున నే నింకను పదభ్రంశంబు నొందక కాలంబు పుచ్చవచ్చు

(రాజు, సుమిత్ర, పరివారకుఁడు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చం—ప్రాణేశ్వరా! అంతయుఁ గనిపెట్టితివిగదా!

శ్వేత—హృదయేశ్వరీ! నీదెస నా కెంతకూరిమి గల్గినను పక్షపాతబుద్ధి నా చిత్తంబున కెక్కదు

చం—అయితే కానిమ్ము కుక్షింభరా! (విదూషకునితో) నీవు పరమశుంఠఁడవు గాని పరిహాసకుఁడవు గావు నీయజమానిని త్రోవఁబట్టుము

విదూ—రాజా! విదూషకుని వెంటఁ గొనిపొమ్ము

గీ॥ నెత్తిటోపి నిత్తుఁ గ్రొత్తగా డిచ్చిన
టోపి వోయెన్నేని లోప మేమి

కోర్కె దీర నాపె కుత్తుక కురివోసి
దూలమునకుఁ గట్టి వ్రేలఁగందు

చం——ఏల నతనికి నూర్వురు పరివారము చీటికిమాటికిని రేఁగి మనలకుం బ్రాణ సంశయంబు గల్గింపనా ?

స్వేత——నీ పతి సంశయమునకుఁ జోటిచ్చుచున్నావు

చం——అది యతిజ్ఞానమునకంటె మేలుగదా ? యద్భవిష్యత్కంటె ననాగ విదాతృత్వము శ్రేయము జరిగినచర్య సర్వమును నాతోఁబుట్టువునకు వ్రాసితిని అటు పైనగూడ నాపె నూర్వురపరిజనుల నంగీకరించునేని

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చం——ఏమీ కుక్షింభరా ! నాసోదరికి జాబు వ్రాసితివా ?

కు——వ్రాసితిని

చం——తగినబానసటఁగొని వేగమపోయి నీవ పెను నాయుల్లంబు దెల్లంబు చేయు నెడ నీవుం దోఁచినభంగి రసపోషణచెసె భాషింపుము త్వరలో మరలిరమ్ము

(కుక్షింభరుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ప్రాణేశ్వరా ! నీశుద్ధసాత్త్వికమునకు నేలోప మెంచఁబోనుగాని యది ప్రపంచమున కించుకేనియుఁ బనికిరాదు

స్వేత——గీ నాకుఁ దెలియదేమొ నీకుఁ దోఁచినభంగి
యేమి మది దలంచి యేమొనర్తు
బాగుసేయుఁ బూని బాగైనదానినిఁ
బాడు సేయునరుఁడు ప్రాయికముగ

చం—అలాగా ?

పంచమరంగము

స్వేతధ్వజుని మందిరమునుంగల సభామంటపము

[మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు]

మంద——ఓయిసుమిత్రా ! ఈజాబు నందికొమ్మని నాకొమార్తయింటికి మంగల నఱుగుము ఈలేఖయందలివిషయములగూర్చి నిన్నడిగెడు ప్రశ్నంబులకు సదుత్తరంబు లిచ్చుటకంటె నధికము నీవిచ్చటివృత్తాంతము నాపెతో ముచ్చటింపకుము తడవు సేసెద వేని మేమే ముందగుదుము

సుమి—నీలేఖ నందఁజేయువఱకును నే నిదురింపను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

విదూ—రాజా! ముక్కునకు రెండుప్రక్కలఁ గన్నులుండుటకు గతం బేమో నీకుఁ దెలియునా?

రాజు—తెలియదురా!

విదూ—పసిపట్టి నలవికానిదానిం గనియు మన గ్రహించుకొనుటకు

రాజు—అకటా! ఆమె కెంత యన్యాయ మొనరించితిని

విదూ—వత్తు, గుల్ల నేల నిర్మించుకొనెనో తెలియునా?

రాజు—తెలియదు

విదూ—కొమార్తల కిచ్చివేయుటకుఁ గాదు — తనతల దాఁచుకొనుటకు

రాజు—ఇచ్చినదానిం దిరిగి బలవంతముగాఁ దీసికొందునా? హా! కృతఘ్నుఁ రాలా!

విదూ—వేగిరించి చెసి విష మించినవెనుక పశ్చాత్తాపము పడు బుద్ధిమంతుఁడవు నీ వేల వివేకము గుదురక వార్ధకమునకు వచ్చితివా?

రాజు—హా! మతి పోవుచున్నదా? ! ఏమి దైవమా తోఁప్పకుము చిత్తము చిక్కఁబట్టెదను

[రాజభటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—ఏమి గుఱ్ఱములు సిద్ధమైనవా?

భటు—అయినవి మహాప్రభూ!

రాజు—అయితే ప్రయాణసన్నాహము చేయుఁడు

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

ద్వితీయాంకము

రంగము—చంద్రసేనునినగరు

[దోషాకరుఁడు ప్రవేశించియుండఁగా దుష్టుఁడు చేరుచున్నాఁడు]

దుష్ట—వందనమమాత్యా

దోషా—ఈశ్వరప్రసాదంబు నీకగు

దు—నేను మీతండ్రిని 'జూచి మందరియు వర్ధమానుఁడును నేఁటిరాత్రికి వచ్చెద' రని విన్నవించితి

దో—అదేల ?

దు—అదేమో నాకేమియుం దెలియదుగాని యీమధ్య సమాచారములు తెలియుచున్నవా ? ఇంకను జెవుల గొఱుకకొనుటలోనే యున్నవిగాని వెల్లడియగుట లేదు

దోషా—తెలియుటలేదు తెలియఁబలుకుము

దు—వర్ధమానసితధ్వజులకుఁ గలతలు పొసఁగినసంగతి తెలియనే లేదా ?

దో—సుంతయుం దెలియదు

దు—విదియనాఁడు పొడసూపనిచంద్రుఁడు తదియనాఁడు తానే గన్పట్టెడు కాలక్రమమున నంతయు విశదము కాఁగలదు (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దో—ఏమి నాయదృష్టము ! ఊరేయి వర్ధమానుఁ డిక్కడకు వచ్చునఁట మత్సమీహితకార్యంబున కన్నియు ననుకూలించుచున్నవి నాసహజన్మురాలి బట్టుటకయి తండ్రి చారుల నియోగించినాఁడు నేనొకసంకటకృత్య మొనర్పవలసి యున్నది అవిలంబితముగను నిశ్శంకముగను ఘటించి సాహసమున లక్ష్మి పడసెదను అన్నా ! డిగి రమ్ము.

[స్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాడు]

…కారి నిదేశమువలన నినుం గైకొన చారులు దిరుగుచున్నారు నీవు సొచ్చినమఱుంగు వెల్లడి యయినదిగాని చీకటి నీకు సహకారిగ నున్నది వర్ధమానునికిం బ్రతికూలముగ నీ వేమి యాడియుంటివా? ఆతనయు భార్యయు నీనడురేయి నిట కరుదెంచుచున్నారు ఒకవేళ నీతనిపక్షము వహించి సితధ్వజునకు విరుద్ధముగా నేమయిన నుడివితివేని స్మరణకుం దెచ్చికొనుము

స్వేత—నే నాజోలియే యెఱుంగను

దో—జనకునిరాక చెవులం బడుచున్నది క్షమింపుము కృపాణపాణియయి కొంత నాటక మాడవలసి యున్నది నీవునంగ త్రిసూసి హాహాకారం బొరుచున్నట్లు నటింపుము నిల నిలు మోరి ద్రోహీ! జనకునియెదుటకు రమ్ము కరదీపము లిటు దెండు అన్నా తొలంగిపొమ్ము నీకు శుభం బగుగాత! (స్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాడు) నాయొడలిపై కొంచెము రక్తము చెమర్చిన నాపు నిక్క ప్రకాశమగును (గాయము నాచకొనుము, త్రొంగుంబోతు తగవులాటలో నింతకంటె నధిక మొనర్చికొనంగాం జూచియుంటిని

[చంద్రసేనుడు కరదీపహస్తులగు ననచరులతోం బ్రవేశించుచున్నాడు]

చంద్ర—దోషాకరా! ఏడిరా యాదుర్మార్గుడు?

దోషా—తనకరవాలము ఝళిపించి కొన్నిమారణమంత్రము లుచ్చరించుచు శక్తి నావాహనము చేయుచు నిప్పు డిచ్చటనే నిలిచినాడు

చంద్ర—ఎక్కడ?

దోషా—అయ్యో! రక్తము వచ్చుచున్న దిదిగో చూడుడు

చంద్ర—ఏడీ యాదుష్టుడు?

దోషా—ఇదె ఈమార్గమున దాటిపోయినాడు తనయావచ్ఛక్తియుక్తులను వినియోగించి—

చంద్ర—పాఱుడు పట్టుడు శక్తియుక్తుల వినియోగించి యేమిచేసె నా ద్రోహి?

దోషా—నన్ను మీకథకుం బురికొల్ప జూచ్చెను గాని—

చంద్ర—ఔరా పాతకీ!

దోషా—నే నందు కియ్యకొనక

98

మ. కనియుం బెంచియు విద్యబుద్ధియొసగంగా నష్టకష్టంబులో
ర్చిన మాతాపితలం గృతఘ్నుఁడయి వంచింపం బ్రయత్నించు నా
జనకద్రోహి శిరంబు ద్రయ్యలుగఁ బట్టన్యుండ వంపు న్స్వహా
శనికోటుల్మను నంకు రౌరవమున న్వాసించు నప్పాతకిన్

అని నిష్ఠురంబుగాఁ బల్కుటయు నాకుత్సితుండు పెచ్చుపెరిగిన మత్సరంబునం దనచేతి నిశితాసిధారనాయరక్షితగాత్రంబు గాడవేసిన నేను మూర్ఛఁ గాంచితి నాపరవసంబున కొండె మీకోలాహలంబున కొండె వెఱచి యాపితికిపంద తత్క్షణంబ పలాయితుండయ్యె

చంద్ర — శా. పోనిమ్మాఖలుఁ డెంతదవ్వరిగిన న్బ్రహ్మాగర్భముం జొచ్చినం
గానల్పట్టిన నీట డాగిన నగాగ్రంబుల్వెసం బ్రాకినన్
వానింబట్టి వధింతు నానృపశు నెవ్వండేనియుం డాచినన్
వానిం దోడనె రూపుమాపఁగఁ బ్రతిజ్ఞం బూనితి న్దీక్షమై.

చాయలారా! నాప్రతిజ్ఞఁ బ్రకటించి, వానింబట్టి తెచ్చువానికమూల్యం బగుపారితోషికం బొసంగంబడుననియెల్లచోఁ జాటఁబంపుఁడు

దోషా — నేనెంత చెప్పినను దనదుశ్చింతవిషవక్షకృతనిశ్చయుండయియున్న యాతనియునికిం జూచి నేనంతయు బయలుపుచ్చెదనని భయపెట్టిన నాతఁ డిట్లనియె. 'ఛీ దాసీపుత్రి! నేఁ గదనచుండ నీవాడుమాట లెవరు విశ్వసింతురు? నీ వెంత రచనపోషణ సేసి చెప్పినను నాచేవ్రాలుతోడి యుత్తరము సాక్ష్యముగాఁ గొని పలికినను, అదియెల్ల నీకృత్రిమమకా నందఱు విశ్వసించునట్లు చేయుట నాకెంతయు సులభసాధ్యము ఎట్లంటివేని ప్రపంచమునెట్టిమందుఁడయినను నావినాశమువలన నీకుం జేకూరులాభమును గ్రహింపలేకుండునా? అట్లుగావున నాప్రాణాపాయమునకయిన నీ వెట్టియుపాయములు పన్నుచుంటివని నేఁ జెప్పినను గట్టిగ నచ్చనివా రుందురు

చంద్ర — ఔరా క్రూరకర్మా! ఎంతసాహసమునకయినం జాలుదువురా! ఏమీ వానివ్రాలే తనది కాదనఁ బూనెనా యాద్రోహి? ఆకులపాంసనుఁడు నావంశము చెడఁబుట్టినాఁడు అల్లదె వర్ధమానుని ప్రవేశతూర్యంబులు కర్ణగోచరము లగుచున్నవి కాని యాయనరాకకుఁ గతం బేమియో గోచరింపకున్నది ఆదుర్మార్గుఁడు వెలువడకుండ నిర్గమద్వారంబులకడం గావలివారి నిల్పవ సార్వభౌముఁడు నిందుల కవశ్యము ననుమతించువాఁడు ఇంతియేకాక వానిరూపురేఖ లెల్లరును గుర్తెఱుంగఁ జాలునట్లు పటంబున లిఖించి రాష్ట్రంబున నల్గడలఁ బ్రకటింపఁబడునట్లుగా నుత్తరవు సేసెద పితృభక్తిసంపన్నుండవు వగు నీవ నాసర్వస్వంబునకు స్వామి వయ్యెదవు గాక.

[మందరావర్ధమానులు సపరివారముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వర్ధ—ప్రియమిత్రమా! నే నిక్కడఁ జేరియున్న యీస్వల్పకాలములో నే వింతలు వింటిని

మంద—అవి తథ్యం బగునేని యాదుర్మార్గున కేమి దండన విధించినను దగిన నిష్కృతి గానేరదు నేస్తమా భద్రమా నీకు?

చంద్ర—తల్లీ! నాహృదయ మవియుచున్నది

మంద—ఏమీ నాతండ్రి శిక్షను జెరిగిన స్వైతకీర్తియే జనకద్రోహము దలంచెనా?

చంద్ర—ఏమి చెప్పుదు తల్లీ! తలంపునకు వచ్చినఁ దలఁపు వట్టిల్లుచున్నది

మంద—కాకేమి? దురద్ధతు లగునాతండ్రి పరిజనులసహవాసమునం బెరఁగుచు వాఁడు దేనికి సాహసింపఁడు

చంద్ర—నా కావిషయ మంతగాఁ దెలియదు గాని తెలిసినది వాకొన వాయి రాకున్నయది

దోషా—తల్లీ! అతఁ డాసమాజకములోనివాఁడే

మంద—సహవాసమున దోషము లబ్బు టొకయబ్బురమా? ఆయుక్కివులు వారిం దమవారిం జేసికొని వానితండ్రిసొత్తు విచ్చలవిడిగా వెచ్చపెట్టిన ద్వేషముతోఁ దండ్రి వధకు వానిం బ్రేరేపించియుండఁబోలు వారిచర్యలనుగూర్చి యీప్రొద్దు నాతోఁబుట్టువు నాకు జాబు వ్రాసినది వారు నాయొద్దకు వత్తురేని నేను మొంగము ద్రుంప నిశ్చయించుకొంటిని

వర్ధ—నానిశ్చయము నంతియ దోషాకరా! నీవు నీతండ్రియెడలఁ బరమభక్తియుక్తుఁడవయి ప్రవర్తించినట్లు విని సంతసించితిని

దోషా—అయ్యా! అయ్యది నావిధియేకద

చంద్ర—ఖడ్గనైపుణ్యము మెఱయించి వానిం బట్టి గమనించి ప్రేటుపడిరొ కంటివా యీగంటు

వర్ధ—వానివెనుకొన భటులం బుత్తెంచితివా?

చంద్ర—అటు లొనర్చితిని

వర్ధ—వాఁడు చేఁ జిక్కినా వానివలనిభయ మిఁక లేకుండు నపాయము నీకుం దోఁచినభంగి నొనర్పుము దానికెల్ల నేఁ బ్రాపయ్యెద

ద—దోషాకరా! నీవు ధర్మవర్తనంబు మెఱయుం బితృభక్తి నెఱపి మాయనున

గ్రహంబు వడసితివి మా కీ యదనున విశ్వాసపాత్రం బగుత్వాదృశభృత్యప్రగ్రంబ వశ్య సంపాదనీయంబు నిశ్చింబోలత స్వీకరించెదన

దోషా—తక్కంగలసామర్థ్యంబు లెట్లున్నన, మదాయత్తంబు లగుభక్తివిశ్వా సంబులం గొఱంత లేకుండ సేవాధర్మము నిర్వహించెద

చంద్ర—వానిని దయఁజూడుఁడు

వర్ధ—చంద్రసేనా! అస్మదాగమనంబునకుఁ గతం బెఱుంగుదువా?

మందర—

మ కడుదుర్గ్రాహ్యము హైనకార్యగతులం గన్గొంతు ల్లక్కి చె
సె శికార్యంబు గ్రహింపఁజాల కిట నీచేఁ దీఱ చిక్కందు నీ
నడురేయిం గనుగాలుసాగి కదలంగారాని వెంజికఁటిం
బడి యే మిచ్చటి కేగుదేరవలసె న్నాకార్య మూహింపుమా

గీ నాదుజనకండు నాజ్యేష్ఠసోదరియును
వైమనస్యంబు లాత్మలఁ బాదుకొనిన
జాబు లంపిరి వేర్వేర జాగుసేయ
కుచితగతి నీయవలె వారి కుత్తరముల

వ—కాన నీవు సద్బుద్ధి నూహించి కర్తవ్యంబు నిశ్చయించి మాకుం బరమ హితం బుపదేశింపుము

చంద్ర—అవశ్యము నాంచేర్చినకొలంది నట్లొనర్చెదను—

రంగము—చంద్రసేనునివగిరు ముంగిలి

[సుమిత్రుఁడును గుడింభరుఁడును వేర్వేరఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

కు—మిత్రమా! భద్రమా నీకు? నీ విచ్చటివాఁడవే?

సుమి—ఔనౌను

కు—గుట్టుముల నెచ్చట విడియింతము

సుమి—ఆగొత్తిగో

కు—దయచేసి మాట సరసముగా రానిమ్ము

సుమి—నీకును నాకును జుక్క కెదురు దయా యెక్కడిది?

కు—అట్లేని మాయింటికి మీయి ల్లెంతదూరమో మీయింటికి మాయిల్లు నంతియు దూరము నా కేల నీయెడల లక్ష్యము?

సు. మి.—బాహ్యోద్యానవాటికయందు నాచేఁ జిక్కితివేని నీ కెంత లక్ష్యమయి [illegible] తుచ్ఛా!

[illegible]—నీ మొగమైన నెఱుంగని నన్నేల నీ విట్టి యవజ్ఞపాలు సేసెదవు

సు. మి.—నన్నెఱుఁగవేమోకాని నిన్ను నే నెఱుంగుదును

కు.—ఎవనిగా నన్నెఱుంగుదువు

సు. మి.—నీవా? తుంటరివి, తులవవు, దొంగవు, పంగవు, సోమరివి, జూదరివి, [illegible], పశుప్రాయుఁడవు, ఇందొకయక్షరమయినను గాదనియెదవేని పడఁ [illegible]

కు.—నీ మొగము నే నెఱుంగను నా మొగము నీ వెఱుంగవు నీ కేల యిట్టి [illegible]

సు. మి.—ఛీ! సిగ్గులేక ప్రేలెదవు నీవు నాచూ వెఱుఁగకున్నను తా వెఱుఁ [illegible] ? [illegible]ని సంగతి యింతలోనే పరగడుపునకు వచ్చినదా? (కత్తిదూసి) ఛీ! దుష్టాత్మా! వాలు కేలఁగొని రక్షింపుకొనుము

కు.—నీతో నాకేమి? (సాగిపోవుచున్నాఁడు)

సు. మి.—నిలునిలు మోరిదురాత్మా! నాబారినుండి యెందుఁ బోఁగలవు తండ్రి బిడ్డల కనుబంధవిచ్ఛేద మొనర్చు లేఖాహరణదుష్కర్మమునకుం బాపెద

కు.—రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

సు. మి.—నిలునిలు మోరిపాతకీ! (కొట్టుచున్నాఁడు)

కు.—కటకటా! ఈమూర్ఖునిచే మడియవలసివచ్చె ప్రాణదానం బొసంగి రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

[కృపాణపాణియై దోషాకరుఁడును, వర్ధమానుఁడు, మందర, చంద్రసేనుఁడు,

పరిచారకులును ప్రవేశించుచున్నారు]

దో.—ఏమేమి సమాచార మేమి?

సు. మి.—[illegible]మునం బెటేఁగితివి నీక్రొ వ్వణఁగింతు రా రమ్ము

చం.—అయుధపాణులై సత్వరముగ రండు ఏమిసమాచారము

వ.—విరమింపుఁడు కానిచో మీకలహంబు మీప్రాణంబులతోనఁ దీరెడు ఈ పాటి చేయెత్తినవానికి మరణమే దండనము

మం.—వీండ్రు మాతండ్రి తోఁబుట్టువులతావునుండి వచ్చినదూతలు

వ.—మీకలహమునకుం గారణ మేమి?

కు—మహాప్రభూ! నాకు శ్వాసాడకున్నది

సుమి—పాపము బలవిక్రమములు సూపి చాల డస్సితివి ఛీ సాహుబోత్రా నిన్ను మగవానిగా విధాత తప్పఁజేసెను

వ—మీరాయిరువురకును వైర మేల పొసఁగినది?

కు—ఈ మొరకుముదుకని పలితశిరంబుఁ జూచి యీతని ప్రాణాపాయంబునకుం వెగనోడితి

సుమి—ఓరిపక్షీ! నావార్ధకము చూచి జాలిదలఁచినావఁటరా? అయ్యా! నెలవయిన నీతనిబీరంబు ఉడిపెద

వ—చాలుచాలు ఏల మర్యాద యెఱుంగక మాటలాడెదవు

సుమి—ఆర్యా! ఆగ్రహ మెల్లరకును మర్యాదోల్లంఘనోపాధ్యాయుఁడుగద

వ—నీయాగ్రహమునకుం గారణం బేమి?

సుమి—ఈపిటికిపంద కేల గన్పట్టునావాలే చాలినంత కారణము వేరొండేల?

మ. మది హాలాహలము మ్ముఖంబున సుధామాధుర్యముం గల్గి సం
పద వెన్వెంటను వంటయింటివెనుక న్స్వానక్రియం జొచ్చి యె
య్యాదియుం దోఁచక తిన్నయిండ్ల కలహప్రారంభము ల్నాటుచుం
డెడు రీతుచ్ఛులు వీండ్ర యిచ్చకములం జేటొందుసంసారముల్

ఛీ! దురాత్మా నీ వీయూరువెలుపలఁ దారసించితివేని నీరూపు మాపకుందునే?

వ—ఓరి స్థవిరాధమా! నీకు మతిపోయినదా?

చంద్ర—మీకలహకారణము దెలుపుమన ఈయకాండతాండవ మేల!

సుమి—మాయిరువురప్రకృతులకును తూర్పుపడమరలకుఁ గలయంతరము గలదు. ఈమహాత్మునకును నాకును గలపొత్తు వేనీళ్ళకును వేసవికాలమునకు నెంతయో యంతియ

వ—అపరాధకారణము నిరూపింపకయ యేల వాని నింతదూఱెదవు

సుమి—వాని మొగము చూచిన నాయరికాలిమంట నెత్తి కెక్కుచున్నది

వ—అయితే మామొగములఁ జూచినను నీకట్లే యుండఁబోలు

సుమి—కన్గినమాట గట్టిగాఁ జెప్పుట నానైజము మాకాలమున మేము చూచిన తలలకు సాటి యీకన్పట్టుమెడలపై నొకటియుఁ గానరాదు

వ—లోకక మిట్టిపలుగాకులను యథార్థవాదులని పొగడుటయే యిట్టిప్రల్లదనమునకుఁ బట్టుగొమ్మ. తానుమోమోడక కలహాపువదించువాఁడఁట నేనిట్టితులువలఁబలవురఁ

జూచితి జిహ్వయందెప్పుడును యథార్థవాదప్రశంసకుం గొదువలేదు హృదయములమాత్రముకౌటిల్యమునకుఁ బుట్టినిండ్లు ఇట్టిదొకనియందు వినయవిధేయతలతోఁ బనులు సేయుచున్నయూర్వరయాం దుండువానికంటె వేయిమడుంగు లెక్కుడు కౌటిల్య ముండును

సుమి—అయ్యో యిదచో మహాప్రసాదము భానుకోటిప్రభాభాసమానతేజోవిరాజమానా! అవధరింపుము

వ—ఈప్రలాపమున కర్థ మేమి?

సుమి—దేవా! దేవరచిత్తానుసారము నావచోధోరణి సవరించికొనుచున్నాను కాని ముఖప్రీతుఁడను నాముఖమునకును సగ మెరుక నాయెత్తుధనమువోసినను నిన్నువలలోనికి దించిన పచ్చికవాండ్ర యిచ్చకములును మచ్చులాడితనముల ను నా కలవడవు

వ—(కుక్షింభరునితో) నీవు వాని కేమి యపరాధ మొనర్చితివి

కు—నే నేమియు నొనర్చుటలేదు వీనిదుర్మంత్రమువలన వీనియజమానుఁడు నన్నుం గొట్టినాఁడు అటుపైన వీఁ డిచ్చకాలకు మరలిపోవుచున్న నన్నుం దన్ని తన్నుపడి పడియున్న నాపై నెంతయుఁ బ్రతాపము సూపి తనయజమానుని మెప్పవడసె ఇప్పుడాయుబ్బున నీయెడ నాయెడల విక్రమమున కుపక్రమించెడిని

సుమి—ఆహా! ఏమిరా ప్రజ్ఞలు ఉత్తరమునికడ కొత్తినాఁడవు

వ—బొండకొయ్యఁ దెండు వీనికండకావరమునకుం దగు చికిత్స సేయవలసియున్నది పదరుబోతా నీయుదుటు మాన్పి యడఁకువ నేర్పెదను

సుమి—అరువదేండ్లు పైబడినవి చదువు నేర్వనిదియే యదను కాని యుచితమారయుము మీమామగారు పుత్తెంచినమాత కిట్టిసత్కార మొనర్చి తిరిగి యాయనమోమెట్లు చూచెదవు

వ—బొండకొయ్య సత్వరముగాఁ గొనిరండు రెండుజాములందాఁకను వినిపదములఁ గదియించి యుంచుఁడు

మం—రెండుజాము లేల పగలు నాల్గుజాములు కలయునెడ రాత్రియంతయు నుంచుఁడు

సుమి—అప్పా నేను నీతండ్రివ కిటికుక్కనైనను నన్నిట్లు చేయఁదగదు

మంద—కాని యామనుజసింహునిపాలి నక్కవగుట నిన్నిట్లు చేయవలసినదే

వ—వీఁడు చండికచే వర్ణింపఁబడినతుంటరిమూఁకలో నొకఁడయి యుండవచ్చు బొండకొయ్యఁ దెండు (బొండకొయ్యఁ దెచ్చుచున్నారు)

చంద్ర—మీ రితని కీర్తిహీనదండన మిచ్చి యనుచితమునకుం జొరకుఁడు ఈతని యపరాధ మెంతదుర్భర మయినను రాజధానికిం దగుపరిహార మొనర్ప నర్హుఁడు మన మాతని యనుచితు నవమానించినచో నది రాజున కెంతయు నాగ్రహకారణ మగును

వ—దానికెల్ల నే నుత్తరవాది నయ్యెద

మంత—అంతియే కాదు తనపరిచారకునకు గల్గినపరాభవము మాతోఁ బుట్టువునకుమాత్ర మాగ్రహకారణము గాకుండునా? వీని నవశ్యము బంధింపుఁడు శంకింప నేటికి! (సుమిత్రుని బంధించుచున్నారు) ప్రాణనాయకా! పోదము రమ్ము (సుమిత్రుఁడును జంద్రసేనుఁడును దక్క తక్కినవారందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చంద్ర—మిత్రమా! నీయవమానమునకు నామనం బెరియుచున్నది కాని యలంఘ్యశాసనుం డగువర్ధమానుని యుత్తర్వు మరల్ప నెవరివశము అట్లయ్యు నాయోపినంత యత్నం బొనర్చెద

సు—నేస్తమా! నీకేల యట్టిప్రయాస ప్రయాణముచే నలసిన నాకీనిర్బంధరూప మగుశ్రమాపనోదనసాధన మమరినది నేనం గొండొకసేపు సుఖనిద్రగూరి యధ్వఖేదం బపనయించుకొనియెదఁ గాక నీ విందులకు వగవక పోయిరమ్ము

చంద్ర—అయ్యో! వర్ధమానుఁ డెట్టి యనుచిత మొనర్చినాఁడు రా జెంత కోపించునో గదా (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సు—ఓవెఱ్ఱిరాజా! సుఖమున నున్న ప్రాణమును దుఃఖమునఁ బెట్టికొంటివి వియన్మంటప లంబమానరత్నదీపమా! ఇందుబింబమా! ఉదయించు మంటివా? త్వత్ప్రకాశసాహాయ్యమున నే నీలేఖం జదువుకొనియెద ఆహా! విపద్దశగదా విస్మయావహము లగునంశములకు జన్మసీమ మాదురవస్థఁ దెలిసికొని సుశీల తీరిక చేసికొని తత్పరిహారదత్తచిత్తయయి యీలేఖ నాతావున కంపినది కన్నులారా! బడలియున్నారు నిద్రాలాభముచే నాదైన్యము నుపలక్షింపకుందురుగాక భగవతి! లక్ష్మి! అనన్యసంగము భవదీయకటాక్షవీక్షాలాభంబు మరల మాకగుం గాత (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—ఒకయడవి

[శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వేత—నీ ప్రభుశాసనముఁ బూని పల్లెలు పట్టణంబులు మాడెములు కోట్టములు నగళ్లు
కానలుఁ గోనలు ఘనలతాగుల్మముల్ గోత్రంబులను గిరికందరములు

రేయుంబవళ్లు వేరోయుచు నాతలఁ దరిగి సమర్పింపఁ దిరుగరాజ
పురుషుల గుజగుజ ల్వరఁగ నేనొకజీర్ణతరువివరంబున దాగి వింటిఁ
గాన వారికి నామూర్తిగౌరవంబు
మఱుగుపడ రొంపిమోమునఁ జరచి దిన్న
మొలకు మసిపాతఁ జుట్టి యాదలను జడలు
ముడివడంగ నమర్చెద బూచివోలె
తే గీ వేష మీరీతి ధరియించి వెఱ్ఱివాని
పగిది వికవిక నవ్వుచు వాడవాడ
సెంగిలాకులఁ బొడగన్న నేరి మెతుకు
లోలి మెసవుచుఁ గ్రుమ్మరుచుందు నిందు
ఇఁక నే స్వేతకీర్తిని గాను పాతలభైరవుఁడను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—చంద్రసేనునినగరుముంగల

[సుమిత్రుఁడు బొండకొయ్యతో నుండఁగా మందపాలుఁడు, విదూషకుఁడు, మరియొక పెద్దమనుష్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మంద—నాగూతమ ప్రత్యుత్తర మిచ్చి పంపకయ వారలిలు వెడలిపోవు టెంతయు నాశ్చర్యావహముగ నున్నది

పెద్ద—నేవిన్న సమాచారమునుబట్టి యోచింపఁగా నిన్నటిరేయి వచ్చినవారలకుం దావు విడలునుద్దేశము లేనట్టు స్పష్టమగును

సుమి—స్వామీ! వందనము

మంద—అకటా! నీ కీయవమాన మొకవినోదముగా నున్నదా?

సుమి—మహాప్రభూ! అట్లేలయగు

విదూ—గుఱ్ఱములకుఁ దలకట్లు, కుక్కలకు మెడకట్లు, కోఁతులకు మొలకట్లు

మంద—ప్రమత్తుఁడయి నిన్నిట్లు పరిభవించినవాఁ డెవఁడు?

సుమి—అవియును వాఁడును గూడియే యింత సేసిరి నీయల్లుఁడును గూఁతురును గూడియే

మంద—అట్లయియుండ దని నాయనుమానము

సుమి—అట్లయ్యెనని నా ప్రమాణము

మంద—అట్లేల యగు?

సుమి—అట్లే యయినది

మంప—దేవునియాన! వారొక్క నాఁటి కట్లు చేసియుండరు

సుమి—దయ్యముతోడు! నిస్సంశయముగా వారే యిట్లు చేసినారు

మంద—చేయ వారికి చేతు లెట్లోర్చె మాఁవంతున కిట్టి యవమానముకంటె ప్రాణహాని మేలు మమూతవగు నీ కిట్టిపరాభవంబునకుం గారణంబు నీదౌర్జన్యమో వా సౌజన్యమో శీఘ్రముగా నిరూపింపుము

సుమి - శా॥ నీసందేశము మాళిఁ దాల్చి యిటకు న్వే వచ్చి నేఁ దెల్పుచో
నాసానాళముల న్నిరంతరగతి న్గంపించు శ్వాస ల్నిజా
యాసంబుం బ్రకటింప శీఘ్రగతి నత్యంతంబు స్విన్నాంగుఁడై
డాసెం జండిక మ్రోలనుండి వెనువెంట న్దూత ఫోత్కంయుఁడై

గీ॥ నన్ను కడకొత్తి చండిక విన్నపముగ
జాబు లొకకొన్ని యందివ్వఁ జదివి వార
లాక్షణంబున నిల్వాసి యరుగునెడలఁ
దోడ రమ్మని సెల విచ్చి రీడకునను

నేను వారివెంటఁబడి వచ్చి యిట నిద్దురాత్ముం గని యంతకుమును నీయెడ నవినయంబు సూపిన యాచెనఁటింగా నెఱింగి, నాహృదయంబునం బొంగి పొరలు రోషంబు నామనంబున దూరవిచారంబుం బొదివి ముంపఁ గత్తి దూయుటయు నిప్పిటికిపంద భయగద్గద స్వరంబున విపర్యాసంబుగా నార్చె అంత నందఱును మూఁగి ననుం జుట్టుముట్టిరి నీ యల్లుంఁడును గూఁతురును నాయందు నేరముపెట్టి యిట్టిపరిభవంబు విధించిరి

విమా—తే గీ॥ ధనము వాసెడుతండ్రు లాత్మజుల భువిని
గదుఁ గృతఘ్నులఁ గావింత్రు కల్ల గాదు
ధనము దాఁచెడు తండ్రు లాత్మజుల ధరణిఁ
గడుఁగృతజ్ఞులఁ జేతు రీనుడువు నిజము

రాజా! నీకొమార్తెయు నీసం జింతారత్నములుసుమీ

మంప—విచారసాగరమా వెల్లిగొనకుము నాకుమారీరత్న మెక్కడ?

సుమి—ఆమె భర్తతో నంతిపురమున నున్నది

మం౦—నీ విట నుండుము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

పెద్ద—ఇదియేనా నీవు చేసిన నేరము ?

సుమి-మ తేమియును లేదు రాజేలయింత హ్రస్వపరివారముతో వచ్చినాఁడు?

విమా—చాలుచాలు ఈప్రశ్నకయినను నీ వీపరిభవమున కర్హుండవు

సుమి—ఏలరా యవివేకీ

విమా—శీతకాలమున పాటులేదని తెలియఁజాలని నిన్ను చీమయొద్ద శిక్ష కంపవలెను ముక్కునను సూటిగాఁ బోయినం గన్నుగలవానికిం గనుఁబడనిదేమి ? శుక్లపక్షముం గృష్ణపక్షముం దెలియని శుద్ధమూర్ఖు లుందురా ? కొండక్రింగి దొర్లుచక్రముం జేపట్టిన మెడవిఱుగఁబడుటయే ఫలము కొండపైకిఁ బ్రాకుదాని పట్టి దొరికిన నగ్రము జేరవచ్చును ఇంతకంటె శ్రేష్ఠ మయినయుపదేశ మొకఁడు చేసినపుడు నాది నా కప్పగింతువు గాని లే

[మందపాలుఁడు చంద్రసేనసమేతుఁడై తిరిగి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంద—నాతో మాటాడుటకే యొకలేదా ? ఏమీ రాత్రియంతయు ప్రయాణము చెసె డస్సినారా ? చాలుచాలు నీకృపోక్తులు నీవు పోయి సదుత్తరముఁ గైకొని రమ్ము

చంద్ర—వర్ధమానని యహంకారము మీ రెఱింగినదే కదా ! ఆతనిపట్టునను విఱుపు లేదు

మం—క. పరమద్రోహులు దుష్టులు
దురితాత్ములు మోసరతులు దుర్మార్గులు దు
ర్జనం బయ్యెడు వీరికి
నిరయంబు నికృష్టజన్మనిష్ఠయుఁ దోడ్తోన్

ఏమీ అహంకారమా? చంద్రసేనా ! నీవు పోయి మందపాలుఁడు మందరావర్ధమానులతో మాటాడ నుత్సహించుచున్నాఁ డని చెప్పుము

చంద్ర—ఆసంగతియే మనవి చెసినాను

మంద—ఏమీ ! మనవియా ? ఎవరితో భాషించుచుంటినో గుర్తెఱుంగదువా ?

చంద్ర—చిత్తము ఎఱుంగుదును

మంద—రాజు వర్ధమాననితోఁడను తండ్రి తనయుతోఁడను మాటాడవలసియున్నగని తెలియఁజేసె వా రిపుడర నిట రమ్మని నాయాజ్ఞగా వచింపుము ఇది యొకమనవి

గా జెప్పితివా? వర్ధమానుఁ డహంకార మెవరిపైఁ జూప నున్నాఁడు ఆప్రల్ల దీని యుల్లం బుచ్చిపో నిట్లాడును తాళుము—తొందర పలవదు నిరామయుని బోధించు విధము సామయునియందుఁ గుంఠితము లగుట న్యాయంబకదా శరీరము వ్యాధిపీడితము యుండునప్పుడు బుద్ధివికాసము వీడియుండును కావున నాయుద్రేకమునకు శాంతి చెప్పకొనియెద (సుమిత్రునివంకఁ జూచి) నాయధికార మేలఁ గాల్పనా? వీఁడేల యీరీల నవమానముపాలు గావలసె? బాగుగా విచారింపఁగా నిల్లు వదలివచ్చుట మొదలు వీరి చర్య లన్నియు దురుద్దేశపూర్వకములగాఁ దోఁచుచున్నయవి ఈక్షణంబ నా కింకరునకు విడుగర యొసంగి వారిరువుర నాత్రోల నిల్పుము

చంద్ర—నాశక్తియుక్తుల వినియోగించి సాధ్యమయినంతవఱకు మీకుఁ బొందొనగూర్ప యత్నించెదను (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మంద—హృదయమా! శమింపుము

విదూ—క్రింద యెసరుపెట్టి పైన నీళ్లు చల్లము

[వర్ధమానుఁడు మంథర చంద్రసేనుఁడును బరిచారికులును బ్రవేశించుచున్నారు]

మంద—మీయుభయులకు నాయుస్సమగు

వ—వందనము (సుమిత్రుఁడు విడువఁబడుచున్నాఁడు)

మంద—భవద్దర్శనచంద్రోదయము నా లోచనచకోరంబుల కెంతయు సంతోషావహముగ నున్నది

మంద—అస్మజ్జాత వగు నీకట్లుగా కెటులుండు (సుమిత్రునితో) స్వేచ్ఛఁ బడసితివిగదా? నీసంగతి కావల వచ్చెదను అమ్మా మంథరా! నీతోఁబుట్టువు కేవలము వృద్ధురాలు కానికృతఘ్నత పాముకోరలవలె (హృదయముఁ జూపుచు) నిట నాటినది సుమీ ఆమె దుర్ణయము వర్ణింప నాకు నోరురాదు నీవినలను వినవొల్లవు

మంథర—అయ్యా! ఓపిక సేయుఁడు మీ రామె యవజ్ఞమాట యటుండనిండు తత్స్వభావానభిజ్ఞతచె మీ రింత చేసియుందురని నా యూహ

మం—ఏమీ నీయభిప్రాయము?

మంథర—నాయగ్రజాతకృతఘ్నురాలయి యుండదు తనగృహసంక్షోభోపశాంతికయి యీతుటరిమూఁకను ప్రోగ్సపతిచిన నామెయందటి దోషమగు?

మం—ఆరాకాసిమారి బారిం బడుఁగాక!

మంథర—అయ్యా! అయ్యా నీవు కాలముతీరి కాటికిఁ గాళ్లు చాచుకొని యున్నావు నవనాళ్లును గిగియుంటివి నిన్నారులు నీక్షేమమును గోరువారు నడప

వలపియున్నది కావున నామాట విని నాయకున్సన్నిధికిఁ బోయి జరిగినదానికిం బరిహారము చేయుము

మం — ఆమెయొద్ద నిలిచి "అమ్మా! నేను మూఢుండ నొరుకుదుసలిని వృద్ధుఁడను ఏలాగువనో కూఁతుగుడ్డ లిచ్చినా ముష్టి గదుపుము" అని వేఁడుమంటివా? అది మన కుటుంబగౌరవమున కెంత యనురూపమో, ఆమె కెంత శ్రేయోదాయకమో నీవే విచారింపుము

మంథర — అయ్యా! చాలు నిఁక మాటలు కట్టిపెట్టి యామెయొద్దకు జాగుసేయక వెడలుము

మం — శా॥ ముక్కున యూపిరుండ నలమూర్ఖశిరోమణిపాలి కేగి యే
దిక్కును లేనివానివలె దీనతఁ గాలముఁ బుచ్చు టెట్టు లా
యుక్కివురాలు నాభటుల నూరక నేరము వెట్టి సాముగా
నక్కట! చేసె దాని కిల నాయువు శ్రీయును జెల్లకుండునే

వ — అయ్యా మీ కిటులాడ నోరెట్లు వచ్చినది

మం — ఉ॥ అశనివ్రాతము దానిమస్తకము వ్రయ్యం దాకెను న్నాదుదు
ర్దశ లెల్లం గుమిగూడి యట్టులయి తన్మస్తంబున వ్రాలె నా
దిశల న్మేచక దేహకాంతు లొలయన్ దృష్టాంత నాశ్యాపదన్
గశల న్మోదుచుఁ గాఁడుదూతలు యమాగారాతిథిం జేసెడున్

మంథర — హరిహరీ! నివ్వారిముల్లంత తప్పినచో నాగతియు నిట్టిదకద

మం — అమ్మా! నివిషమయము యట్లేల సంభవించు ఈశీమఖవర్చస్వామెదానివలెఁ దీక్ష్ణముగాక దయారసముఁ జిలుకుచున్నది ఆమెవలె

మ॥ పరివారంబు సగం బొనర్చి పటువాక్పాటవ్యముం జూపి మ
త్పరమప్రీతికరంబు లౌ పనులకు న్భంగంబు గావించి యా
గర మొక్కింతయు లేక యి ల్వెలవడ న్ద్వారంబు బంధింప నీ
తర మా యెట్లు దయాశమాదిగుణభద్రాప్రతికారత్నమా!

మంథర — చిత్తము ప్రకృత మనుసరించి పలుకుఁడు

మం — నాభృత్యు నెవరు బంధించిరి? (లోన తూర్యధ్వని)

వ — ఆతూర్యము లెవరివి?

మంథర — నాకు గుర్తే మాయక్కగారివి వ్రాసినట్లే యామె విచ్చేసినది

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మీప్రభ్వి యెక్కడ?

మం—ఈబానిసీని కతిచన విచ్చి యింత మితిమీర నిచ్చినారు ఛీ తుచ్ఛుఁడా పొమ్ము నాకనలం బడకుము

వ—దేవరవారి కింతయాగ్రహ మేల?

మం—ఎవరు నాసేవకుని బాధించిరి మందరా నీవు గావని నానమ్మకము (చండిక ప్రవేశించుచున్నది) దైవమా! ఎవరీప్రవేశించువారు నావార్ధకమందు నీకుదాక్షిణ్యముండిన రిప్పాపాత్మ న్విడనాడి ననుం జేపట్టుము (చండికతో) నానెరిసినగడ్డముఁ జూచిన నీకు సిగ్గుపుట్టదేల? ఏమీ మందరా నీ వాపెచెట్ట పట్టుచుంటివా?

చం—ఏల పట్టరాదు? నావల్ల నేర మేమి? జరాచాపల్యముచె మతిదక్కి నీవు నిరూపించినదెల్ల నేరమగునా?

మం—హృదయమా! వ్రయ్యవేల? నాయనుచరు నెవరు బంధించిరి?

మందర—అయ్యా! నేను అతని నేరమునుబట్టి చూడఁగా నేను జాల దాక్షిణ్యమునే గనుపఱచినట్లు తేలఁగలదు

మం—నీవా బంధించితివి?

మందర—అయ్యా! దయచేసె యీసంగోపము చాలించి మరలి చని నిలిచిన యీసగము పరివారముతో నాతోఁబుట్టువునొద్ద నీమాసావశేషంబుం బుచ్చిరమ్ము నాకిప్పుడీపరస్థలమున నీకర్హసత్కార మొనర్ప నవకాశము లేదు

మం—సగము పరివారమును డించి యామెకాళ్ళఁ బడుమంటివా?

మ. గృహవాసంబుఁ ద్యజించి కానమున భంగిన్ శీతవాతాతప
ప్రహతిన్ సైచితి మహోగ్రసింహశరభవ్యాఘ్రాదిదుస్సత్త్వదు
స్సహదంష్ట్రాహతిఁ జత్తు సిగ్గఁటి యజస్రం బాసుశీలాపలిన్
బహుళాయాసము సేసి కొల్తు వసియింపం జాల నాకూళతోన్

చం—అట్లయిన నీచిత్తము

మం—నాకుఁ జిత్తవిక్షేప మొనర్పకుము నీ నాయెడలఁగల యనుబంధములు నేఁటితో సరిపెట్టికొంటిమ మనకుం జూపు లింతటితోఁ జెల్లఁగాక సరియేకాని నీవు నారక్తమాంసములవలన నేర్పడిన తనూజాత వగుట నా కత్యంతంబును మమత్వపాత్రం భవు? దానికేమి దుర్మాంసమును వ్రణము నీదృశమ్ములే కదా నిన్ను నిందింప

నేల లోపముండుపట్టునం గాలాంతరమునఁ బశ్చాత్తాపము తనకుండాన యుదయించును అట్లు గాకుండిన నేకట్టును నిల్పుండిన నాకట్టురోసే యంటుకొనుగాక ఒరులకుం గీడు గోర నాకేల? ఈపూర్వపు పరిజనులతోడను నేను మందరపాల నుండెదను

మందర—మీా రెంతమాత్రము నట్లనఁ గొనంజనదు నే నిప్పటికి మీారకకు నిరీక్షించుకొని యేమియు సిద్ధపరచుకొనలేదు కావున నామనవి విని మీారు నాయక్క యొద్దకు మరలి చనుఁడు ఇప్పటి మీాభంగిఁ జూచిన నిది యంతయును మీాజరాచాపల్యమే కారణముగాఁ గన్పట్టెడును ఆమెవిదు లామె యెటులుంగిదా?

మం—ఉచితానుచితము లరసి పల్కుము

మందర—మనఃపూర్తిగా నట్లరసియే పల్కుచుంటిని ఏఁబదుగురు పరిజనులు నీకేలఁ జాలదు? ఏకాగారంబున బహునాయకానువర్తు లగుపలువురు పరిజనులకుం బొందుపొసఁగు టెట్లు?

చం—నాపరిజను లుండఁ బెరజనులతో నేమిపని? పనియుండిన నిం దెవరివలనఁ బనిగొనరాదు

మందర—ఔనౌ నట్లేలఁ జేయరాదు వారలయందలి ప్రమాదాలస్యాదులకే మన్మహాదండన మొనర్చువారము కావున మీారు నాయొద్దకు వచ్చునప్పు డిరువదియైదుగురిని వెంటఁగొని రండు అంతకధిక మయిన ననర్థము లనేకములు పొడకట్టుచున్నవి

మం—నాసర్వస్వమును మీాయధీనము సేసితిని

మందర—ఉత్సాహము జనించిన నట్లు సేసితివి

మం—నాకును నాసర్వస్వమునకును మిమ్ము సంరక్షకులఁగా నంగీకరించునెడ నీస్వల్పపరివారమునుమాత్రము నిల్పుకొంటిని అట్టి నే నిప్పుడు వీరిలో మువ్వాతికపాలు గోలుపోయి నీపాలికి రావలయునా? ఇట్టిమాట నీకుం బోలునా?

మందర—పోఁకేల?

మం—లోకములో బట్టను మ్రింగువానికంటె గొట్టను మ్రింగువాఁడు మేలు (చండికతో) ఆమె యిరువదియైదుగురికి నీయేఁబదుగురు ద్విగుణము గాన నీపాలికే వచ్చెదను

చం—అమ్మా! నావిన్నపము వినుము ఏఁబదిమాట యటుండనిండు మీా కిరువదియైదుగురుగాని, పదుగురుగాని, యేవురైనను గాని యేలవలయు? మీాయాజ్ఞ కెదురుమాటము నాపరిజనులు వేవురుండ నొరులేల?

మందర—ఒకఁడుకూడ ననావశ్యకము

మం—ఆవశ్యకతకు వ్యవస్థ యేడ? అది విచారించినచో క్షుద్రుఁడగునంకిచునివేషమున నతిక్షుద్ర మయినదానియందుఁగూడ ననావశ్యకత సమర్థింపవచ్చును జనుల యీప్సితము లావశ్యకత మించకుండు నేని లోకమున జనులకు జంతుకోటికివలె నే ఘట యాత్ర బహుసులభసాధ్య మగును ఆచ్ఛాదనముననే పరిధానప్రయోజనము పర్యాప్తం బగునేని, ఆయాచ్ఛాదనమును సమగ్రముగా నొసంగని మీయమూల్యాంగవేష్టనముల యావశ్యకతను మీ రెట్లు సాధింపగలరు? నాకేల మీతోడ నింతయు క్రివిచారము దైవమా! జరాజీర్ణశరీరుండనై, దుఃఖోద్విగ్నమానసుండనై, యాధివ్యాధిపీడితుండ నగు నాకు క్షమం బ్రసాదింపుము కానిచో నాహృదయంబున నబలాజనోచితదైన్యంబునకుఁ బాల్పరుపక పురుషజనోచితరౌద్రావేశవశం బొనర్చి యాకృతఘ్నుల యర్హదండనవిదాన సంరంభంబునకుం బురికొల్పుము అట్లయిన నీపాపకర్మరాండ్ర రూపుమాపు ఘోర కర్మంబుల నాకసిదీర నొనర్చి లోకమునకు బుద్ధి సెప్పెద కాక నాకేల నిట్లు జేల పడ విదూషకా నాచిత్తము చంచలించుచున్నయది (రాజు, చంద్రసేనుఁడు, విదూష కుఁడు, సుమిత్రుఁడును నిష్క్రమించుచున్నారు గాలియు వానయుఁ బ్రారంభించు చున్నది)

వ—గాలివాన పట్టుచున్నది లోనికి రండు

మందర—ఇల్లు చిన్నదిగా నున్నది రాజు పరివారంబునకుం జోటు చాలకుండి యుండును

చం—ఎవరు చేసికొన్నది వా రనుభవింపక తీరదు

మందర—అతఁ డొక్కఁడైన గ్రహింతునుగాని యింకొకనిం గొనను

చం—నాయభిప్రాయము నంతియ చంద్రసేనుఁ డేడ?

మం—తనప్రభువువెంట జని యదె మరలి వచ్చుచున్నాఁడు (చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చం—రాజు రౌద్రావేశవశుండయి యున్నాఁడు

వ—ఎట కేగనున్నాఁడు

చం—ఎట కేగనోగాని గుఱ్ఱముల సిద్ధము సేయించుచున్నాఁడు

వ—ఆయనచిత్తవృత్తిని నిర్నిరోధముగ సాగనీయవలెను

చండిక—చంద్రసేనా! ఆయన నెన్నటికిని బ్రతిమాలకుము

చం—రాత్రియయినది గాలివానసాగినది మాపు మేరలో చెట్టును బుట్టయు లేక బట్టబయలుగా నున్నది

మం—బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసికొనువారికిం దమచెయ్వులే ఫలయుతే హితోపదేశకములుగాఁ గలయని ద్వారము బంధింపుఁడు ఆతండు దుష్టపరివేష్టితుండు చిత్తము చపలస్వభావము లోఁ జొచ్చిన నేమి యగునో

ఏ—మంపరపలుకు లెంతయు నుచితంబులు ద్వారము బంధించి ఏకాంతస్థానిలంబునకుం దొలంగుదము

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

తృతీయాంకము

రంగము — ఒకబయలు

[గాలివానలో సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచుండఁగా నొక పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి చేరుచున్నాఁడు]

సు — ఈగాలివానకుఁ దోడెవరిక్కడ మసలుచున్నారు

పె — ఈబాహ్యప్రకృతిలోవలెనే యంతఃప్రకృతిలో సంక్షోభము నొందుచుండు నొకఁడను

సు — నేను గుర్తించితిని ప్రభు వెక్కడ?

పె — ఈమహాభూతసంక్షోభముతోఁ బెనంగుచు భూమినెత్తి సముద్రమునఁ గలిపి యొండెడు గానిచో సముద్రము నెత్తి భూమిని ముంచియుండెడు నీదుర్ణయప్రపంచప్రలయ మొనర్పుమని ప్రభంజనుం బ్రార్థించుచు నీభూతములకంటె రౌద్రతరమగు మూర్తివిశేషము దాల్చి శిరోవేష్టనము సంగరక్షయులేక తెగువకు జొచ్చి ఘాతుకమృగములునయితము పొడసూప వెఱచు నీనడిరేయిం బెన్బయిట విహరించియున్నాఁడు

సు — ఆయనతోడ నెవరున్నారు?

పె — ఆయన హృదయాంతస్తాప మొనర్చు నుద్వేగమ్ము హాస్యా! చీకుందనమ్మతి నిష్యందముచే శాంతి యొసంగంజూచు విదూషకుఁడు దక్క నొరు లెవ్వరును లేరు

సు — నిన్నెఱుంగుదు భవత్పరిచితజనితవిస్రంభంబున నిన్నొక్క దౌత్యంబున నియోగింపం గుతూహలం బయ్యెడు వర్ధమానసితధ్వజులకుం గలతలు బలవయ్యెనుగో ప్యముచె వెల్లడిగాకున్నయవి కాని వారల పరిజనుల దౌర్మంత్ర్యమువలన వారికలహాగతులు సదయహృదయుఁడగు ప్రభువును వారోడంబఱచిన పరిభవము నింకనుం గల రాజ్యకార్యరహస్యములును యెప్పడివిప్పుడు విపరీతముగా మాళవేశుని చెవులం బడుచు నే

యున్నవి అట్లగుటం జేసి నీతివిశారదుం డగు విష్ణుశర్ముండు రహస్యప్రయాణంబుల సేనల యమునాకచ్ఛంబున నిగూఢగతి న్విడియించి తోడ్తోన బయలు వెఱయ నవకాశము వేచియున్నాఁడు నన్ను విశ్వసించి నీ వాసేనా నివేశముం జేరి రాజునకు చిత్తాపస్మార కారణం బైన యీన్యూనత సవిస్తరంబుగా విన్నవింతువేని యిహపరంబుల రెంటను ధన్యతం గాంతువు

పె—మీ రింత విశ్వసించిన నే నేల విశ్వసింప కుందును?

సు—అట్లయిన నిఁక మాటలేల? ఈక్షణమే బయలుదేరుము నీక నలంబడు నీ నికృష్టదేహికి భిన్నుండఁగా నిన్నుంగ్రహించుటకై యీధర్మకోశంబుం బ్రమాణంబుగాఁ బరిగ్రహింపుము నీకు సుశీల కనులంబడినప్పుడు నీవీముద్దుటుంగరమాపెకుం జూపిన నీ కిపగతుఁడుగాని యీయకించినవేషధారియొక్క కులగోత్రంబుల కెఱుఁగ నాపె నీకుం దెల్పెడు బిట్టుగురియు నిప్పాపిష్టివృష్టింబడి ప్రాణములు గడవట్టుచున్నవి నేఁ బోయి ప్రభువు సేమ మారయవలెను

పె—మహాప్రసాదము నాకనుజ్ఞయొసంగుఁడు ఇంకను విన్నవింపఁగల వేమేని యున్నచో సెలవిండు

సు—చెప్పమాటలు పెక్కులేవుగాని చెయఁగార్య మెంతైనఁ గలదు

(వేర్వేర నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—బయట మఱియొకచోటు గాలివాన సాగుచున్నది

[మంచపాలుఁడును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మం—చ తరువులుగూలవీచుతను దారుణభంగి సమీరణుండు చం
దురు గబళించి కార్ముగులు తోయములం భువి ముంచుగాత వి
స్ఫురిత తటిల్లతాతతులు చూడ్కులకుం మిఱుమిట్లు గొల్పుతం
ధర నురుమాడుగాత ప్రతతం బగుపిడ్గుల పిడ్గుతండముల్

వి—ఓయిరాజా! అభిమానమునకుంబడి యీబయిట నీజడిమడియుటకంటె వారలపాలఁబడి తలదాఁచికొన సెలవు వడయుము ఈపాడుగాలివాన నీయట్టిబుద్ధిమంతులను గాని నాయట్టిబుద్ధివిహీనులనుగాని సరకుగొన కున్నయది

మం—చ కురిసెడుగాక పిడ్గుగమిగోత్రసువృష్టి యఖండధారగా
దొరిగెడుగాక మీరెడల దోసము వెట్టి ఘనంబులార నా

కరితురగాదిసంపదలుగాని వసుంధరగాని మీకు నే
నరణ మొసంగలే దిల దయామతి నన్నని రక్ష సేయుమీ

చ. శిరమున భారమెన్నగను జమతలంతియు లేదుగాని ము
ష్కరులగు నాదుపద్ధతులకక్షి నె జేరి జరాభరంబునం
గరిము గృశించి చిక్కి ఐడి కాటకిఁ గాల్గవ సాచు నాపయిం
బరవస మిట్లొనర్చుట నవస్యభవద్ఘనతానురూపమే

విదూ—కలదఁ చికొనుట కిల్లుగలవానికి శిరస్త్రాణముతోఁ బనియేమి?

మం—నాబుద్ధికి బుద్ధి చెప్పకొని యోరిమిదాల్చి యూరకుండెద

[సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సుమి—ఎవ రక్కడ?

విదూ—వివేకియు నవివేకియు

సుమి—ఉ. అకటా ప్రానతవైరివీరమకుటనర్ఘస్ఫురద్రత్నగాం
తికలాపామలదీపికాచయసమున్నీరాజితాంఘ్రిద్వయీ
ప్రకటశ్రీయుతినోలగంబుల వసింపంగన్న నీకియ్యెడన్
వృకభల్లూకములం జోరస్వైరచు పెన్వ్రుష్టిన్ నిశిం బైట నూ
రక నిల్వన్ వలసెం బురాకృతము దుర్లంఘ్యం బదే వారికిన్

శా. ఈసీరంధ్రనిరంతరాంబుపతనం బీవిద్యుదున్మేషణం
బీనిర్ఘాతపరంపరావిలసనం బీమేఘగర్జారవం
బే నెన్నండును బుద్ధితెంగి కనలే దెందున్ మహావిస్మయా
ధీనం బయ్యెడు మన్మనంబు పెనుభీతి న్నేను గంపించెదన్

౦—సీ. ఈభూతసంక్షోభ మిట్లు గల్పించిన దేవతలార మీద్వేషు లిపుడు
మీప్రభావం బాత్మ మెచ్చి పశ్చాత్తాపతప్తులౌదురె గాక తల్లడించి
ఘోరదుష్కృతముల గుటిలులై మది నిల్పి ప్రభుదండనము దాటి పాపులెల్ల
నెదలఁ గాయుష్యముల్ నదుటి భస్త్రతిపుండ్రకరేఖలను గప్పు సకలఖలులు
చౌర్యముల్ గూటవృత్తులు జారతయును
హత్యలాదిగ గనుగప్పి యాచరించి
సుఖముగను భ్రాంతి మనియెదు నఖిలజనులు
వంచవలు వీడి వేఁడు డీశ్వరుని నేఁడు

సుమి—అరక్షితం బగు నీ శిరంబేల యీ యనంతతధారాపాతంబున కొడ్డెదవు? ఈ చేరువ జీర్ణగేహంబున్ జేరి విశ్రమింతువు గాక. ఆగృహస్థుల హృదయము లాగృహకుడ్యగతశిలాసంఘాతంబుకంటెను కర్కశతరంబులు. ఏ నిన్నన్వేషించుచు వచ్చునప్పుడు వారలఁ జేరి యెంత పిల్చినను పల్కఁ దీయరయిరి. నే నప్పటికి మున్నుగాఁ బోయి వారి నిర్దయహృదయంబుల కొంత సౌహార్దంబునకుం బమ్మ నుపరచెద.

మం—నాచిత్తము చలించుచున్నయది విదూషకా! రమ్ము. గతిలేనివానికి గంజి పానక మయినట్లు నీవు నా కిపుడు పరమాప్తుఁడవును, కేవలబంధుఁడవు నయితివి. నాహృదయము నాకుఁ గల్గినసంక్షోభములో నీదురవస్థనుమాత్రము కొంత స్మరించును గాని కడమయంశముల నన్నిటిని పూర్ణవిస్మృతిపాలు చేసినది. ఏదీ యాజీర్ణగేహము?

విదూ—కాలము తప్పివచ్చినప్పుడు కాలోచితవర్తనమున కొడికట్టవలెను.

సుం—సత్యము రా పామరీ! ఏడ నా గేహమేడ?

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[చంద్రసేనుఁడును దోషాకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

చంద్ర—దోషాకరా! ఈదుర్ణయము తలఁచిన నాతల కంటకించుచున్నది. పాప మాపతితశిరస్కునిపై యనుకంప దోఁప నేఁ బల్కినంతమాత్రాన నాయింటికి నాయాజమాన్యము నిలిపి శాశనములఁ దమస్వాధీనము చేసికొనిరి. ఇఁకమీఁద నే నట్టి ప్రశంసకుఁ జొత్తునేని నేను తమయమోఘాగ్రహంబునకుం బాత్రుండ నగుదు నని పల్కిన నన్నా గ్రాసక్తునుండి స్వగ్రాసంబు విరమింప శాసించిరి.

దోషా—అహా! ఎంతవిపరీతము పశుప్రాయులుగాఁ దోఁచెడిని.

చంద్ర—పెక్కు భాషింపకుము. వర్ధమానసితద్విజులకు వైరములు పొసఁగినవి. ఇంతకంటెను గొప్పమోసము మఱొకటి జరుగుచున్నది. నాకొకవిషయమయి వార్త వచ్చినది. ఇది పరమరహస్యము జాబు నాపెట్టెలోఁ బాతియుంచినాను. రాజునకు జరగిన యవజ్ఞకుఁ బ్రతీకారమొనర్ప మాళవబలంబులు కొన్ని మనరాష్ట్రమున విడిసియున్నవి. సన్నాహము సర్వమును సిద్ధమయినప్పుడు మనము ప్రభుపక్షము నవలంబింపవలయును. నేను ప్రస్తుత మాయనను రహస్యప్రకారంబునం గని యథోచితముగా సత్కారంబు నెరపెద. వర్ధమానునియొద్దకుం బోయి రహస్యంబు బయలుపడకుండ

సంవత్సరోచితముగాఁ బ్రసంగించుచుందుము నాస్థితిగతుల నరయువాని నే నిదురించుచుంటి నని యుండె, దేహస్పర్శము దక్కియుండెనని యుండె జెప్పవలెనుగాక నే నీ జోక్యము పైఁ బెట్టుకొనిన నాకు మరణదండన విధింతు మనిరి ప్రాణహాని యైనను వార్ధకమునం బ్రభువు కష్టములకుం గాకుందునా? దోషాకరా! రానున్న సంక్షోభములలో జాగరూకుఁడవై మెలంగవలెను (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

దోషా—ప్రసిద్ధమగు నీప్రభుసత్కారమును పేటికాంతర్నిక్షిప్తమగు నాలేఖా వృత్తాంతమును గూడ వర్ధమానునకు నివేదించి ఆయనప్రసాదమునంబడసి యీముదుకని సర్వస్వమునకు నేన స్వామి నగుదునుగాక ఒకని యస్తమయముగదా మఱియొకని యభ్యుదయమున కవకాశ మొసంగుచున్నది

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—జీర్ణగేహము నెదుట

[మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుమి—ఇదియే గృహము దయచేసి యిందుఁ బ్రవేశింపుఁడు గాలివానదెబ్బచేఁ దల వాయుచున్నది

మంద—నాజోలికి రాకుండుఁడు

సుమి—నామనవి విని యిందుఁ బ్రవేశింపుము

మంద—హృదయమా! అవియుచుంటివా?

సుమి—నా హృదయ మవియుగాక! యిందుఁ బ్రవేశింపుము

మంద—ఈదారుణవృష్టి శరీరమునకుఁ జేయుపీడ నీ శోకఘనముగా నెంచుచుంటివి నీ కష్టే యయియుండును అధికార్తి గందువని కిట్టి యల్పపీడ నాఁటుటెట్లు? భల్లూక మభిముఖ మయినప్పుడు నీవు మరలి పారిపోతువుగాని నీవెనక మిన్నంది మొరయుసముద్ర మడ్డముండినచో భల్లూకము వాతఁ బడుటయే శ్రేయమని యెంతువు మనస్సునకు ప్రశాంత మొదవియున్నప్పుడు శరీరమునకు సౌకుమార్యముసాగును హృదయవీధి ఘనసంక్షోభము సాగినప్పుడు వినవీధి ఘనసంక్షోభ మెవఁడు పాటిసేయును హా! జనకద్రోహమా! నీనోటికి కన్నము నందిచ్చు హస్తమును దెగగొరుకుటగదా నీకు పరమధర్మము చెలవయి కంట తడిపెట్టనేల దీని కర్హదండనమును సంపాదించెను కటకటా! ఇట్టి బెట్టిదపురేయి నన్ను విడనాడితిరే! ఓచండికా! ఓమందరా! ఆతలంపు స్మరణమందే రాదు చిత్తము చంచలించెడును

సుమి—అయ్యో! దయచేసి లోన కరుగుము

మంద—నీవు ప్రవేశించి తల దాఁచికొనుము నా కీవర్షమే యుపకారకారకముగా నున్నది నాకు చిత్తచాంచల్య మొదవింపఁజాలు విచారాంతకముల కవకాశమీకున్నయది కాని నీకునయి నేలోని కరిగెన ముందు విదూషకుఁ బంపుము

[విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చ. అకటకటా మనం బెరియ నాఁకటిఁన్ వెతుక్కైన లేక పే
లికలు మొలం ధరించి ధృతి లేశము వాసి పవళ్లు రేలు నూ
రక పురవీధులం బడి నిరంతర మాతపవాతవర్ష బా
ధకుఁ దల దాఁచగా నెలవు దక్క చరించెడువారి నెంచినన్

చ. కలిమిని గన్నగానక జగంబున దీనులయార్తి చింతయున్
దెలియక దీర్ఘకాల మిటు దృప్తుఁడనై వృథపుచ్చితిన్ దుదిన్
గలిమి దొలంగి కష్టములు నాటిన నచ్చెను తథ్య మెల్ల నీ
యిల మనుజాళి కాపదలహీనహితప్రతిపాదకంబులా

[శ్వేతకీర్తిలోనుండిజయభైరవా (విదూషకుఁడు పైకిఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)]

విదూ—రాజా! యిటు రాకుము లోన భూత మున్నది

సుమి—నీప్రాణములకు నాప్రాణముల నడ్డపెట్టెదను ఎవరు లోపల?

విదూ—భూతము పేరు పాతలభైరవుఁడఁట

సుమి—ఈగడ్డిలో నేమి నెమకుచున్నావు? వెలుపలికి రమ్ము

[ఉన్మత్తవేషముతో శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వేత—పిశాచమా! తెగటారుము ఎవరుమీరు? ప్రాణముల కాశింతురేని తొలఁగి చనుండు

మం—ఏమి? నీసొత్తెల్ల పుత్రికల కిచ్చి యీదుస్థితి జెందితివా?

శ్వేత—ఈభైరవున కేమయిన దానము చేయువా రున్నారా? వీని నొకబ్రహ్మరాక్షసి బలంబుల మంచి మంట నార్చి అడుసున నదిమి యంతబోక పడకక్రింద ముల్లెమును బ్రక్కను బాకులు నొడ్డియు గంజిలో విషము గల్పియు నిద్రించునెడ గొంపోయి కొండకొనలనుబెట్టి కొమ్మలను నిల్పియుఁ బల బాధలు పెట్టుచున్నది

మంద—ఏమి యీపాపము! కూతుండ్రీతని నీస్థితికిఁ దెచ్చిరి కాఁబోలు ఓరీ! కాసయినను నిల్పికొనక కడగిపెట్టితివా?

విదూ—అదిగో మెల కొకకంబళి నిలుపుకొని తనమానమును మనమానమును నిల్పి నాఁడు

మంద—నీకోమాత్రైం మరి గొంపోవుగాత

వి—వానికిం గూఁతుండ్రు లేరు

మం—లేనిచో వీని కిట్టిదుర్దశ యెక్కడిది? ఓరీ! నీపుట్టుఁబూర్వము లేమిరా?

శ్వేత—నేనను బూర్వము పెద్దలపరిచర్య చెయుటెడ మీసము పడిద్రిప్పి తల కుచ్చుకుళాయియు వంటికి మెర్గటంగియు దాల్చి తిరిగినవాఁడనే స్త్రీలౌల్యమునఁ బరాన్నుల బరిహసించితి పానాశక్తిపాశ్చాత్యులఁ దిరస్కరించితి

మం—ఏమయినను నేమి నేటి కీగతి ప్రాప్త మయినదిగదా! వానిం జూడుఁడు పుట్టినవాఁడు పుట్టినట్లున్నాఁడు పరులఋణ మీతనికి కాసంతయును లేదు వీనికయి యూర్ణనాభిపట్టును అజావులన్నియు శుక్తికముత్యములును పునుఁగుపిల్లి పునుఁగును కస్తూరిమృగము కస్తూరియు నొసంగుటలేదు వసనాచ్ఛాదనాదివిరహితుఁడై పట్టుకారు వలె రెండుగాఁ జీలినకోళ్ళతో నెట్టు గన్పట్టుచున్నాఁడో చూడుఁడు మనకుమాత్రమే యీతొడుగులు సడలింపుఁడు (అని తనవలువ లొల్చుచున్నాఁడు)

వి—రాజా! ఉపశమింపు ముపశమింపుము చూడు అల్లది కొఱవిదయ్యము వచ్చుచున్నది (కఱ్ఱదీపముతోఁ జంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

శ్వే—ఈదయ్యము రెండవజామున లేచి కోడికూఁతవఱకును దిరుగుచూ పిల్లలకు మెల్లకండ్లును ప్రేంకెవులను, కుక్కలకు వ్రేలుంజెవులను, మేకలమెడలఁ దప్ప చన్నులును, వరిచేలకు దూపరకంకులను, కొబ్బరిచెట్లకు దయ్యపుకాయలను, గల్గించుచుండును.

సు—ఎవరావచ్చువారు?

చంద్ర—మీరెవరు మీపేళ్ళు సెప్పుఁడు

శ్వే—పాలభైరవుఁడు నాపేరు చిఱుకప్పలు, బోదురుకప్పలు, ఉల్లులు, నాకాహారము నాకడుపులోని కాలరుద్రుఁడు మండుచున్నప్పుడు నాకు గోమయపిండముల పూపములు చచ్చినఎలుకలును, కక్కులును, పిండివంటలు పసురుగలసిన పాడుపల్వలము లోని యుదకము పానకము

చంద్ర—మహాప్రభూ! వీరే నీయనుచరులు

శ్వే—పాతలభైరవునికంటె పెద్దమనుష్యులెందురా!

చంద్ర—మహాప్రభూ! మనము గన్న సంతానము మనశరీరమునుండె నిష్పన్నమైన దుర్గంధముతోఁ దుల్యమై మన కెగ్గుదలంచు చున్నది

స్వై—నాగుండె ఝల్లుమనుచున్నది

చంద్ర—దేవా! నాతో విచ్చేయుము నిన్ను వెలిబుచ్చి ద్వారము బంధింప వలసినదిగా నీకూఁతుంద్రు నన్ను శాసించిరిగాన నావిధి నే గుర్తెఱిఁగి నిన్ను వెదకొనుచు వచ్చినాను నాతో విచ్చేయుదువేని భోజనపానాదిసంపన్న మగు నొక తావునకున్ గొంపోయెద

మంచ—మొదల నన్నీతత్వజ్ఞునితో సంభాషింప నిందు విడుగులకేమి కారణము

సుమి—నామనవి విని వారిప్రార్థన నంగీకరించి యాయనతోఁ జనుము

మంచ—ఈజ్ఞానితోఁ గొంత మాటాడవలసియున్నది మీరు ప్రస్తుతము చేయు విచారమేమి?

స్వై—పిశాచములఁ దొలంగించువిషయమును, మూషికాదుల సంహరించు విషయమును

సుమి—రమ్మని బలవంతపెట్టుము అతనిమతి చలించుచున్నయది

చంద్ర—అది యాతనిదోసమా! తుంటవలగు నాతనికూఁతుంద్రాతని యసువులకు బాపపనుకట్టుచున్నారు హా! సుమిత్రుఁడా! నీ విష్వు దెచ్చటనుంటివో గడాకి నాటి నీవచనములు వేదవచనము లయి నేఁడు గన్పట్టెడు ఈరాజు మతిచెడునని చెప్పియుంటివి ఇతనికేకాదు నాకును మతిపోయినది నాకూర్మితనయుఁ డొకఁడు నాయుసురుకొన సమకట్టి తనయుద్యమము వెల్లడియయినం బలాయితుం డయ్యె వానిని మదనంతరకర్తృత్వంబునకును రాజరాక్షణకును బాపి తన్నిగ్రహణార్థము రాజభటుల నియోగించితిని

స్వై—నాయొడలు వలిదాకుచున్నవి

చంద్ర—లోనికిం జని చలికిం దొలంగుము

మంద—అంపరము ప్రవేశింతము

సుమి—అయ్యా! యిటురమ్ము

మం—ఏడీ నాతత్వజ్ఞుఁడు

సుమి—వానింగూడ దోడ్కొనిపొమ్ము కాకుండిన ఆయనకు మనస్సమాధాన ముండదు

చం—అవశ్య మట్లొనర్చెదను (అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనునినగరు

[వర్ధమానుఁడు దోషాకరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

వ—నేఁ డీనగరు విడిచిపోవకపూర్వమే చంద్రసేనున కర్హదండనము విధింపవలె

దో—కేవల ప్రభుభక్తిపరాయణుఁడనై పితృభక్తి యుజ్జగించినందుల కింతయు లోకాపవాదపాలౌదు ననుతలంపు మనసునకు వచ్చినప్పుడెల్ల నా కొడలు జల్లు మనుచున్నది

వ—నీ యన్నను నీతండ్రివధకుఁ బ్రేరేపించినది కేవలము వానిదౌష్ట్యమే కాదు నీ వాయవసరమునఁ బ్రకటించిన పితృభక్తి తనయుద్యమమును గాలహరణము గాకుండ నెరవేర్చుట యుచితమని నీయన్నకుఁ దోఁచునట్లు చేసెఁ గావలయు

దో—నాయదృష్టమే మోశాని నేను న్యాయపథ మవలంబించినందుకుఁ బశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చుచున్నది ఆయన ప్రశంసించినలేఖ యిదిగో దీనిం బట్టి నమాళవుఁడు మనరాష్ట్రమున పదముంచగల్గుట ఆయనతోడ్పాటువలననే జరిగినట్లు తెలియుచున్నది దైవమా! ఇట్టిరాజద్రోహ మింత జరుగకుండినను, జరిగినచో నామంత్రపదము నీకుఁ గారణమునే గాకయుండినను నామనస్సున కిట్టిసంక్షోభము గల్గకుండును గదా

వ—నాతోడ రమ్ము మంత్రివరా నీయోగ్యతను దెల్పెదను

దో—ఈలేఖయందలి వృత్తాంతము నిజమే మీకుఁ జేతినిండ పని సమకూడినది

వ—నిజమైనను గల్లయైనను చంద్రసేనుని సర్వమునకు నీవ కర్తవైతివి అతని జాడ గనిపెట్టుము వెంటనే భటులఁ బుచ్చి పట్టి తెప్పించెద

దో—(స్వగతము) రాజు నాదరించుచుండెఁ నే పట్టి యిచ్చెదనేని వర్ధమానునకు నామాట లన్నియు గట్టిగా నచ్చగలవు వర్ధమానునియెడఁ బ్రభుభక్తినాటకము కొంతవరకు సాగింపవలసి యున్నది కాని యిందలి కృతఘ్నత నాహృదయమున కింతయు వెక్కసముగానున్నది

వ—నీ వింతటినుండి నావిశ్వాసమున కింతయుఁ బాత్రుఁడవైతివి నీతండ్రివాత్సల్యమునకుం బాసితివని చింతింపకుము దానికంటె నధికమగు నాప్రేమకుం బాత్రంబవైతివి (అంతట నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము— చంద్రసేనుని నగరుసమీపమున నొక పశువులసాల

[చంద్రసేనుఁడు, మందపాలుఁడు, సుమిత్రుఁడు, విదూషకుఁడు, శ్వేతకీర్తియును ప్రవేశించుచున్నారు]

చం—ఆబట్టలయుకంటె వీశాల కొంత మెరుఁగుగదా ఇందుఁ బ్రవేశింపుఁడు నేనుబోయి నాకు లభ్యమైన కొన్ని యుపకరణములు గొనితడవుసేయక మీకుఁ జేరెదను

సుమి—అతనిమతి చాలభాగము చెడినది ఈయుపకారములకీశ్వరుఁడు నిను దయఁ జూచుఁగాత (చంద్రసేనుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శ్వే—నన్ను భేతాళుఁడు పిల్చుచున్నాఁడు

వి—రాజా! పిచ్చివాఁడు పెద్దమనుష్యుఁడా లేక చిన్నమనుష్యుఁడా?

మం—రాజు! రాజు

వి—నీకుఁ దెలియదు పిచ్చివాఁ డెవరనఁగా చిన్నలకుఁ బెత్తనమిచ్చిన యా పేదమనుజుఁడు కోమటివిశ్వాసమున, గోమలినిజమున, జారజుని పితృభక్తియుఁ గల్లకుఁ గల్ల

శ్వే—నన్నుఁ బిశాచ మావేశించుచున్నది

మం—న్యాయనిర్ణయము చేయవలసియున్నది (శ్వేతకీర్తితో) ఓ ధర్మనిర్ణయకాగ్రణీ! నీవీయగ్రాసనము నధిష్టింపుము (విదూషకునకు) ఓవివేకనిధానము! నీవీపీఠమున నిల్వుము ఏవీ యాజిత్తులమారినక్కలను బిలువనంపుఁడీ (సుమిత్రునితో) ఓప్రాడ్వివాకోత్తమా! నీ వీయాసనము నలంకరింపుము మందాచండికనేరము విమర్శింపుఁగ ఈన్యాయసభ యెదుట నే ప్రమాణపూర్వకముగాఁ జెప్పుచున్నాను ఈమె తండ్రి యగు రాజును బడఁదన్నినది

విదూ—ఓమానినీ! యిటురమ్ము నీపేరు చండికయేనా?

మం—ఎట్లు కాదనఁగలదు?

విదూ—అయితే సరే చండాలి యనుకొన్నాను

మం—ఇదిగో యీమెను విచారింపుఁడు ఈమె కుటిలవీక్షణము లీమె హృదయగత మగు గాప్యమును బైలుఁబెట్టుచున్నవి

సు—ఏమో యోరిమిగల్గి యుండెదనంటివా యోరిమి యేడ?

శ్వేత—(స్వగతము) నాకన్నులఁ గ్రమ్మునీరు నానటనమును బైటవెట్టునట్లున్నది

మం—ఈకుక్కలన్ని నాపై మొరుగుచున్నవి అల్లదె పులియఁడు బూచిగాఁడు వేపిగాఁడు

శ్వేత—ఇదిగో పాఱఁదోల మంటిని

తే గీ భైరవుండు కంటఁబడినంతమాత్ర నే
పాఱకుండ నిల్చి బ్రదుకు టెట్లు
కుమ్మకుక్క లాడిని గొంపోవుకుక్కలు
జాతికుక్కలా బలాజాగిలములు

మం—మంచరహృదయమును శోధింపుఁడు ప్రకృతిలో నట్టిహృదయమునకు పాదాచకారణములు గాఁ గలపదార్థ ముండునా ?

సుమి—అయ్యా! విశ్రమింపుఁడు

మం—వద్దు చెడుకఁడు నిద్రించి రాత్రి లేచి చల్దిఁ గుడిచెదను

వి—నేను పగలు పాన్పుఁ జేరి పవ్వళించెదను

[చంద్రసేనుఁడు తిరిగీ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చం—మిత్రమా! ప్రభు వెక్కడ ?

సు—ఇక్కడ నున్నాఁడుగాని యతనిమతిపోయినది అతనిఁ గదలింపకుము

చం—నెచ్చెలీ! అతనియుసురుగొన నొకకుట్ర నడచుచున్నది యాదృచ్ఛికముగా నాచెవులం బడినది ఇఁక నిచ్చట మసలినయెడల నతనికిని నతని కుపకారమొనర్చు మనకును బ్రాణహాని యవశ్యము కావున నాతని నెత్తుకొని నావెంట వత్తువేని నీకుఁ గొంతబాసట యొసంగెదు అటుపయిన నాతని మోచికొని కురుక్షేత్రమువైపునకుం బోవుదురేని యచట మీకు స్వాగతమును సురక్షితయును జేకూరఁగలదు

సు—క్లేశపడి నీప్రాణములు విశ్రాంతికిం జొచ్చినవి ఈవిశ్రాంతి నీప్రకృతిక్షోభంబునకుం గొంత యుపశాంతి యొసంగవచ్చు కాని యదియు సాగ నవకాశము లేని యీపట్టున స్వాస్థ్యము దుష్కరము (విదూషకునితో) నీ వొంటరిగా నిచట నిలువం దగవు నీయజమానుని మోసికొనిపోవ సహాయముగమ్ము

చం—రండు పోదము (శ్వేతకీర్తి దక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే—(స్వగతము)

మ. మనకు న్నీరికవారి కాపదలు సంప్రాప్తంబు గాఁ జూచుచో
మనకష్టంబులు మాసిపోవు నొకనిం బాధించునప్డెల్ల భూమిం
బెనుగొండల్పలెఁ గానుపించు మఱి యాపేరల్ దగన్ లోకమం
దునఁ జెక్కుండను నొక్కమాటొదవినం దూలక్రియం దోఁచెడిన్

“మహాగజాఃపలాయంతే మశకానాంతు కాగతిః” అన్నట్లు రాజంతవారలు పుత్రికల కృతఘ్నతవలన మన్నులఁ గలిసినపుడు నావంటివాని కక్రమముగా నయినను దండ్రి విధించిన దండనమున కింతవగలం బొగులవలయునా? భైరవా నీవు దేశమంతయుం బ్రచ్ఛన్న వేషమునం గ్రుమ్మరుచు నీపై నకారణముగా వచ్చిన యపవాద మాసి నీగురుయజమానులకుం బునర్విశ్వాసపాత్రుండవు గాఁ దగుతఱి వేచి నిజరూపంబున బయలు మెఱసెదవుగాత.

రంగము — చంద్రసేనుని నగరు

[వర్ధమానుఁడు, మంథర, చండిక, దోషాకరుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

వ — ఈయుత్తరము గైకొని శ్వేతధ్వజునిచెంతకు సత్వరంబునం జని సర్వము నతనికి నివేదింపుము. మాళవబలములు మనరాష్ట్రమునకుం దిగినవి. అనుచరులారా! చంద్రసేనునింబట్టి తెండు (కొందఱనుచరు లందుకయి నిష్క్రమించుచున్నారు)

మం — తత్క్షణము వాని శిరచ్ఛేదము సేయింపుము

చం — గ్రుడ్లు తోడెంచుము

వ — అతని నాయాగ్రహమునకు విడువుఁడు. దోషాకరా! నీతండ్రికి నేను విధింపవలసినదండనము నీకనలంబడఁ దగినది కాదు. నీవు చండికతోడం జని శ్వేతధ్వజునితో యుద్ధసన్నద్ధుఁడవు గమ్మని విన్నవింపుము. నేను జాగుసేయక యట్లయ్యెద. చారులు వాగ్రూపులయి యనుక్షణంబును మాయుభయులకు నుత్తరప్రత్యుత్తరములఁ గొనిపోవుచుందురుగాక. చండికా! పోయివత్తువుగాక. సర్వంబును భద్రం బయ్యెడు. దోషాకరా! పోయిరమ్ము

[కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజువార్త యేమైనం దెలిసివచ్చితివా?

కు — చంద్రసేనుఁ డాతనిభటసాహాయ్యమున నాతనిగురుక్షేత్రపుమార్గంబునం బుచ్చెను. అచ్చట వారినిమిత్త మొకరక్షకసైన్యము నిరీక్షించి యుండునఁట. రాజు తోడం గొంతె సామంతవర్గంబు కూడిచనియె

వ—మీరాణిగారికి గట్టములనాయితంబు సేయఁబంపుము

చం—పోయివచ్చెదను

వ—శుభంబయ్యెడు పోయిరండు. (దండిక, దోషాకరుఁడు, కుక్షింభరుండును నిష్క్రమించుచున్నారు)

భటులారా! మీరుపోయి ప్రభుద్రోహి యగు చంద్రసేనునిబట్టి కట్టితెచ్చి నా కట్టెదుటం బెట్టుఁడు (శేషించినపరిచరులు నిష్క్రమించుచున్నారు) విచారణలేకయే యతనికి మరణదండన విధింప నధికారసామగ్రి మనయందు లేకున్నను, మనయాగ్రహమున కెవఁడు ప్రతిఘటింపఁగలఁడు. ఎవ రీవచ్చువాఁడా ద్రోహి? (మువ్వురుభటుల వెంటఁ జంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మం—అమ్మో వాఁడే కృతఘ్నుఁడు

వ—పెడకేలు గట్టుఁడీ యీదుర్మార్గుని

చం—ఏమి మీయాజ్ఞ మీరు నాయతిథు లన్నమాట పాటింపక యిట్టియనుచితమునకుం గడంగి వలదు

వ—కట్టుఁడన్న నూరక దిక్కులేలఁ జూచెదరు? (భటులు కట్టుచున్నారు)

మం—ద్రోహిని, గట్టిగాఁ గట్టుఁడు

చం—ద్రోహమును గృతఘ్నతయు నీయందున్నవిగాని నాయం దెంతమాత్రమును లేవు

వ—ఈసారముగ వాని నంటఁగట్టుఁడు. దుర్మాత్మా నీద్రోహము తెలిపెదనిదిగో

[మందర చంద్రసేనుని గడ్డము పీకుచున్నది]

చం—అయ్యో దైవమా! ఏమీ యీపరిభవము గడ్డమునుబట్టి లాగుచున్నారు

మం—గడ్డము నెఱిఁగినవిగాని ద్రోహము చావదేమి

చం—పాపకర్మురాలా నీవు పెఱుకువెండ్రుకలే నిన్ను శపించుచున్నవి గుడినుండి గుడిరాళ్లు దీయుకరణి అతిథులయి నాయిల్లు చేరి యిట్టియల్లరికి దొరకొంటిరే ఏమి సేయఁదలఁచుచున్నారు

వ—జోగాలి మాళవునియొద్దనుండి నీకు వచ్చినయుత్తరముల తాత్పర్య మేమి?

మం—అవి మా కిదివఱకే తెలిసినదిగాన నీవుకడవెట్టక కలరూ పెఱింగింపుము

వ—రహస్యప్రకారమున మనరాష్ట్రమునఁ బ్రవేశించియున్న మాళవసైన్యములతో నీకుఁ గలసంబంధమును దాఁచక చెప్పుము

మం—మతిచెడిన మీరాజును నీ వెవరిపంపరతెలకయి యంపితి? పలకవేల? చెప్పుము

చం—నాకుఁ గొంతసూచనగా నొకయుత్తరము వచ్చినదిగాని యది తటస్థుల సమక్షమునుండి వచ్చినదిగాని ద్వేషులనుండి రాలేదు

వ—శుద్ధమోసము

మం—కేవలకల్పన

వ—నీవు రాజు నెక్కడి కంపితివి?

చం—కురుక్షేత్రమునకు

మం—ఎందులకయి కురుక్షేత్రమున కంపితివి ఆజ్ఞోల్లంఘ్యమైనఁ జెట్టకొన్న నీ ప్రాణములు దక్కవని చెప్పలేదా?

వ—ఎందులకై కురుక్షేత్రమునకు? ముందీప్రశ్న కుత్తర మిమ్ము

చం—రోటిలోఁ దలయొగ్గి రోకటిపోటునకు వెరవనేల?

మం—ఎందులకై కురుక్షేత్రమునకు?

చం—నీక్రూరనఖములతని గ్రుడ్ల జీర కుండుటకును నీయక్కతనవాఁడిగోరల నా మూర్ధాభిషిక్తశిరోమాంసమున నాటకుండుటకును నై యట్లొనర్చితిని నిన్న నాపలిత శిరస్సునితలఁ బడినధారాపాతము సముద్రమును నింగికిం బొంగి చుక్కల మ్రింగునట్లు సేయఁజాలినను నతఁ డోరిమితో సైరించెను అట్టిమహాప్రళయమునఁ దొల్లడే వచ్చి నీ మోసలరోదనము సేసినను నీహృదయము కఱఁగి తలఁపు దీయింతువే మీకృతఘ్నత కన్నిప్రాయశ్చిత్తము మీఁద సంభవింపఁ బోదు కన్నులారఁ జూచెదంగాక

వ—అనేపాతకీ కన్నులారఁ జూతువటరా? శిరమును గట్టిగాఁ బట్టుకొనుఁడు వీనికన్నుల నాకాల గ్రుమ్మెదను (ఒకకంటిం గాలఁ గ్రుమ్ముచున్నాఁడు)

చం—తలనెఱయుదాక జీవింపఁ దలంచువాఁ డెవ్వండేని నాకుం దోడయ్యెడుఁ గాత దేవతలారా కావుఁడు ఏల నాపై నిర్దయ చేసి యుపేక్షించెదరు

మం—రెండవకన్ను వెక్కిరించుచున్నది దానింగూడ బెరుకవైచుము

వ—మమ్ము శపింప సమకట్టితివా దురాత్మా!

మొదటిభటుఁడు—ప్రభువా! తాళుము నేఁ బిన్ననాఁటనుండియు నీకొలువుసం జేసిఁగినవాఁడ నేఁడు నిన్నాగుమని నిరోధించుటకంటె నీకు హితకర మైనసేవ యెన్నఁడును జేసియుండలేదు

మం—ఛీ! పశువా!

మొదటిభటుఁడు—మగవాఁడవైతివేని దాడిబట్టి ఝాడింతును

వ—ఛీ దుర్మార్గుఁడా! (ఇద్దఱును గత్తులు దూసి పోరుకుఁ జొచ్చుచున్నారు)

మొదటిభటుఁడు—నాకోపాగ్నికి శలభంబ వగుము

మం—ఛీ దున్నుకొనువాఁ డిట్లు తిరుగబాటు సేయునా! నీఖడ్గమిటు లిమ్ము (కత్తి నంది వెనకనుండి వ్రేయుచున్నది)

మొదటిభటుఁడు—నాప్రాణములు పోవుచున్నవి గాని మహాప్రభూ! ఆమిగిలిన కంటితో నీతుచ్ఛుని యొంటిపై యొఱగుటఁ జూచి సంతసింపుము (అని నేలఁ బడుచున్నాఁడు)

వ—ఇఁకనుం జూతువా? (రెండవకన్ను గ్రుచ్చుచున్నాఁడు) నీకళి యిప్పుడెటఁ బోయె?

చం—అకటకటా! నాకుం బ్రపంచ మస్తమించినది దోషాకరా! నీకంఠమునఁ బ్రాణముండ నాకీచెటు వాటిల్లినది నీపాపముఁ జూపి దీనికిఁ దగిన నిష్కృతి యొనర్తువుగాక

మం—ఛీ ద్రోహీ! దుష్టవర్తనా! నీపాడుఁగాన నసహ్యపశువానికై యేల యిట్లు వాపెఱచెదవు నీద్రోహమునకు వెక్కసపడి యాతఁడ దాని మాకు వెల్లడి చేసినవాఁడు

చం—ఆహా! ఎంత యవివేకినై స్వేతకీర్తికి ద్రోహము చేసితిని దైవములారా! నన్ను క్షమించి నా నిని రక్షింపుఁడు

ము—వీనిం గొంపోయి వీధిలోఁ బారవైచుఁడు కురుక్షేత్రమునకు మార్గమును దడవుకొనుచుం బోయెడుఁగాక (ఒకభటుఁడు నిష్క్రమించును) హా ప్రాణనాయకా! నీ విట్లు గ్రుడ్లు తేలవైచెద వేల?

వ—నాకు గాయము తగిలినది ఆగ్రుడ్డిని వెడలనడచి, యాతుచ్ఛునిఁ బెంటపాలు సేయించి నీవు నాతో రమ్ము ప్రాణేశ్వరీ! గంటునుండి రక్తమెట్లు దొరగెడినో కంటివే? అకాలమున నీగాయము తగిలినది సాక్షాత్పుష్టైన కేలూత యొసంగుము (మందర కేలూతఁగొని వర్ధమానుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రెండవభటుఁడు—నాకేగతి ప్రాప్తమైనను సరేకాని యాదుర్మార్గునిమాత్ర మాయువు నిండవలెను

మూఁడవభటుఁడు—ఆ పెవార్థికమువరకు బ్రదికి సద్యమరణము నందు నేని ప్రపంచమున నాడువాం డ్రందఱును బ్రహ్మరాక్షసు లగుదురు.

రెండవభటుఁడు—మనమావృద్ధప్రభువును జేరి యతఁడు తనయిచ్ఛవచ్చిన తావు చేరుటకునై యేబిచ్చగానినైనఁ దోడు చూపుదము. పాప మాయంధుఁ డింక నిటు మసలునేని యీదుర్మార్గున కేమేమి తోఁచునో?

మూఁడవభటుఁడు—నేను నాస్రవించుకనులకుఁ గట్టుటకుఁ గాను, కొంచెము దూదియుఁ గోడిగ్రుడ్డుసొనయుఁ దెచ్చెదను దైవము రక్షించుఁగాత

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము.

చతుర్థాంకము

రాగము — ఎయాల

[శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

స్వే — చ ధరణిఁ దరిశుద్ధిగానిటుల త్యాజ్యుఁడనై చరియించుటాత్మలో
గరిమను హేయతంబడి ముఖస్తుతులందుట కంటె మేలగున్
బరగ ఋణంబు సేసి కన వైభవమయ్యది వైభవంబె చూ
పరభ్రమియింపఁజేయునగు వాపునుబల్పగు నేతలంపఁగన్

చ పరమదరిద్రుఁడభ్యుదయ పాత్రతఁగాంచెడుఁ గానిహీన తం
బౌరయుఁడు గానవానికిఁ బ్రమోద మెగల్గెడు లేదుభేద మీ
ధరపయిగోఁచిక్కినిగులు దైన్యము నీశకు మించులోతు సెం
దరసినఁగల్గునే తెలియుక జ్ఞాను గానను కాకయెయ్యెడం
సిరిగలవానికింగలుగు జంతయు భీతియు జోగి కుండునే?

కావున నాకుధైర్యమేకాని భయంబులేదు ఎవరా వచ్చెడివాడు

[ఒకముసలివాని చెయిపట్టికొని చంద్రసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కటకటా! ఈదైన్యమున నేలీకవాఁడ మాతండ్రి ప్రపంచమా! చక్రనేమిక్రమము ప్రాణులకిట్లు చాపదస్థితులు గల్గకుండినచోఁ బ్రాణములుకాలముతీరినను బొందిఁబాయనొల్లకుండునుగదా? ముసలివాఁడు మహాప్రభూ! నేనెనుబదివత్సరములనుండి నీతండ్రికి నీకునుం బాలికాఁపునై యుంటిని

చం — సువృద్ధుఁడా! నచుఁబాసిచనుము నీయుపచారములం నాకుశాంతి నొసంగ నేరవు నీకుహాని గావింపనోపు

ముసలివాఁడు అయ్యో! కానఁగన్నులు లేవు కన్నెట్లు విడుతు

చం—కన్నులున్నపుడు మూసికొని తప్పదారిబట్టియుంటిని ఇట్టినాకఁగన్నేల దెన్నేల? అకటా! కలిమిదఁ గన్నుగానక కడకు మేల్కొనిన నేమి ప్రయోజనము?

చ. ఎసనువదయావివేకములు హీనత నొందినవానిబొందు సం
పదలు ప్రభూతమోహమదవర్ధనహేతువులై కలంచు నా
పదలిలనంకుశంబులయి బల్మిఁ దదీయమదేభతుల్య దు
ర్మదయుతమానసంబును దెమల్చి తిరంబుగ నిగ్రహించు కా

ఓ ప్రియతనయా! స్వేతకీర్తి నిన్నెగ్గాడి త్రోచిపుచ్చితి హా! పుత్రా! కంఠమున ప్రాణముండ నీగాత్రపరిష్వంగ సుఖంబు గనఁగల్గుదునేని నాకంగన్నులు గల్గినట్లానందించువాఁడ

ముసలి—ఎవరచ్చట?

స్వే—(స్వగతముగ) హా! దైవమా! మనుజుఁడెన్నటికిని సంసారసాగరమును నగాధముగడచి బ్రతికితిననుకొనఁగూడదు ఇదివరలోని కష్టములకంటె కష్టతరావస్థ సంప్రాప్తమైనది

ముసలి—ఇతఁడుపిచ్చిపాతల భైరవుఁడు

స్వే—(స్వగతము) నేనింతకంటె దుర్గతి పాలుగావచ్చును భవిష్యత్తుంతు నంత వఱకు "నాదురవస్థకిది పరమావధియని" నరుఁడెప్పుడును భ్రమయుఁజనదు

చం—ఇతఁడు కేవలము పిచ్చివాఁడై యుండఁడు అట్లైన, వీఁడు ఓచ్చమునకేలఁ దిరుగును? నిన్నటిరేయి నేనిట్టివానినొకనిఁగంటి వాఁడుమనవ్యూఁడన్నం గ్రంథప్రాయుఁడని తోఁచునట్టు చేసినాడు నాపుత్త్రుఁడపుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినాఁడుగాని వానియెడనప్పటికి యనురాగముకుదిరియుండలేదు లోగడసమాచారమువలన సర్వమును దేటపడినది

దేవతలకు మనమెంతవారము పిల్లలీగలనుజేసినట్లు వారు క్రీడార్థము మనలను బాములుపెట్టుదురు

స్వే—(స్వగత) కట! కటా! ఇట్టి దురవస్థలోనున్నవానికిఁ పరిహాసోదములు గల్పింపసమకట్టెను కటా వానిపని (ప్రకాశముగా) జయజయ మహాప్రభూ!

చం—వీఁడే నాదిగంబరుఁడు

ము—ఔను మహాప్రభూ!

చం—అయితే నీవు ప్రస్తుతము పోయి, నీహృదయమున పూర్వపు శ్వాసము మసలు

చుండెనేని మే మిపుడు కురుక్షేత్రమార్గమున రెండుమూడుమైళ్లు సాగునప్పటి కీదీననియాచ్ఛాదనార్థ మొక యంగీ గైకొనివచ్చి యొసంగుము. వీనిం బ్రతిమాలి దానిఁ దీయించుచుందును

ముసలి—అయ్యో! వీఁడు పిచ్చివాఁడె

చం—పిచ్చివాఁడు గ్రుడ్డివాండ్రను ద్రోవచూపు కాలము వచ్చినది. నీవేమి చెయఁగలవు? నీకిష్టముండినచో నాకోరిక నెఱవేర్పుము. ఏదెటులైనను నీవు నన్నుమాత్ర మవశ్యము వీడకుము

ముసలి—నాకేమి కీడుమూఁడినను సరే నాయొద్దనుండు ప్రశస్తమైన యంగీ దెచ్చి యిచ్చెదను

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

చం—ఓరీ దిగంబరా!

స్వే—(స్వగతము) నాకుఁ గాలుచేతులాడకున్నవి. ఇఁక నటించుట దుష్కరము

చం—ఇటురమ్ము

స్వే—(స్వగతము) తప్పకవచ్చెం జేయునదేమి! అయ్యో నీకండ్లెట్లు రక్తము గారుచున్నవే!

చం—కురుక్షేత్రమార్గము తెలియుదే

స్వే—అది నాకుఁ గొట్టినపిండి, సందుగొందులు దిడ్డిదార్లు, కాలిత్రోవలు, రాజమార్గములు వేనవేలుంగలవి లేవు. ఈ భైరవునైను పెనభూతములు బాధించుచు మతిచెఱచినవి. నిన్నీశ్వరుఁడు రక్షించుఁగాత

చం—ఈధనకోశము నందికొనుము. దైన్యమున నీవుఁ దోడుగనున్నాఁడన నన్నుఁ జూచినవీ ఖేదము కొంతయుడుగుఁగాత. సంపన్నాంఘులకు దారిద్ర్యమంజనము. కష్టములు వచ్చినప్పుడుగదా వారితరులకష్టములు భావమునఁ దెలియఁజేర్చి, నిరర్థకములగు తమయర్థముల దీనార్తిపరిహారార్థమై పంచియివ్వఁగలుగుదురు. అప్పుడుగదా ప్రపంచము నన్వర్థముసార్థకమగును. కురుక్షేత్రమునకు దారి యెఱుంగుదువా?

స్వే—అయ్యా! ఎఱుంగుదును

చం—అట్లయిన ననుం దోడ్కొని యరుగుము

చ. అరుగుమగంగకూలమున నంబరచుంబిశిరోగ్రభాగవి
స్ఫురితబలాహకచ్ఛరి సముజ్జ్వలగండశిలావిశాలమౌ
గిరివరమొండుగాంచెదవు క్రేవనగాధజలస్రవంతి పై
కొరిగిభయావహంబగుచు నొప్పెడునద్దానినమున్నతాయుతిన్

నవ్యానగాగ్రమంబునకుం గొంపోయి నిల్పుదువేని నైమార్గము నేఁజూచికొని యెద నీవునుండవలసిపాటితోఁషకునంది యథేచ్ఛం జనియెదుగాక

స్వే—సకేళీకేళిటులిమ్ము మార్గముదీసెద

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—శ్వేతధ్వజునినగరువాకిట

[చంద్రికయు, దోషాకరుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

చం—దోషాకర! ఇదె మా భవనముం జేరితివి. స్వాగతము అదృష్టవశమున దురహంకారియగు నా భర్తమార్గమధ్యమున మనకుఁదారసింపఁడాయె

[కుక్షింబరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మీప్రభువేడ?

కు—లోపలనున్నాఁడుగాని యతనిముఖమెంతయు వికాసమడిఁగియున్నది

ఉ॥ శత్రులవచ్చి చేరిరన సన్నిహితుఁడై గనపట్టునీవు నీ
రాత్రికివత్తువన్నను గరంబునుమోదమ్మునొంది దుష్ట చా
రిత్రుఁడు నుగ్రసేనుఁడెదిరింగడు వంచనసేసిచేరఁ ద
త్పుత్రుమద్రోహముస్పేడలఁ బుచ్చెనటన్నను గెలిసేనెదన్

అతనికేమియొకాని యప్రియంబు ప్రియంబుగను ప్రియంబప్రియంబుగను గానసించెమున

చం—(దోషాకరునితో) నీవిచ్చటనుండిమరలము ఆలోనినైజమున నీవెత్తుదనము వలననే యతఁడేయుదార సాహసములకును జొరనేరఁడు క్షత్రధర్మమును విడనాడి తన్నొరులుపరిభవించినను విక్రమమునకుం గడంగఁడు నీవువర్ధమానని పాలికంబోయి, సేనలకూర్చి, సేనాముఖంబునరిమ్ము నేలోనికిఁబోయి యీగాజులు నాభర్త చేతులనిడి రణకంకణముగట్టెదను విశ్వాసపాత్రుండగు నీకుఁ జెప్పుటప్పుడు మాకురాయభారము నెరపుచుండెడిని నీవు సాహసమునకుం దిగనోపుదువేని మనమార్గమున నిశ్చయించుకొనినతలంపులీడేరియు చిరకాలములో నాహృదయము నీవశమొనరించుకొందువుగాక

(ఉంగరము తనిప్రేల నిడుచున్నది)

దో—నాశక్తియుక్తులెల్ల వినియోగించి యత్నించెదను

చం—శుభంబగుఁగాత (దోషాకరుడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

క॥ పురుషులు పురుషులనంగనె
ధరఁగలవారెల్ల తథ్యతంబురుషులె యీ
తరుణీరమణుఁడు దోషా
కరుఁడొకఁడె గాక దర్పక ప్రతిముఁడిలన్

కు—అమ్మా! ప్రభువుగారు విచ్చేయుచున్నారు (నిష్క్రమింపుచున్నాడు)

[స్వేతధ్వజుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

చం—కోటిమాటలకైనం దగనిదాననైతినా? ఇంతపాడితప్పనేల?

స్వే—నీవు నీమొగమున రాలురజో రేణువుపాటసేయవు నీవిపరీతస్వభావము దలంచిన నామేను గరుపారెను.

కం॥ జనకుని విడనాడిన యా
ఘనపాతకి ప్రాణను శిక్షించిన కో
ష్మను బోలి ప్లాఘ్యమై చెడు
జనకద్రోహులనుమట్టి శ్వానము వెఱచున్

చం—ఈనీతులు నాకుం జవికావు చాలింపుము

స్వే—ఆ॥ వె॥ జ్ఞానమజ్ఞునెదకు గింటకమై తోఁచు
రోగిపథ్యమన్న రోతపడును
పందిబురదమెచ్చుఁ బన్నీరు మెచ్చదు
ప్రకృతిఁ బాయలేరె పాపమతులు

మీకు నయమెట్లు ప్రియంబగు? మీరు ఘాతుకమృగములు గాని మనష్యప్రాయులరా? జనకుఁడు శతవృద్ధు ఆతని పలితోత్తమాంగముం జూచినబుద్ధియైన జాలిదలఁచు అట్టివాని మీరు కృతఘ్నులై ద్రోహముచేసి మతిహాయఁజేతి రిట్టి కృత్యంబులు గలవే మీరు చేసినను జేసితిరిగాక ఉత్తమక్షత్రియ వంశజుఁడు తదనుగ్రహ దత్తరాజ్య ప్రవర్ధమాన విభవుండగు వర్ధమానుఁడెట్లు మీపనికియ్యకొనియె అకటా! ఈ యుత్కట కృత్యంబుల దైవంబుపేక్షించునేని మనుజులు మనుజులస్సైనవి యిష్టేదిని యాదోరాశిం బ్రవేశియైన ర్చకుందురే

చం—౧ తడబడి రాచబిడ్డనిగ ధాతనిను న్సృజయింపఁబోలు నీ
ఒడుపును దైన్యమున్ బ్రభవ యు క్షత్రకులంబునఁ గల్గనేర్చునే
పుడమి చలింపమాశవచ మూహతివీనల సోకుచుండినం
బడయవు పౌరుషంబు జడభంగిని జేసె దుష్కీర్తిచింతగల్

స్వే—కం చండకృశానునిపోలిక
మండెడు కన్నులనుహృదయమర్మోద్భేదో
ద్దండములౌపల్కుల నో
చండ! రక్కసులునీకు సరిరారవనిన్

చం—ఛీ! చేతఁగానివాఁడా!

స్వే—ఛీ! పిశాచీ! ఏలఁదుమ్మలలో ప్రొద్దుగ్రుంకినట్లు మొగము గర్కొగ్గఁబొమలు ముడిపడఁజేసెదవు ఎంతపిశాచివైనను స్త్రీవైతివిగాన సైరింపవలసె కానిచో నీకండలు పెరికి భూతములకు భక్షలుపెట్టి నాకోపాగ్ని చల్లార్చుకొందుఁగదా!

చం—ఏమిపౌరుషములు పల్కుచుంటివి?

[చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

స్వే—ఏమిసమాచారము?

చా—అయ్యా! వర్ధమానుఁడుసమసె చంద్రసేనని రెండవకన్న గ్రమ్మగము కింమనాతనిపై రోషముపట్టఁజాలక యొకభటుఁడు వానిం జరిమార్చె

స్వే—చ పటుగతినిట్టులీవధిక పాపులకర్హములైనదండనల్
దటుకునఁబంపకున్న యెడ దైవము! దుర్ణయమెట్లుమాయు ను
త్కటమగుపుణ్యపాపములఁ గల్గుఫలంబిటనేలభింప సం
ఘటనమొనర్చునీమహిమ కాదెజగస్థితి హేతువారయన్

చా—అమ్మా! వెంటనే ప్రత్యుత్తరము నగోరి నీచెలియ యీయుత్తరమంపినది

చం—ఒకవిధమున నా కీవార్త శుభశంసిగానె యున్నది అధికారగౌరవము నాపై మ్రొగ్గెడును కాని నాచెలియలు పతివిరహిత యగుటయు నాప్రియుఁడగుదోషాకరుఁ డిచట నుండుటయు నామానసం ఒలయించుచున్నది నామనోరథములు స్వప్నసంపద లగునేమో యనశంక నాకు హృదయశల్యముగా నున్నది ఇంచుక విచారించి ప్రత్యుత్తర మొసంగెదఁ గాక [పఠించుచున్నది]

స్వే—చంద్రసేనునికన్నుల గ్రమ్మునప్పుడు కొడుకెచట నుండెను?

చా—మీరాణితో నిచ్చటకే వచ్చినాఁడు

స్వే—ఇచట గన్పడలేదె

చం—లేదు మహాప్రభూ! తిరిగి నా కెదురుపడినాఁడు

స్వే—ఈదుర్ణయము వాఁడెఱుఁగునా?

చా—ఆమహాప్రభూ! వాఁడె వర్ధమానునికిఁ దండ్రిపై కొండెములు చెప్పినవాఁడు వర్ధమానుఁడు దారాళముగాఁ బగ దీర్చుకొనుటకుగాను తానుమొగము దప్పించినాఁడు

స్వే—చంద్రసేనా! నే జీవించియుండ రాజునకు నీ వొనర్చినమేలు మరవను మిత్రా! ఇటురమ్ము ఇంకను గలవిశేషములు దెలుపుదువుగాక (నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—కురుక్షేత్రమున మాళవశిబిరము

[సుమిత్రుఁడును' నొక పెద్దమనుష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

సు—మాళవేశుఁ డంత యాకస్మికముగ మరలిచనినదాని కారణమెఱుంగుదువా?

పెద్ద—తాను బయలుదేరునప్పుడే తనరాజ్యకార్యములో నొకముఖ్యమైనదానివిషయముగొంత యుపేక్ష చేసి వచ్చెను అది యిప్పుడు దేశోపద్రవకారియై యవశ్యసంస్కరణీయముగాఁ దోఁచినందున నాయన యాక్షణమ పోవలసివచ్చినది

సు—అట్లైనవారికి సేనల కిక్కడ నాధుఁ డెవ్వఁడు?

పె—ఆయనసేనాని యగువిక్రమసింహుని సేనాముఖంబున నిల్పి చనియె

సు—నీయుత్తరములఁ జదువుకొనునెడ సుశీలమొగమున ఖేదచిహ్నము లగపడినవా?

అయ్యో నాయెదుటనె చదువుకొన్నది అప్పటప్పట స్థూలముక్తాఫలోపమంబు లగుబాష్పబిందువు లామె చెక్కుటద్దములపై జారుచుండినవిగాని యాధీరస్వాంతతన వంతయంతయు దిగఁద్రావి గాంభీర్యము విడువదాయెను

సు—ఇట్లయిన నావృత్తాంత మామెమనసును గొంత గలఁచినది

పె—కాని బేలతనముగాని దురహంకారముగాని పొడమకుండినవి

చ క్షమయును ఖేదము న్హృదయసారసమందు జెనంగుచుండ నా
రమణిముఖాంబుజంబునను రమ్యవినూతనశోభ దోఁచె నా
సమయమ దండవాన లొక చక్కి గనంబడు నాదినంబు చం
దమున మనోహరంబయి ముదం బొదవించెను జూచువారికిన్

చ అరవిరిదమ్మిరేకులహిమాంబుకణంబులు గప్పుమాడ్కి నా
తరుణివిలోచనంబు లసితద్యుతిఁ బొల్చెను బాష్పబిందువుల్

దరహాసితంబు తద్వదన తామరసంబునఁ దోఁచె మేఘమం
దరతరణిద్యుతిం దెగడి దంతమరీచులు కొంతబర్వఁగన్

గీ॥ మంజుతరస్ఫూర్తి గౌరవమార్దవములఁ
గ్రొంజవుల నించి యొప్పులు గుల్కఁ జలరి
ఖేచరసమును హృదయప్రమోద మొసఁగె
మధురమూర్తులకఖిలంబు మండనంబు

సు—ఆమె నిన్నేమియుఁ బ్రశ్న యడుగలేదా ?

పె—ఒకటి రెండుసార్లు ససౌహార్దంబుగా నిన్ననం దనతండ్రిని దలఁచినది తన తోఁబుట్టువుల స్మరించి స్త్రీజాతి కెల్లఁ దలవంపు వాటిలఁ జేసితిరిగదా ! రాత్రి బైట పెనుగాలివానలో నావృద్ధు నట్లు చెసితిరే జగతిని విశ్వాసము నుకు విశ్వసింపవచ్చునే ? జాలి యెక్కడను నున్నదే ? అనియామె చెక్కులఁ గన్నీరు గొనగొర జిమ్ముచు దుఃఖోపశాంతి సేయంగోరి యేకాంతనికేతనంబునకుం జనియె

సు—ఆహా ! మనప్రకృతులు పూర్వకర్మాయత్తంబులు గాకున్న నేకదంపతీజాతులగువీరల కింత నిసర్గసిద్ధ మగుభేద ముండునే ? తర్వాత నామెతో మాట్లాడితివా

పె—లేదు

సు—ఇదంతయు మాళవేశుని నిర్గమనమునకుఁ బూర్వమా ?

పె—కాదు తన్నిర్గమనానంతరమె

సు—పాపము వృద్ధరాజగు మందపాలుఁ డిచటనే యున్నాఁడు మన విటకు వచ్చిన ప్రయోజన మతనికి మతి తెలిపి గల్గినపుడు గోచరింపనగాని యాతఁడు తనకుమార్తె మొగము చూడ నొల్లకున్నాఁడు

పె—ఏమి కారణమున ?

సు—నాఁడామెను శాపపూర్వకముగ వారణలేక పరదేశముపాలు సేసి యామెభాగమునుగూడ నారాక్షసస్వభావుల కిచ్చినందున కొంతయు లజ్జావనతుఁడయి యామె కనులం బడ శంకించుచున్నాఁడు

పె—అయ్యో ! పాపము !

సు—వర్ధమానశ్వేతధ్వజుల సేనలఁగూర్చి నీ కేమైనఁ దెలియునా ?

పె—ఆసేనలు కదలినవని తెలియవచ్చినది

సు—అయ్యా నిన్న మందపాలునివద్ద కాఁపు వెట్టి నేను కొండొకప్రయోజనం

బునకై కొంతకాలము ప్రచ్ఛన్నముగా నుండవలసియున్నది అది తీరినవెనుక నీవు నన్ను దెలిసినపుడు నీ వీచేసినసాహాయ్యమునకుఁ జింతపడ నవసర ముండదు నా తోడరమ్ము

(నిష్క్రమించుచున్నారు (

రంగము—అక్కడనె యొక్కగుడారమున

[సుశీల, వైద్యుఁడు, భటులును దూర్యములతోఁ గేతనములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

సు—మ చలదుత్తుంగతరంగసంక్షుభితమా సంద్రంబువోలెం గడుం
జలధి త్తంబునఁ గంఠ మెత్తి ఘనగర్జాస్ఫూర్తి మ్రోయించుచున్
కలమక్షేత్రములందుఁ బెరుగు చెంగల్వల్లిణాంకూరముల్
గిలగిచ్చల్ దెలిదుమ్మిపూలును సిగన్ గీలించి యీ క్రేపలం
జెలరేగం బలు జాలిదూలి యతని న్నే నియ్యేడం గాంచితిన్

అకటా! ఇంతలో నేమాయె నూర్వురభటులు వోయి నలుదిక్కులనుండు చేలఁ బోళ్లు బీళ్లు నరసి యాతనిం గొనితెండు (భటులతో నొకసేనాధిపతి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఈతనివంటి కుదుటఁ బెట్టం గలుగుపుణ్యుఁ డెవఁడేని చెకూరునెడ వానికి నిలువెత్తుధనము వోసెదను

వై—అమ్మా! ఆయన చిత్తచాంచల్యశాంతికి సుషుప్తియే పరమసాధనము శ్రాంతచిత్తమున కీవిశ్రాంతి యొసంగఁజాలు నోషధు లనేకములు గలవు

సు—చ ఇలగలనోషధీచయము లిందుకుఁ జాలనినాఁడునాఁడు నె
క్కులదిగజారి జాలుకొను కోష్ణజలంబుల నంకురించి యీ
స్థలమునఁ బుట్టుఁగాతి నగదంకరణక్షమ నవ్యదివ్యసా
రలలితమూలికాతతి నిరామయుఁ డయ్యెడు మద్గురుండిలన్

వెదకి తెండు ఆలస్యము సేసిన మతిస్థిరత దక్కుటం జేసి ప్రాణాపాయంబయ్యెడు

[చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

చా—అమ్మా! శత్రుసేన యీమార్గముపట్టె యాపన్న మగుచున్నది

సు—అవి యిదివరలోఁ దెలిసినవృత్తాంతమే మనసేనల్లు యుద్ధసన్నద్ధమై రిపుసేనం బ్రతీక్షించుచున్నయవి తండ్రీ! భవదర్థమై నేనిదె యనుదెంచుచున్నదానను నీవా

ర్థకమందలి గౌరవముననో నాయభ్యర్థములయెడల జాలిపల్లనో నా ప్రాణేశ్వరుడు నామనవి మన్నించి మత్ప్రొస్తుతోద్యమమున కియ్యకొనియె నేసన్ను బనిచిన యీ సేనా వ్యూహమునకుం గారణము నీయెడ భక్తి ప్రేమా గౌరవములు గాని మదీయ ప్రాభవ ప్రకటన గాదు ప్రయోజనము నీకు గల్గిన యవజ్ఞాపరిహారము గాని పరరాష్ట్రాక్రమణము గాదు,

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—చంద్రసేనుని నగరు

[మంథరయు కుక్షింభరుడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మం—శ్వేతధ్వజుని సేనాసన్నాహము పూర్తియైనదా?

కు—చిత్తము అయినది

మం—ఆయన సేనాముఖమున నున్నాడా?

కు—ఎట్టకేలకు నతని నంపుల కొడంబరచితిని నీతో నెట్టు వంతకంటె లావుబంటు

మం—శ్వేతధ్వజునితో నతనియింట దోషాకరుడేమియు సంభాషింపలేదా!

కు—అమ్మా లేదు

మం—దోషాకరునకు మాయక్క పంపినజాబు సందర్భమేమయి యుండును

కు—నాకవగతము గాదు

మం—చంద్రసేనునికన్నులు దీసెనతర్వాత నాతనిసజీవునిగా విడుచుటొక గొప్ప యవివేకకృత్యము అతను బోయినత్రోవల నెల్ల జనులహృదయముల నతడు తనపక్షమున కాకర్షించుచుండును. అతనిప్రాణములతోడ నతనిదురవస్థకు విరామము గల్గింపటకును శత్రుసేనా వ్యూహమును బరీక్షించుటకును దోషాకరుడటు బోయె

కు—అట్లయిన నీయుత్తరము గొని వాని వెతకికొనుచు బోవలయును

మం—ఎట్లీ మా సేనలు బయలదేరుచున్నవి మార్గములు సురక్షితములు గావు నీవుమాతో నిల్వరాదా?

కు—నిమిషమైనను నిల్వంగదగదు ఈలేఖను సత్వరము నందింపవలయు నని మాయజమానురాలి దృఢశాసనము

మం—దోషాకరునకు నీవలన లేఖ నేల బంపవలసె నోటిమాట బంపిన జాలక పోయెనా? ఇదియొకవిషయమై యుండవచ్చును నాకేమి చేయుటకు దెలియకున్నది. ఓరి నామాట విని నన్నీయుత్తరము విప్పనిమ్ము

కు—తల్లీ నాకంతకంటె—

మం—నీయాజమానురాలిపాతివ్రత్యమున నా కెంతమాత్రమును విశ్వాసములేదు ఇది నాను నిశ్చితాంశమే మొన్న నిచట నున్నపు డామె దోషాకరునిపంక నవిత్రా రంబులగుజూడ్కుల నిగుడించుట నాటనే పొడగంటిని ఆమెహృదయము నీ పెఱుంగనియదియా?

కు—నేనెట్లెఱుంగుదును

మం—నాయొద్ద మఱుఁగుపెట్టెదవా! చాలు, చాలు! ఈలేఖఁ జదివికొనుము నేనవాధను దోషాకరుండు మత్ప్రాణిగ్రాహోత్సాం డగుటం గూర్చి యిది వఱకే యతనితో మాట్లాడియుంటిని నీవీలేఖనుగూడ నాతని కందఁజేయుము నీయజమానురాలివద్ద నీ ప్రశంస వచ్చినపు డామెను వివేకము గల్గి బ్రతుకు మని నామాటగాఁ బలుకుము ఆ యంధుఁడు నీకనులం బడునేని యతనిం గడతేర్చి పారితోషకం బందుము

కు—అమ్మా! ఆదుర్మార్గుఁడు నాకనులంబడిన నీవు నావిశ్వాసమెఱింగెదవు

మం—శుభం బగు (నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము—కురుక్షేత్రముచెంతకేదారములు

[చంద్రసేనుఁడును, కృషీవల వేషధారియగు స్వేతకీర్తియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

చం—ఆకొండకొనపై నెప్పుడు చేరెదము?

స్వే—ఇదుగో యెక్కుచుంటిమి ఎక్కునప్పటి యత్నము నీకవగత మగుచుండలేదా?

చం—ఏమో నాకీభూమి చదునుగాఁ దోఁచుచున్నది

స్వే—ఆహా! ఈకొండ యెత్తున్నత్యము! అడుగున గంగాస్రోతోవేగమైన నీచెవులకు గోచరించుటలేదా?

చం—ఏమియుఁ గోచరించుట లేదు

స్వే—అట్లేని నీకన్నులతోఁగూడ నీయితరేంద్రియములుఁగూడ జడత నొందినవి

చం—అయితే కావచ్చును నీకంఠస్వరము మారినట్లు దోచుచున్నది నీభాషణములందు మునుపటికంటె శబ్దార్థగౌరవము లధికముగఁ గన్పట్టెడును

స్వే—అదియెల్ల భ్రాంతియే ఒక వట్టులవిషయమునందక్క తక్కుగలయంశములలో నాకుఁ గల్గినమార్పేమియులేదు

చం—నీవాక్య వైఖరి మారినట్లు తోఁచెడును

స్వే—చ. గిరిశిఖరంబుఁ జేరితిమి క్రిందఁ గనుంగొనఁ గండ్లుగిఱ్ఱున
దిరిగెడునంతరాళమున నెమ్మిఁ జరించెడు గృధ్రవాయ సో
త్కరమతి సూక్ష్మరూపమునఁ గన్పడుఁ బిచ్చుకగుంపువోలె నా
దరిగిరిపార్శ్వమందునను ధాతుశిలాచితికై యొకండు చూ
పరకు భయంబుగొల్పుచును పట్టొకయింతయు లేక నిల్చెడుం
పరిసరవాహినీతటిని బ్రాకెడు మూషకపంక్తివోలె జా
లరులుచరింతు రల్లదె జలంబులఁ దేలెడు నోడ చిన్నక
ప్పెరవలెఁ గానపించెడును భీతిఁ జలించెడు మేనునిల్చినన్

చం—నీ వున్న తావున నన్ను నిల్పుము

స్వే—నీచెయిటులిమ్ము ఇప్పుడు కొనయంచున కడుగుదూరమున నుంటివి నా యొత్తు ధనమువోసినను నేనిట్టి సాహసమున కియ్యకొనను

చం—ఇఁక నా చేయివిడిచి యమూల్య రత్నగర్భితమైన యీ ధనకోశమును గైకొనిపొమ్ము నిన్ని సహాయమునకై దైవము మెచ్చుఁగాత! నీపోక నాకు వినఁబడునట్లు పొమ్ము

స్వే—దయయుంచుము పోయివచ్చెద

చం—నీయెడ నాకు హృదయపూర్వకమగువాత్సల్యముగలదు

స్వే—(స్వగతము) ఈ వంచనచే నీతని దుశ్చింత మాయుఁగాత

చం—(కేలుమోడ్చి)

ఉ. చింతల నెంతయుం జివికిఁ జేడ్పడియైహికభోగమన్న న
త్యంతవిరక్తిగల్గి నిరతంబు భవచ్చరణాబ్జయుక్తమై
నెంతయు ధన్యతంబడయ నిచ్చజనించిన మేనువాయ నుం
కింతుఁగృపన్ననుంబహుళ కిల్బిషమగ్నుని బ్రోవుమీశ్వరా!

గీ. తనువు క్రిందఁబడినదాఁక తాళుదునేని
పూర్వకర్మమెల్లఁ బ్రాలియుఁగాని
బొందిదొరిగినిన్ను బొందఁగోరికగల్గె
నిలువనోపనింక నిముసమైన

దైవమా! స్వేతకీర్తి సప్రాణుఁడైయున్నచో వాని నాయురారోగ్యైశ్వర్య యుతుంజేయుము ఓసీ నీవిఁక తొలఁగి చనుము (ముందుకుఁబడుచున్నాఁడు)

స్వే—అయ్యో! పడితివా (స్వగతముగా) తాననుకొన్న తావుననే యుండినచో నీతఁ డీవరకు నామావశిష్టుఁడై యుండును ఇప్పుడైనను నాకుదవ్వు గనంబడదు దృఢమైన ప్రాణత్యాగనిశ్చయ మొకానొకప్పుడు ప్రాణహాని యొనర్పఁజాలదు (ప్రకాశముగా) అయ్యో యెంతపని జరిగినది నాయనా పల్కుము నామాట వినఁబడుచున్నదా? ఇంకెక్కడి వినఁబడుట? ఆహా! ఏమి యీ ఆశ్చర్యము ఇంకను సప్రాణుఁడవై యుంటివే?

చం—నన్ను విడువుము నాకీ బ్రదుకన్న భారముగా నున్నది

స్వే—ఉ. తూలమువోలె నీవిటులఁ దుంగనగాగ్రము నుండి నేలపై
గూలియు నొవ్వకున్కియను గొన్నను విస్మయమయ్యెడుం గడుం
గాలము చెల్లకుండినజగంబునఁ బ్రాణులు చిచ్చుజొచ్చినన్
నేల నడంగియుండినను నీటమునింగినఁ జావనేర్తురే

చం—నేను పడితినా? లేదా?

స్వే—సామాన్యపుఁ బాటుపడితివా? ఆకొండకొనఁ జూడుము మేఘమండలము నొరయుచున్నదే?

చం—అయ్యో నాకుఁ జూడంగనులెక్కడివి? అకటా! దుఃఖవిముక్తిఁ బొందుటకునై మరణమైనను నాస్వాధీనము గాదాయెగా ఇంతవరకు దీనులద్ధతుల యాగ్రహమునకుం దొలఁగుట కీపాటి స్వాధీనమగు సాధనమొకటి యున్నదను నమ్మకమునం గొంత యూరట గాంచితి అదియును నేటితోఁ దీరె ఇంక నాకెద్దితెరవు ఎందుఁ జొత్తు

స్వే—నా కేలూతగొని లెమ్ము లేవఁ గల్గితివా?

చం—అకటా! అనాయాసముగా లేచి నిల్చితిని

స్వే—ఇంకొక యద్భుతము ఆ పర్వతాగ్రమున నిన్ను విడిచి పోయినదేమి?

చం—పాపమొక నిరుపేద బిచ్చగాడు

స్వే—ఈక్రింద నిల్చిన నాకదియొక వికృతాకారమగు భూతముగాఁ గన్పట్టినది కనుఁగవ తీక్ష్ణమై దీప్తార్కద్వయము ననుకరించియుండె సహస్ర జిహ్వాలు ననేక నాలుకలు కుటిలములై కొనలు దేరుకొమ్ములును జూపరకెంతయు భయంబు గొల్పచుండె నాయనా! అఘటనఘటన సమర్థుఁడగు దైవము కరుణ కల్గిజీవించితివి నీవింక నొండు తలంపులు దక్కి నాతోడరమ్ము

చం—ఔనౌను! నాకిప్పుడు దెలియుచున్నది నే మనుష్యుఁడని భ్రమించితి గాని నన్ను జే పట్టిన యీ భూతము మాటిమాటికిఁ బిశాచముల సంగతే వాకొనుచుండెను ఇఁక నా దుశ్చింతలు దొలఁగి దైవానుగ్రహము నిరీక్షించెదఁ గాక

స్వే—అవశ్య మటులొనర్పుము ఈ వచ్చువా రెవరు? (అడవి పువ్వుల వికారముగా శరీరమం దెడనెడ ధరించి మందపాలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చూడ మతిలేనివాఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాడు ఉన్నచో నిట్టి వికారముండునా?

మం—నే రాజును నాణెముల ముద్రించినందుకు నన్ననఁగల వారెవరు?

స్వే—అయ్యో! నిన్ను జూడ గుండె నీరగుచున్నది

మం—ఆ యేబ్రాసి, పంట కాపువలె విల్లెక్కెక్కిడుచున్నాడో కంటివా? ఓరి యేబ్రాసీ ఆ శ్రవణాంతము చేయుము ఏమిరా యీచుంచు నిర్భయముగాఁ దిరుగుచున్నది సొమ్ము గావలసియుంటే నీలెక్క తీసుకొనిరా యిచ్చి వేసెదను

చం—ఆకంఠస్వరము నాకుఁ బరిచితమైనదే ఆయన మందపాల మహా రాజు గాడా?

మం—నేను కాలిగోరు మొదలుకొని సిగ పువ్వువఱకును బ్రభువునే నే కన్నెఱ్ఱజేసిన జగమెల్లు వడఁకునో చూడు

ఓహో! చండికా నీగడ్డము నెరసినదేల? ఛీ తుచ్ఛులు కుక్కలవలె నేమిసైచ్యములు సేసిరి, ఏమి యిచ్చకములుపల్కిరి. నేచెప్పిన దానికెల్లఁ దలయూచిరే. వాన తలం దడిపినపుడు, గాలి మేను వడకించినప్పుడును ఉరుములు నామాటవినక పడినప్పుడును వాండ్ర గుట్టు నాకు స్పష్టమైనది

చం—ఏవీ! నీపాదములు సోకనిమ్ము

మం—మనుష్య వాసన గొట్టుచున్నది. తుడువనిమ్ము

చం—మహాప్రభూ! నీ కెట్టిగతి పట్టినది? నన్ను గుర్తించఁ గలవా?

నీకండ్లు నాకు బాగుగా గుర్తు తెలియును నన్ను వెక్కిరించుచుంటివా? ఈశపథమును జదువుము

చం—ఇందలి ప్రతియక్కరము నర్కసదృశం బైనను నాకన్నులకుం గోచరంబు కాదు

మం—ఓహో! నీవా? కంటిలో గ్రుడ్డును, సంచిలో దుడ్డును లేనిదశ పట్టినదా? నీకుఁ బ్రపంచస్థితి యిప్పుడు గన్పడుచున్నదా?

చం—నా జ్ఞాన నేత్రమునకుఁ బ్రపంచమిప్పుడు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది

మం—ఆ వె చినుగువలువవాల్చు మనుజునితప్పులు
కొంచెమైనఁదోచు గొప్పఁగుచు
జరిగపట్టువల్వ ధరియించువారల
సకలదుర్ణయములు సమసిపోవు

అ వె ప్రభువు లెంతలేసి పాతకంబు లొనర్ప
ధర్మనిగ్రహమునఁ దగుల రెండు
పేరు లేనివాని నేరముల్ గనుఁగొన
నూరి ప్రముచ్చులెల్ల శూరు లరయ

ఇందెవరును దప్పు చేయలేదు ఎవ్వరిని దూషింపను ముక్కున సులోచనముల జోడు దగిలించుకొని నీటుజూపు నవనాగరికులవలె సర్వజ్ఞత్వ మభినయించుచున్నావు ఎవఁడురా నాకాలి జోడూడ్చుము

స్వే—ఆహా! ఏమీ తెలిసియు మఱపును ఈయున్మాదవివేకసమ్మేళన మేమిచిత్రముగానున్నది?

మం—నిన్ను మఱువలేదు చంద్రసేనుఁడవుగాదా? నాదైన్యమునకు నీకు విచారము వొడముచున్నయెడ నాకన్నవనీ కెరు విచ్చెదను నీకుం గొంతయూరట గల్గఁజేసెదఁ గాక మన మీప్రపంచమున జననమందునపు డేడ్చుటకుం గతంబేమో నీకుఁ దెలియునా? తెలియనిచోఁ జెప్పెద వినుము

చం—అయ్యో! దైవమా! ఈసంసారకూపమునఁ బడవలసెఁగా యని నాకాకూతుం డ్రును, అల్లుండ్రును నిప్పుడు చేజిక్కినం గసిమసంగ కుందునా?

[ఒకరాజపురుషుఁడును, అనుచరులను బ్రవేశించుచున్నారు]

రా—ఇదె ప్రభువు పట్టుబడు మహాప్రభూ మీప్రియపుత్రిక—

మం—ఏమి! బందిగ్రహము ప్రాప్తమయ్యెనా? విముక్తిలేదా? ఇంతయు దైవనిర్ణయము నన్నుమాత్రము బాగుగ నాదరించిన మీకుం బారితోషిక మొసంగెద నాకు మతిభ్రంశ మగుచున్నది మంచివైద్యులను నేమకితెండు

మహాప్రభూ! మీకేమిటం గొదువ యుండదు విచ్చేయుఁడు

మం—నేను పెండ్లికొడుకువలె యమపురికి బయలుదేరవలె నేను మహారాజునన్నమాట మఱచిపోయినారా?

రా—చిత్తము మహాప్రభూ! యేమియాజ్ఞ

మం——ఏదీ నాపరుగు పట్టఁగలరా?

(ముందు రాజును వెంట నను చరులను బరుగిడుచున్నారు)

చం——ఎంతయల్పునియంత యైనను నీదైన్యముం గన్నఁ గన్నుల నీరు గార్చకుండునా? హా! మహారాజా యెట్టియవస్థపట్టినది? నీయిరువురు కుమార్తెలను దెచ్చిపెట్టిన యీదురవస్థ నీమూఁడవకుమార్తె పరిహరించుగాత!

స్వే——అయ్యా వందనము

రా——శుభమస్తు ఏమికావలెను?

స్వే——యుద్ధముసంగతి మీరేమైన వింటిరా?

రా——ఆసంగతి మెడపైన తలయున్నవాని కెల్ల విశదమే నీకుఁ దెలియకున్నదా?

స్వే——శత్రుసేన యెంతదవ్వులనున్నది?

రా——సన్నిహితమైనది అనుక్షణమును బ్రతీక్షించుచున్నారు సుశీలా మహారాణిగారిచటఁ బరిమీఁద నున్నదే కాని యామె సేన శత్రుసేన కభిముఖమై నడచుచున్నది

స్వే——నేఁ గోరినయంశ మిదియ ఇఁక నే బనివినియెద (రాజపురుషుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

చం——దైవమా! నాకు శీఘ్రమున విముక్తి దయచేయుము భవదాదిష్టాయుః పరిమాణము సరియగువఱకును నా కొందుదుశ్చింత గల్గకుండఁ బ్రసాదింపుము

స్వే——నాయనా! ఈ మీప్రార్థన యెంతయు యోగ్యముగానున్నది

చం——అప్పా నీ వెవరవు

స్వే——కష్టములు శల్యాశల్యమునను నాటి దైన్యమన్న జాలిగఱగు హృదయము గల్గినయొక పేదసంసారిని నీచే యిటులిమ్ము నిన్నొక యిరవుచేర్చి పోయెద

చం——ఈశ్వరుఁడు నిన్ననుగ్రహించుఁగాత

(కుక్షింభరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కు——ఓరీ దొరికితివి నీ నేత్రశూన్యమైన యీశిరము సౌభాగ్యము నింకుటకు నిర్మింప బడినది దేవులిం దలఁచుకొనుము కత్తి కంఠమునఁ బడుచున్నది

చం——మిత్రమా! నన్ను రక్షించెదవు ఒక్క వేటునం దునుముము

(స్వే॥ అడ్డము సొచ్చుచున్నాఁడు)

క—ఓరీ! దుష్టుడా! నీ విహాసనమున కేలఁ జొచ్చెదవు ప్రభుశాసనము మరల్ప నీతరమగునా? చెయి విడువవేని వానియవస్థలో నీవును భాగస్వామి వగుదువు

స్వే—స్వామి! ఈ బీరాలు గట్టి పెట్టుము

క—విడువుము విడువకున్న నీ ప్రాణములు విడువవలసె వచ్చును

స్వే—మాయామాపన కేల? ఈమాటలు గట్టిపెట్టి నీత్రోవ చూచుకొ తాటాకు చప్పుళ్లకుఁ గుందేళ్లు బెదురునా? అనుగో దరికి రావద్దంటె వచ్చుచున్నావు అయితే యేకట్టితో నాదుడ్డుకట్టియో నీతలయో మాతము

క—పోరా పక్షీ

స్వే—నీ కోతలు కట్టిపెట్టు పండ్లు రాల్చెదను (పోట్లాడి స్వేతకేతు కుక్షిఁభరుని బడగొట్టుచున్నాఁడు)

క—ఓరీ దురాత్మా చంపితివి ఈకంఠి గైకొని నా కళేబరమునకు సంస్కారమొనర్చి నా యంగీలోని యుత్తరముల నా భార్యములతో వచ్చు సేనానాయకునకు దగి దోషాకరున కంపఁజేయుము హా! అకాలమృత్యువా! (అని చచ్చుచున్నాఁడు)

చం—అయ్యో! చచ్చినాఁడా!

స్వే—నాయనా నీవు కూర్చుండి విశ్రమింపుము వాఁడు చెప్పిన యుత్తరములు నా కుపకార కారకములు గావచ్చును వఁడు మడిసినాడుగాని వానిచావు మరియొకని చేతనైన తృప్తిగ నుండెడు. లాభ బంధములారా! పడలుడు మర్యాదోల్లంఘన నిందమస్మింబొరయుటకుఁగాత శత్రురహస్యగ్రహణమునకు వాంఛవ్యాపయములు భేదించు క్షతియుం గుత్తరములు విప్పి చెంతపని (విప్పి చదువుచున్నాఁడు)

మనము పరస్పరముగ జేసికొనిన ప్రమాణములు మరువవలదు అతనిం దెగఁజూడ నీ కవకాశములు మెండుకొని యుండును నీకిష్టముండిన నుచితమగు స్థలమును గాలమును దొరకకపోవు అతనుజయము గైకొని నిరపాయముగా నిల్లుచేరువాఁడేని మనము చేయున దేమియు లేదు అతని శయనా గారమునఁ గారాగారివాసము నాకుండవప్పదు కావునఁ గరుణించి నాకాచెఱదీర్చి నీ యధీనమొనర్చి కొనుము

నీ ప్రియపత్ని యనందగు,

భవదిష్టసఖి

“చండిక”

ఆహా! స్త్రీసాహసమునకు మేర లేదుగదా! పురుషవరేణ్యుఁడగు తనభర్త ప్రాణములు దీసి నాతమ్ముని గైకొనవచ్చి మోసము సాగుచున్నది ఈ విశ్వాస ఘాతుకులను రాయభారమగు నీకీయుసుకలోఁ బూడఁద్రొక్క యెంతయు వర్ణ సంస్కారము నేనీయశనిజ్వాలోపమగు నీయుత్తరమును స్వేతధ్వజుని కండ్లయెదుటఁ బెట్టెదను నేనిన్నాళ్ళకు నీదుర్దౌత్యమును గనుగొనఁగల్గెనెల్ల నాతని కాయుశ్శేష ముండుటవలనఁగదా!

చం—రాజమతి చలించినది నా దురదృష్టమెమోగాని నామతి రాయివలె నిశ్చలముగా నుండి యీ దురవస్థలన్నియు సమగ్రముగా గ్రహించుచున్నయది

ఆ. వె. మరణకారణంబు మరిబంధమునకు మో
క్షమునకెట్టి దుఃఖ సమయములను
మఱపుఁ బొదివివిమల మతిసంచలించిన
భాగ్యమంతకంటె జనులకేగునె

(దూరమున రణదుందుభిధ్వానము వినవచ్చుచున్నది)

స్వే—అల్లదె యనతిదూరంబున రణదుందుభి మ్రోయుచున్నది నిన్నొక మిత్రుని సంరక్షణలో నుంచి నేఁ బోవలసియున్నది /

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—మాళవశిబిరమున నొకగుడారము

[మందపాలుఁడు తల్పగతుఁడై నిద్రించుచుండ వాద్యగీతములు మందమధురమై కర్ణరసాయనముగ సాగుచున్నవి రాచపురుషుఁడు అనుచరులను, బరివేష్టించి యున్నాడు సుశీలయు, సుమిత్రుఁడును వైద్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

సుశీ—సుమిత్రుఁడా! ఆపద్బాంధవుఁడవగు నీఋణము నే నెన్నిజన్మములకైనం దీర్చుకొనఁగల్గుదునా?

సుమి—అమ్మా నాపై నీకుఁగల యీ నెనరు వలనను సదయాంతఃకరణము వలన నేఁదిరెట్లు తీర్చినవైచితివి ఇంక కొదువేమి? నేఁజెప్పిన యంశములన్నియు యథార్థము వీసమెక్కుతక్కువలు లేవు.

సుశీల—పూర్వదురవస్థాజ్ఞాపకమగు నీజీర్ణవసనము వీడి యర్హవస్త్రముల ధరింపుము.

సుమి—అమ్మా క్షమింపుము నే నింక నజ్ఞాతస్థితి నుండినంగాని మదభీష్టము లగుఁ గతిపయకార్యంబులకు భంగంబు పొసఁగుఁ గావున నాకు సమ్మతమయినదనుక నీ వేషమున నా యథాస్థితి నీకును గోచరముగానియట్లుండ నిమ్మని నిన్నొకవరము వేడెద ననుగ్రహింపుము

సుశీ—అట్లయినసరే అట్లు కానిమ్ము (వైద్యునితో) ప్రభువుగారెట్లున్నారు?

వై—ఇంకను నిద్రించుచున్నారు

సుశీ—క. తనయుల దుర్ణయవర్తన
మునఁ బుత్రులు నడలువీణపొలుపున మణివో
యిన యీనృపపుంగవు స్వ
స్థునిఁ జేయుత దైవ మఖిల శుభకరుఁడు దయన్

వై—అమ్మా పూర్ణసుషుప్తి గలిగినది ఇఁక మేలుకొలుపుదమా?

సుశీ—శాస్త్రమును అనుభవమును అనుసరించి మీకుఁ దోఁచినభంగి నాచరింపుఁడు ఆయనగాత్రమున వస్త్రమాల్యాదులఁ బొందుపరచినారా?

రా పు—అమ్మ! ఆయన గాఢనిద్రాసక్తుఁడయి యుండ నాపని యొనర్చితిమి

వై—మేలుకొల్పెదము అమ్మా! నీ వీదాపున నిల్వుము ఆయన చిత్తము కలఁక జేయుటకు సందియము లేదు

సుశీ—మంచిది కానిండు

వై—అమ్మా! నీ వీప్రక్కకు రమ్ము సంగీతము కొంచెము హెచ్చుమీఁద సాగింపుఁడు

సుశీ—క. ఆహవలు చిలువల క్రియ
నీపగిదిం జేసినట్టిహృదయవ్రణముల్
రూపఱ సిద్ధౌషధములు
నాపాలిం బొడముగాత సౌభాగ్యమునన్

(అనుచు హస్తమునఁ దండ్రిమేని నిమురుచున్నది)

సుమిత్రుఁడు—ఓ సదయహృదయా!

సుశీ—కర్కశహృదయులారా! ఎంత చేసితిరి! ఆరేయి జలప్రళయమున మీ వాకిట ఘాతుకమృగము లుండి మొఱపెట్టినను వానిమొఱ యాలింపక పోవచ్చునా? తండ్రీ! అట్టియలజడిబడి నీసుకుమారప్రాణము లెట్లు నిల్వఁజాలె? కటకటా!

సీ॥ సకలనీతిప్రాజ్ఞ సరిలేక మించినమతి యిదియా యిది మాన్యచరిత
అఖిలరాజన్యమాన్యపదాబ్జునకుఁ గట్టఁడగు కట్టిలా యివి ధైర్యరాశి
చటులఝంఝానిలఘుంపాపతద్వృష్టి చెడ మాలియా యిది భవ్యతేజ
జంబుకసూకరసర్పాదిసాహచర్యార్హమే తను విది యమలచరిత

ఎంత శ్రీమంతునకు విధి యెంత వ్రాసె
కలిమి యొకచోట నిలకడ గాంచు టెద్ది
ప్రాణ ముండఁగఁ గడతేరి బ్రదికితిమన
రాదుబో యేరికైన ధరాతలమున.

అదే మెదలుచున్నాఁడు పలకరింపుఁడు

వై—అమ్మా! నీవు పల్కరించు టెంతయు నుచితము
సుశీ—ప్రభుశేఖరా! సుఖమా నీకు?
మం—నన్ను సమాధినుండి మేలుకొల్పి నీ వెంతపాపము గట్టుకొంటివి నీవు ధన్యవు నాపాపమున నేను నారకాగ్నిం బడియుంటిని యాత్మ వెట్లుడుకు చున్నదో నుడువుము.

సుశీ—అయ్యో! నన్నెఱుంగుదురా?
మం—ఎఱుంగుదును నీవు పిశాచమవు నీ వెవ్వరి వ్యాలినొందితివి?
సుశీ—అకటకటా! ఎంత పెడత్రోవనున్నాఁడు!
వై—అమ్మా! మెలఁకువ పూర్ణముగా గల్గలేదు ఇంచుక తాళుము

మం—ఎక్కడనుంటిని? ఎక్కడఁ జేరితిని? ఇది పగలా రాత్రియా? నన్ను దట్టమయినభ్రమ గ్రమ్ముచున్నది శత్రువునకైన నిట్టియవస్థ రానొల్లన నేనేమిపలుకు చుంటిని? ఇవి నా చేతులేనా? మూర్ఛ గ్రుచ్చిన నోచుచ్చనేమో చూతము దైవమా! నాయవస్థఁ దెలిసి యుపాయముం బ్రసాదింపుము

సుశీ—అయ్యా నన్ను కటాక్షముతో వీక్షించి యాశీర్వదన మొసంగుము అయ్యో నీవిట్లు ప్రణతుడవు గాఁదగునా ? వలదువలదు

మం—నన్ను బరిహాస మొనర్పకుము నేను మఱిపోయిన శతవృద్ధును విస్మై యుంచునట్లు దోచుచున్నది నీ నామతి కడుసంశయాత్మకముగ నున్నది ఎంతయోచించిన నేగట్టిన యీపుట్టములు నా కెట్టుజొప్పడినవో జ్ఞప్తికిరాకున్నది నిన్న నెక్కడ నుంటిని ! నేఁడున్న దెచట ? నాకుం బోలినట్లు చెప్పెద నవ్వబోకుము నీవు మాసుశీలవు గావా ?

సుశీ—ఔ నౌను తండ్రీ

మం—ఏదీ చూతము నీబాష్పములు తడిగా నున్నవా ? నీవు విషమిచ్చినను త్రాగుటకు సిద్ధముగా నున్నాడను నీకు నాయెడ ప్రేమున్న లేని నేనెఱుంగదును నీతోఁబుట్టువులు గడుగృతఘ్నులయి నా కపకృతి యొనర్చిరి అట్టివడనడికి నీకైనం గొంతగారణ మున్నదిగాని వారి కిసుమంతయును లేదు

సుశీ—నాకుఁగూడ నేమియును లేదు తండ్రీ!

మం—ఏమి! నే నిపు డున్నది మాళవదేశమా?

సుమి—అయ్యా! కాదు నీరాష్ట్రమున నే యున్నాఁడవు

మం—నన్ను వంచింపకుఁడు

వై—అమ్మా! నీ వింక హృదయస్వాస్థ్యము గల్గియుండుము చూచితివా పూర్వ క్రోధావేశ మెట్లడగిపోయినదో కాని వెనుకటి విషయములు జ్ఞప్తికి దెచ్చి కలతపరచు టిప్పు డెంతయు ననుచితము పూర్ణస్వస్థత చెకూరువరకు నాయనను విశ్రమింపనిండు

సుశీల—అయ్యా! దయచేసి కొంచె మిట్లు మెల్లఁగా నగరుఁగలరా ?

మం—నేను పెద్దవాఁడను మతిలేనివాఁడను నాచెయ్యిదములను మఱచి మన్నింపుఁడు (సుమిత్రుఁడు రాజపురుషుఁడును దక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజపురుషుడు—వర్ధమానుఁ డట్లు వధింపఁబడినది నిజమేనా ?

సు—సంశయ మేల ?

రా—ఇప్పు డాయన సేనలకు నాధుఁ డెవడు ?

సు—చంద్రసేనుని దాసీపుత్రుఁ డని వదంతి ?

రా—శ్వేతకీర్తి సుమిత్రునితో గాంధారదేశమున నున్నా డ్లోకప్రవాద మన్నది

సు—ప్రవాదము బహుముఖములుగా విననయ్యెడు సేనలు సమీపించుచున్నవి ఇఁక తడయంజనదు

రా—సమరము ఘోరభంగిని సాగునట్లున్నది నీకు భద్రమా గాత

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సు—నాయుద్యమములకు నేఁటియుద్ధము ఫలోదయకాలము సఫలమగునో విఫలమగునో

(నిష్క్రమించుచున్నాను)

శ్రీ

మందపాల చరిత్రము

పంచమాంకము

రంగము — కురుక్షేత్రసమీపమున భారతశిబిరము

[దోషాకరుఁడు, మందర, పెద్దమనుష్యుఁ డొకఁడు, భటులును సూర్య ధ్వజపటములలోఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

దో — శ్వేతధ్వజుని నిశ్చయము నిలఁబడియున్నదో లేదో కనుగొనిరిక్క అతని చిత్తము స్థిరముకాదు అతి సంశయాత్ముఁడై నిముసమున కొక యాలోచన సేయు మంత్ర పర్యవసానముఁ దెలిసికొమ్ము (పెద్దమనుష్యుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మం — చండిక సేవకులిపని దీక్షనట్లున్నది

దో — నాకును అదే సందేహము

మం — ప్రియమిత్రమా! నీవు నే నొనర్పంబోవు నుపకారమును గుర్తెఱుంగుదువు గదా నే నొకప్రశ్నం బడిగెదను ఉత్తర మున్నది యున్నట్లు చెప్ప వేఁడెదను నాతోఁబుట్టువుపై నీ కాదరము లేదా?

దో — గౌరవపూర్వకముగా నాదరమే కాని వేరొండు లేదు

మం — తప్పెతో పరిచయము చాలింపుము అది నాకు హృదయదాహ మొనర్చెడని

దో — నీ కాంత యాపంతయు వలదు అదె నీసోదరియు భర్తయు

[శ్వేతధ్వజుఁడు, చండిక, భటులును సూర్యధ్వజపటములతోఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

చం — (స్వగతము) యుద్ధమున నపజయమయినను హేతుగాని నాతోఁబుట్టువు న న్నాతనికిం బాపనోప

శ్వే — రాజా తనప్రియతమాం జేరెఁటు మనయాధర్మపరిపాలనాపరిభూత మగు ప్రత్యర్థిగు కొంతె మనలఁ దిగనాడి వారికి జేరెనని తెలియవచ్చుచున్నది నా

శౌర్య మధర్మపక్షమున నెన్నండును ప్రజ్వరింపదు కాని మశివసైన్యములు మనరాష్ట్రీ మాక్రమించుచుండె నని విన్నంతనే పౌరుషము కొంత వొడముచున్నది

దో—నీపలుకు లెంత మిూవ ర్యసవంచితములుగా నున్నవి

మం—దీని కేల యింత సిద్ధాంతపూర్వపక్షముల

చం—శత్రుసేన మోసల డాసినప్పుడీగృహకల్లోలములఁ దలపోసికొన నేల?

శ్వే—మన సేనానాయకులతో కావలయు కార్యగతి యాలోచింతము

దో—మీరు కొల్వుకూటముఁ జేరుతలికి నేనను వచ్చెదెద

మం—సోదరీమణీ! నీవు మతోడ రమ్ము

చం—ఏల?

మం—అది యన్నిభంగుల నుచితముగ తోఁచెడిని దయసేసి రమ్ము

చం—(స్వగతము) మిూకౌటిల్యము నాకు గోచరించి నేను మిూతో రాఁ వలను పడదు

[వారు నిష్క్రమించుచుండఁగా మారువేషముతో శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే కీ—నీవు నాబోటిదీననితో సంభాషింప నిచ్ఛగింతువేని క్షణము తాళుము

శ్వే ధ్వ—ఇదె వచ్చెదను ఏమి నీపని?

(శ్వేతధ్వజుఁడు, శ్వేతకీర్తి తక్క తక్కినవారు నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే కీ—(ఉత్తరము నిచ్చుచు)

మ అరిం బోవఁ బూర్వమిందరి రవ స్వార్థంబు వీక్షించి యం
దున నీకు న్జయమైనఁ దక్షిణము నన్నుం జేరఁగా బంపు బం
పిన నే వచ్చి కృపాణపాణి నయి ఎన్నిం బోరి సాధింతు దీ
నన నిన్నట్టు సమస్తమున్ గ్రహిత నానాహారవధ్యంబునన్

సమరమున నీపనిదీఱు నేని యుంకతో నీపై జరుగుచున్నకుట్ర లన్నియు దీఱఁగలవు భగవంతుఁడు నిన్నాయుష్మంతుం జేయుఁగాత

శ్వే ధ్వ—నేఁ దీనిఁ జదువుకొనునంతదనుక నిలువుము

శ్వే కీ—నిలువ వలను పడదుగాని యవసరము పట్టినప్పుడు నాకై భేరి మ్రోయింపుము నే వచ్చెద

శ్వే ధ్వ—అయితే సరె ఇదె నీపత్రికఁ జదువుకొనియెద (శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[ఘోషాకరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దో—శత్రుసైన్యము మాపు వేరలోనున్నది ఇదె వారి సైన్యసామర్థ్యముల విన రము జాగరూకులయిన బోయలఁ బంపించి తెప్పించుచు ఎక పోవు ద్రవ్యసేయం ఒనదు

శ్వే ధ్వ—జాగు సేయక చనుము నన్నాహ మొనర్చెదను (నిష్క్రమించు చున్నాఁడు)

దో—శ్వాపదీయుగము క్రీడ నొందెడుగలపై యసూయలు సేయు నీయిచ్ఛరికను మాట యిచ్చితిని ఇం దెవ్వరి స్వీకరించువాఁడ నుభయులను గ్రహింతునా? ఒక తెనా? లేక యుభయులను ద్వేషింతునా? ఉభయులు సజీవులయి యుండ నంతఃపరికు నెంతెను అనుభవింప వలనుపడదు అనాథను గ్రహింతు నేని ఎంతక చండకృశాన తుల్యుగ్రామై మండిపడు ఇదియునుం గాక చండిక నాథునిం బ్రతిఘటించి నా యభ్యుదయము నిల్పు కొనఁజాలుటయు దుష్కరము కానిమ్ము ప్రస్తుత మీతని సాహాయ్యసంపత్తిచే జయలక్ష్మి వడసి, పిదప నాతనిఁ దీర్పవోవు నావెం జేపట్టెదగాక సుశీలామండపాలుర కిత్తఁడు నూపంద లంచు ననుగ్రహం బీయుద్ధము జనప్రపదము వారలు నా చేఁ జిక్కినచో వారలం జేయుటెట్లు? నా కీదీర్ఘవిచారములతోఁ బనియేమి? కార్యంబు ధైర్యంబుతో నడుపుటయు నాపని (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—గోన కలకలము

ధ్వజకూర్యములతో సుశీలామండపాలురు వరిసై మలును బ్రవేశించి నిష్క్ర మించుచున్నారు

[చంద్రసేనుఁడు శ్వేతకీర్తియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

శ్వే కీ—అమ్మా! యీ చెట్టునీడ నిలిచి ధర్మోజయుతుఁ డని యాశీర్వదించు చుండుము నేఁ బ్రదికి వచ్చి నిన్నుఁ జేరఁగ్గలను నేని నీయోగక్షేమముల వహించెదన

దో చం—ఆయుష్మంతుఁడవై రమ్ము పొమ్ము

(శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[గోన కలకలము—శ్వేతకీర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే కీ—అమ్మా! కేలిటు లిమ్ము? రమ్ము పోదము రాజు పంటతుఁ డయ్యె రాజునుం గోనాత్రేయు నభిమాతులచేఁ జిక్కిరి

చం—ఎక్కడనుఁ బోవలె ముగ్గురు నీకేచోటున్నదా?

శే కీ—ఓ శూరా! మరలఁ బూర్వకాలపుటెత్తులఁ బన్నుచుంటివా? జననము జన్మమరణ ములవిషయమున స్వాతంత్ర్య మెక్కడది? ఏది వచ్చినను సమ్మతించి తలయొగ్గవలసిన వాఁడే.

దు—ఔ నదియు నిజమె (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము—కురుక్షేత్రమున భారతసేనానివేశము

[జయతూర్యములతోడను ధ్వజపటములతోడను దోషాకరుఁడును బందీకృతులయి సుశీలామంథపాలురును, సేనానియు సైనికులును బ్రవేశించుచున్నారు]

దో—సేనానీ! ప్రభుచిత్తములు దెలియువరకును వీరిని గొంపోయి తగురక్షణ శాలలో నుంచుము.

సు—పుణ్యమునకుఁ బోయినం బాప మెదురైనది వసుధపై మన కొకరికే గాదు తండ్రీ! యేనిమిత్తమయి వగవు దగిలియున్నదిగాని, ఖేద మెన్నఁడును నామది కెక్కుట లేదు మన మీపుత్రికారత్నములను సోదరీమణులను జూడవలయునా?

మం—శ్రీ! చాంద్రమోగము జూడనోప మన మిరువురమును గారాగృహమున బంజరమందలి పక్షియుగ్మమువలె నొండొరులగాననగ్గం గాలక్షేపము సేయుదము పురాతనాథుల తనవృత్తాంతముల నన్నిటిని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని యాసంగీతము రాజకీయవ్యవహారములఁ గూర్చియు ముచ్చటింతము అధికారము దొలఁగినవారిని అధికారమునకు వచ్చినవారిని వారివారికృత్యములనుగూర్చియు చర్చింతము దైవజ్ఞులవలె భావిరాజ్యావర్తసిద్ధాంతములు నున్యసింతము ప్రపంచమునందలి కల్లోలము కాంగ్రెసు కృత్యములు దూరి వనలం జేరనేరవు

దో—వారిని గొంపోయి పొమ్ము

మం—అమ్మా! యిట్టిస్వార్థత్యాగములకు దేవతలు మెత్తురు మనుష్యమాత్రులు మనల నెడఁబాపఁజాల రుందురుగాత! (అని సుశీలను గౌఁగిలించుచున్నాఁడు) అమ్మా కంటఁదడియొత్తి వెంటరమ్ము సోదరు (రక్షకులై, సుశీలామంథపాలురు నిష్క్రమించుచున్నారు)

దో—సేనానికి శేషమందిచ్చెదము

శా॥ యోధాగ్రేసర దీనదోఁచెడు సముద్యోగంబు శీఘ్రంబుగా
సాధింపం దగు పారితోషిక మెవ్వం డందె దీ విద్యుడన్
సాధుత్వంబు వహింతువేనియు వినాశంబాట తధ్యంబు నే
వాధర్మంబిది ఖడ్గపాణి! యనకంపావశ్యుఁడైనం, జెనక

సే—దేవా! మహాప్రసాదము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[తూర్యములతో శ్వేతధ్వజుఁడు, చండిక, పందర మఱియొక సేనానియు భటులును ప్రవేశించుచున్నారు]

శ్వే—శబాసు! ఈప్రొద్దు నీశౌర్యమునకు గౌరవము తోడ్పడియె. ప్రతిపంథులను బందీకృతులఁ జేసి తెచ్చితివి. వారిని నావశ మొనర్చుటవేని వారిసౌఖ్యమునకు మనక్షేమమునకు ననురూపమగురీతిని వారి నాదరించెదను

దో—రాజుయొక్క పలితశిరంబును ధర్మపక్షమును ప్రజలహృదయముల నాకర్షించి మనల కనర్థ మొనర్పఁ జూపునని యాలోచించి సుశీలామందపాలుర నేకాంతనికేతనంబున సురక్షితులుగా నొనరించితిని. వారిసంగతి విచారింప మన కిది సమయంబుగాదు

చ. పలువుర మిత్రబాంధవులఁ బాసినయుమ్మలికంబు పెల్లుఁగం
గలన జయుంబు గేవు సుఖప్రద మాట సుది త్తలి స్తనం
బులుపయి నాతిపాపాతిని బ్రుంగుచు నగ్గున వారిఁ దోగు నా
జలజము లట్లు తాపమును సౌఖ్యము నొక్కట నందుచుండెడన్

కావున పదంపడి యుక్తావసరంబున వారిపరామర్శనము జూత్తము

శ్వే—ఓయి! ప్రకృతివర్గములోనివాఁడ వగు నీ విట్లు సమానప్రతిపత్తిపూర్వకము భాషించెద వేమి? చాలు, చాలు పెద్దపేలకము

పందర—అతని సామర్థ్యాలు మదుద్దేశాధీనములు. నీ కింతమూరము పలుకకున్న మా యభిప్రాయముల దెలిసికొన మేలయ్యెండు. నాప్రతినిధిగా సేనల నడపి సర్వకార్యములు నిర్వహించిన యాతని నీసమానునిగా నేలఁ దెలియఁజాలవైతివి? ఇంక జేలతన ముండునే?

చం—నీ కేల నంత వేగిరపాటు? నీయధికార మేల? అతని కీర్తియాధిక్యత గన్పింప నతనిపరాక్రమము చాలదా?

మం—ఔగాని నాయధికారముకూడ నతనిం జేరినచో నతని కీరాష్ట్రమున తుల్యుఁ డుండఁడు

చం—నిన్నుఁ జేపట్టినంగదా యతని కట్టిగౌరవము గల్గుట?

మం—ఆహా! పేరున కాడినమాటలే నిజ్జమగుటయుఁ గల్గునగదా!

చం—నీవైఖరిఁ గని పెట్టుమనే యుంటిని

మం—నా కేమో జబ్బుగా నున్నది కానిచో నీకుఁ దగినయుత్తర మిచ్చి యుందును వీరాగ్రణీ! నా సైన్యమును, సర్వస్వమును నన్నును నీయధీనము సేసి కొని నీయిష్టానుసారము వినియోగపరచికొనుము ఇదె సూర్యచంద్రులు సాక్షులుగ నీ యధీనము చేయుచున్నదాన

చం—అతనిం జేపట్టఁదలఁచితివా?

శ్వే ధ్వ—వలదన నీవశమా?

దో—అయ్యా! వలదన నీతలమును గాదు

శ్వే ధ్వ—ఛీ! దాసీపుత్ర, యిక నే వారించెదను

మం—(దోషాకరునకు) నీవు నేఁ జేసినప్రతిజ్ఞను భేరి వ్రేయించి చాటఁ బంపుము

శ్వే ధ్వ—నిముసము తాళుము దోషాకరా! రాజద్రోహము నాపాదించి నిన్నును ఈకుచ్చెలక్రింద వ్రాతును (చండికవంక జూపుచు) ఇదె నిగ్రహించుచున్నాను ప్రియమయిన మరదలా! ఈతఁ డింతకుమున్నే నాభార్యను మాటిచ్చి యున్నాఁడు ఆమెకయి పూని నే నీప్రార్థనకడ్డము వెట్టుచు నీ కిష్టమయినచో నన్నె పెండ్లియాడుమని నిన్ను వేఁడుచున్నాన

చం—ఆహా! ఈయుపాఖ్యానము సొగసుగానే యున్నది

శ్వే ధ్వ—దోషాకరా! నీ వాయుధపాణివైయే యున్నాఁడవు భేరి వేయించెదను. ఈలేఖలో వివరింపఁబడిన రాజద్రోహము నిర్ధారణ చేయుట కీసేనలో నొకఁడును సన్నద్ధుఁడు గానిచో, నే నాపనికిం బూనెద ఇదె నాప్రతిజ్ఞ,

మం—నాకు ప్రాణము మీఁదికి వచ్చినది

చం—(స్వగతము) అట్లు గానిచో నోవధుల నెవ్వరు నమ్ముదురు

దో—ఇదె నాప్రతిశపథము నన్ను ద్రోహియను నానరాధముఁడు కేవల మృషావాదియు నీచహృదయుఁడునని ఖడ్గపాణినయి సిద్ధాంతీకరించెద ఇదెన మాటగా భేరి వ్రేయింపుఁడు,

మం—నాకు ప్రాణము నిలుచునట్లు తోఁచదు

శ్వే ధ్వ—ఆమెను నాశిబిరమునకుఁ దోడ్కొనిపొండు భేరిమనుష్యునిఁ బిలువుఁడు (మంథరను దోడ్కొనిపోవుచున్నాఁడు)

[భేరీ వ్రేయించువాఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఓరీ! భేరీ వ్రేయించి దీనిం జాటుము.

భేరీవాఁడు—(మ్రోయించి చదువుచున్నాఁడు) ఈసేనలో నీదోషాకరుఁడు ద్రోహియని వానితో ద్వంద్వయుద్ధమున గెలిచి నిర్ధారణ చెయఁజాలు క్షత్రియ సంజాతుఁడున్నచో మూఁడవతూరి యీభేరి మ్రోగినతక్షణమే వెల్వడి రావలసినదిగా రాజాజ్ఞ

దో—మ్రోయింపును మొదటి భేరీనాదము

దో—మరల రెండవ భేరీనాదము

దో—మరల మూఁడవ భేరీనాదము

[గోపల భేరీమ్రోత—శ్వేతకీర్తి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై భేరీ మ్రోయింపువాని ముందుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

శ్వే ధ్వ—ఆవచ్చునాతఁడేం వచ్చుచున్నాఁడో తెలిసికొనుము

భేరీమనుష్యుఁడు—ఎవఁడవు నీవు? నీపే రేది? కుల మేది?

శ్వే కీ—ద్రోహముచే నా పేరు మాసినదిగాని నే మార్గానువానికిం గులమున నిందుకయుఁ దీసిపోను

శ్వే ధ్వ—నీ వెవ్వరి మార్గానిరోధవు?

శ్వే కీ—దోషాకరునికయి రొవఁడు పోరఁజూచునో వానిని

శ్వే ధ్వ—అల్లదె అతఁడు స్వయముగా కత్తి గట్టియున్నాఁడు

శ్వే కీ—ఒరనుండి బెంకి యడిదము గేల నమర్పుము నీయందు దోష మాపాదించి నేభాషింపఁబోవుపలుకులు నీహృదయంబునకు ములుకులయి బాధ యొనర్చినచో నీ చేతికరవాలుతోఁ బరిహరించికొనుము

ఉ ప్రాయుతరాజ్యవైభవము ప్రాభవము నృపదీయవిక్రమ
శ్రీయును జీరికిం గొనక చెప్పెద సత్యము ఖడ్గపాణినై
యీయఖిలప్రపంచమున నెయ్యెడ నీసరిద్రోయి లేఁడు తీ
క్ష్ణాయసఖడ్గధార యిది సాక్షిగఁ దెల్పెద నీవు గా దనన్

క ద్రోహివి తండ్రికి నన్నకు
ద్రోహివి దైవంబునకును ద్రోహివి మిత్ర
ద్రోహివి రాజద్రోహివి
ద్రోహివి నీ వెల్లయెడల దుష్టవిచారా

దో—సమరధర్మమును రాజనీతియు విచారించినచో నే నీకులగోత్రంబులు దెలియువఱకును గయ్యానువకుఁ జొరకుండుటయే యుచితమ్ముగాని నీవేషభావలయందుఁ

దోఁచు నాగరికతఁ జూడనట్టి విలంబమునకు నామన సిగ్గుకొనకున్నది నాయెడల నీ వాడినపలుకు లన్నియుఁ గల్ల లని నిన్నొప్పించుట కిదె ఖడ్గముఁ జెఱుకుచున్నాఁడ చేతనయిన నిలిచి మగటిమి చూపుము

[పోరికిఁ జొచ్చుచున్నారు దోషాకరుఁడు నేల గూలుచున్నాఁడు]

శ్వే ధ్వ — కావుఁడు కావుఁడు

చం — దోషాకరా! ఏవీపనికిఁ బూన నేకూడదు. వంచనచె నిన్నిందు దించి యీదుష్కృతు లింత సేసిరి

శ్వే ధ్వ — ఛీ! పిశాచమా నోరు మూయుము! మూయవేని యీజాబుతో మూయించెద దోషాకరా! చూడు మీజాబు నీ ఘోరదోషముల నెఱుకపుచ్చుచున్నది (చండిక చింపఁబోవుచున్నది) పిశాచీ చింపకుము ఇదియెల్ల నీకు విశదమే యయి యుండు

చం — అయిన నన్ను జేయువా రెవరు? నానిశ్చితమే శాసనంబుగ నుండ నన్ను శాసించువాఁ డెవఁడు?

శ్వే ధ్వ — ఛీ శాకినీ! అయితే ఇదియెల్ల నీయెఱుకతో నడచినదే

చం — పెక్కుమాట లేల? నే నెఱుఁగనిది లేదు (నిష్క్రమించుచున్నది)

శ్వే ధ్వ — ఆమె వెంటఁ జని చర్యలు గనిపెట్టుఁడు సాహసమునకుం జొర బూనును

దో — నీ వాడినదెల్ల నేఁ జేసెనవాఁడ ఇంకను నేఁ జేసిన దుష్కృతములు పెక్కు గలవు కాలక్రమమున నన్నియు బయలుపడును అంతయు మించినది నేనును గతించుచున్నాఁడ కాని నాకు నీపుట్టుపూర్వములు దెలియు నెంతయు కుతూహలము గలదు తెలిపి నావీనులకు విందొనర్పుము

శ్వే కీ — చ మనము పరస్పరంబును సమాహితచిత్తము లొప్ప నీతిమా
విని మయు మిట్లొనర్చుటను బ్రీతి జనించెను నాభిజాత్యమం
దున నొకనీచమం తయిన న్యూనత నాయెడ లేదులేదు నీ
జనకునకే జనించితిని సాధ్వికి నాతనిధర్మపత్నికిన్,

గీ దైవఘటన దలఁప తప్పక న్యాయమై
బరఁగు నుత్కటమగు పాపపుణ్య
ఫలము లీతనువునఁ బడయుజనుండు నీ
జనన మిందులకును సాక్ష్య మరయ.

దో—అన్నా! సత్యము పల్కితివి నాకు కాల మాసన్న మయినది

శ్వే ధ్వ—నాయనా! నీనడకలో నే నీయాభిజాత్యము స్ఫురించినది నీమాటలు నాపీనుల కెంతయు విం దొనర్చినవి నీయెడ నా కిస్సుఁడును ద్వేషము లేశమును లేదని దైవముసాక్షిగాఁ బల్కెద విశ్వసింపుము

శ్వే కీ—మహాత్మా! నే నది యెఱుంగుదును

శ్వే ధ్వ—అఁఘా! నియజ్ఞాతవాస మెట్లు గడపితివి నీతండ్రిదురవస్థ లెట్లు దెలిసితివి నా కవి సవిస్తరముగా వినం గుతూహలం బయ్యెడు

శ్వే కీ—తెలిపెద నవధరింపుము నాయనుకొనం బెట్టిన రాజశాసనము విన్నదిమొదలు నిరంతరప్రాణభయాక్రాంతుఁడనై—అక్కటా! ప్రాణము లెంతతీపియో గానిమరణవేదనాతుల్యమగుప్రాణభయమును బ్రతికుణమును భరింతుముగాని ఒక్కసారి యుసురు విడచి ముక్తి గాంచ నోపముగదా అక్కడక్కడఁ దిరుగుచుం దుదకు నీచ జంతువులకైనను రోసముగా నోపు వికారవేషము గైకొంటిని అస్థితిలో గళితమణు లగుపాముల కుక్కగూనుల బాలుపు వహించి రక్తధార గాఱుకు రక్తనేత్రములతో మాతండ్రి నాకుం గారసించిన నే నాతని నడపుచు, ననునయాలాపంబుల నతని యాత్మ హత్యాప్రయత్నంబు లుడిపితిని గాని, యది యేమిబుద్ధి మోహమో యాతనికి నన్నుం దెలిపికొననైతి, కడకు గడియక్రిందటనే నీయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడనై వచ్చుతఱిం బునర్దర్శనప్రాప్తివిషయకసంశయమునం జేసి నన్నుం దెల్పికొని పూసగ్రుచ్చినట్లు నావృత్తాంత మెల్ల దెలిపితి ఈకథ వినునప్పుడతనియంతరంగమునం జిరగొను ఖేదమో దము లాముదుకని జీర్ణహృదయ మవియించెంగాని, హతుఁ జేయఁబడినదేమో నాహృదయ మవియకున్నయది.

దో—ఈకథ నాహృదయమును గరగించుచున్నయది నీ విం కేమో చెప్పఁ దలఁచినట్లు నాకుఁ దోఁచినది చెప్పుము నాహృదయమును గొంత మఱిదికిఁ బదనుపడ వచ్చును

శ్వే ధ్వ—నాహృదయ మిదివరకే చెరై పోవున్నది ఇంకను విచారకరమైన దున్నచో విరమింపుము నాగుండె తాళఁజాలదు

శ్వే కీ—హృదయహృదయమున కిదియే చరమావధిగా నోపునైనను మానవదుఃఖమున కొక్క చరమావధిలేనట్లు తోఁచుచున్నయది అపారదుఃఖపారావారమగ్నుఁడనై నేనున్న యుత్తఱి నొకవృద్ధుఁ డక్కడికేతెంచి, నన్నునుపాద ఖరుసు గుర్తించిగిన వాఁడు గావున నన్నుం గౌగిలించికొని బ్రహ్మాండకటాహము పిటులవారునట్లు పెద్దపెట్టున

నాక్రందనము సేసె, మా తండ్రి శవముపైఁబడి యేడ్చుచు, రాజు దుర్దశ దెల్పుచు పరవశుఁడై యుండఁగా యిక్కడ భేరి రెండుమారులు మ్రోసెను. అంతట నే బయలుదేరి వచ్చితిని

శ్వే ధ్వ—అయితే యా పెద్ద మనుష్యుఁడెవఁడు

శ్వే కీ—రాజుచే వెడల నడపఁబడియు, మారువేషమున నాయన కొల్వు జొచ్చి బానిసెలు సైతము సేవగించు నూడిగములు సేసిన సుమిత్రుఁడు

[రక్తముతో నిల్లవగు కత్తి చేబూని యొక పెద్దమనుష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పె—రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు

శ్వే కీ—ఎట్టిరక్షణ గావలె?

శ్వే ధ్వ—పలుక వేల?

శ్వే కీ—రక్తముతోఁడి యీ కత్తి యెక్కడిది?

పె మ—నులివెచ్చని రక్తముతో నది పొగ లెగయుచున్నది చూడుఁడు ఆ రక్త మామె హృదయమునుండి వచ్చినది అక్కటా యంతలో నామెకు కాలము సరిపోయినది!

శ్వే ధ్వ—ఆమె యెవరు? పలుక వేల?

పె మ—అయ్యా! మీ రాణి, ఆమె తోఁబుట్టువునకు విషము వెట్టి తాను కత్తి వాతబడినది విషము పెట్టిన ట్లామెయే యొప్పుకొనినది.

దో—వారిద్దరకును నా హృదయమును సమర్పణ సేసితిని మువ్వురమును శీఘ్రమునఁ గూడెదము గాక

శ్వే కీ—ఇదె సుమిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు

శ్వే ధ్వ—ఊపిరి యున్నను లేకున్నను వారిద్దరి శరీరముల నిటకుం దోడ్కొని రండు ఈశ్వరుని యొక్క యీ ఘోర చర్యలు మనల మేను వడఁకించుచున్నవి గాని మనహృదయములకు జాలి గొలుపకున్నయవి.

(పెద్దమనుష్యుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఓహో! ఇతఁడే నా సుమిత్రుఁడు ఆహా! కాలపరీత్యము ఈతనికి సామాన్య సత్కారమైన జూప వలనుపడకున్నయది.

సు—అయ్యా! మహారాజు నన్నుఁ గొనిపోవ వచ్చినాఁడ తెందు?

శ్వే ధ్వ—అయ్యో! ఎంతపరాకు పడితిమి! గోపాకరా! సుశీలామందపాలుర నేమి సేసితివి? సుమిత్రుఁడా, ఈవిపరీతము చూచినావా?

[చండికామంగరల శరీరముల తేలుచున్నవి]

స—అయ్యో! ఏల యిట్లు?

దో—ఉభయులును నాయందు బద్ధానురాగలై యొకతె రెండవదానికి విష మిడి తాను బొడుచుకొన్నది

శ్వే ధ్వ—ఔ నట్లే వారిద్దఱ ముఖములఁ గన్పడు.

దో—నా కవసానము సమీపించినయది నాప్రకృతి నుల్లంఘించియైన జన్మలో నొకయుపకృతి సేయ నిశ్చయించినవాఁడ కోటకు సత్వరముగా నొకని నంపుఁడు గధ నుత్తరువు సేసి సుశీలామందపాలుర చక్కఁడకు పంపియుంటిని కార్యము మించకుండ నంపుఁడు

శ్వే ధ్వ—పసుగెత్తెము పసుగెత్తెను

శ్వే కీ—ఎక్కడకు? ఎవరివద్దకు? అభిజ్ఞానపత్రి కేది?

గో—నిరుటు నెంతయు నుచితములు నాకత్తి గైకొని నాసేనానియొద్దకు సత్వరమున బొమ్ము

శ్వే ధ్వ—పరుగెత్తుడు (శ్వేతకీర్తి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గో—సుశీల నరిసేపె యాయమే యాశాభంగముచే నరిసెట్టుకొనెనని ప్రకటింప వలసినదిగా నేను వంశీయయు ప్రాలుసేపె యుత్తరువు నొసంగి సేనానియధీనము సేసె సుశీలామందపాలురను గోటకుఁ బంపితిమి

శ్వే ధ్వ—భగవంతుఁడు రక్షించుఁగాక వీని నిటనుండితోడ్కొని చనుఁడు

(గోపాకరుని మోసికొని పోవుచున్నారు)

[సుశీలయొక్క మృతశరీరమున సందిటఁ బెట్టుకొని రజను, శ్వేతకీర్తియు, సేనానియు మఱికొందరును ప్రవేశించుచున్నారు]

సు—నాకోప కేల? మీగుండెలు రాతఁజేయఁబడెగాఁబోలు మీనోళ్లు నా కుండిన మిన్ను బీటలువారఁ రోదనసేయునా! అయ్యో, నానిక్షేప మనుగంటిపోయెనే కొనయూపిరైనను లేకపోయెగా అద్ద మొకటి దీసికొనిరండు ఊపిరిపరీక్ష చేయుదము

సుమి—అకటా! నేఁడు ప్రలయదినముగాఁ గన్పట్టుచున్నది

శ్వే కీ—అట్లే తోఁచుచున్నది

శ్వే ధ్వ—నిన్ను విడిచిపడ ప్రపంచప్రేయ మాగాక!

మం—అమ్మా! ఈవెంట్రుక కదలచున్నది ఇది నిజమైన నాకష్టముల గట్టెక్కఁ గలవు

సు—మహాప్రభూ (పాదప్రణామము చేయుచున్నాఁడు)

మం—తొలఁగిపొమ్ము పొమ్ము

శ్వే కే—అయ్యా! అతఁడు భవత్ప్రియమిత్రుఁ డగుసుమిత్రుఁడు

మం—ఛీ మాతుకులారా! మీవలననే దీర్ఘప్రాణముల దాటిపోయినది మీరీచెంతకు రాకుండిన రక్షించుకొనియుందు అయ్యో! తల్లీ! ఎంతలో భంగపెట్టితివి

శా. అమ్మా! సాధ్వి! దీనవత్సల! సుశీలా! ధాత్రిపైఁ జెన్నిధా
నమ్మై నన్నుఁ జిరంబు ప్రోతువను నాకాంక్షంబు విశ్వాస మీ
విమ్మాడ్కిన్నపుడుఁగా నొనర్చునని చే నెవ్వుం దలఁపన్నిమే
నమ్మైనం బడయుంగరాదె యిట నన్యత్రోన్నధిం బాత్రికా

తల్లీ! నిన్నరిదియు నాపాపకర్మ నొకవేళ నశేకిత్తినిగాని నినుం దక్కించుకో నేరనైతి

సేనాని—నిజమే గాని నశీకివాఁడు

మం—నలుక తేదఁటరా దుర్మతీ? నాకాలమునఁ గొరవాల మొఱమండ జేలికేల నమర్చినతోడనే వైరికిరసులు వేవేలు భూమి నలంకరించెడిని ముప్పున నాకు వచ్చినకష్టములచే నాజవసత్త్వము లుడిగినవి నీ వెవ్వఁడవో చెప్పఁగల్గుదు నేనో ప్రయత్నించెదను

సుమి—కష్టము లనుభవించినసమయమునం బ్రాపించుచున నీవు నాటి నీవే గన్పట్టుచున్నావు

మం—నాకన్నులు గాంచజాలవు నీవు సుమిత్రుఁడవు గావా?

సు—చిత్తము మహాప్రభూ దేవరపరిచారకుఁ డేఁడి?

మం—వాఁడు మంచిసేవకుఁడు వాఁడు నానిక్కముల బడదన్నటలోఁ జాల నేర్పరిగా నుండెను ఇప్పుడు చచ్చి స్వర్గమున నుండఁ గోలు

సు—అయ్యా! వాఁ డప్పుడు గాఁడు వాఁడే నేను

మం—సరే చూతములే

సు—మీ ప్రథమదురవస్థనాఁటినుండియు నీపాదసేవ సేయుచు—

మం—నీకు స్వాగతము

సు—అమ్మా! యేటిస్వాగతము యిటుజూచినను ద్రోహమును నాశమునే కనుం బడుచున్నవి నీకొమార్తెలు ద్రోహముచే మడిసిరి

మం—అట్లు గానోపు

శ్వే స్త్రీ—ఆమన యాపదలకు యోగ్యులని దెలుసుకొన్న వగచుటకు దెలిసి కొని నలాభము లేదు

శ్వే కీ—సత్యము నిష్ప్రయోజనమే

[సేనాని ప్రవేశించుచున్నాడు]

సే—మహాప్రభూ! ద్రోహాకరుడు దీశివాడు

శ్వే ధ్వ—ఎవరి కావింత ప్రకృతమును గూర్చి యాలోచింపవలెను

ము వినుఁడీ మిత్రులు నాపుత్రులు స్వకుజను ల్వృద్ధులు వదు ల్లాదుప్రా
గ్వన మీక్షోభము మాన్పగా వలదు యత్నింపెల్ల గావింత మీ
యనఘుం(మందపాలుని జూపుచు)జేరెడు గాక యీ యఖిల రాజ్యంబుం
దదీయాజ్ఞలో
మన నెల్లన్ నెలగంగలారము దయామైత్రీ సనాథస్థితిన్

గీ శ్వేతకీర్తిసుమిత్రులు స్వీయపదవి
వేఁ బ్రతిష్ఠితులయి ప్రజనీభరించు
బూను కార్యమునందు దివానిశంబు
మారుఁ దోఁప మ్యోదరు గాక మాన్యగరిమ.

కం మిత్రులు నాపుత్రులు వారల
మైత్రికి నిరూపమైన మన్ననఁ గనుఁడీ
శాత్రవు లెల్లరు దమతమ
శత్రుత్వఫలంబు గుడువ సమయము డాకెన్

మం—నాప్రయత్నములు సెలవాహిననవి అయ్యో! ఎంతగతి పట్టినది,

ఉ అక్కట! జీవనోలు తిల నంతము లేక పరిభ్రమింపఁగా
వెక్కసమైతె నీవు వృధాం జెడు దైవము కంటి కిట్టు ని
వక్కటికంబు లేక నను నాఱడిపుచ్చె చనంగ నాయమే
దిక్కటియున్న నన్నఁ గడతేర్చెదువా లెవరమ్మ పుత్రికా

నాగపోహా ప్రాణము వాసిపోయె నిఁక నాబొందిలో ప్రాణము లుండనోపవు

(మూర్ఛిల్లి మృతినొందుచున్నాడు)

శ్వే కే—అయ్యో? నేలఁ గూలుచున్నాఁడు

సుమి—హృదయమా! అలిసిపో వేల

శ్వే కి—అయ్యో! కను విచ్చి చూడుము

న—చింతలచేఁ జివికి గ్రుగ్గిరాలినాఁడు ఆయన యాత్మస్వాస్థ్యమునకు భంగము సేయకుము

శ్వే కీ—అంతా అయిపోయినది

సుమి—కా కేమున్నది ఇంకవఱకు నిలుచుటే నా కాశ్చర్యముగఁ గన్పట్టెడు

శ్వే ధ్వ—వారిని దోడ్కొనిపొండు సుమిత్ర శ్వేతకీర్తులారా! ఇఁక విచారమే మనపాలు కాటికిఁ బోవువరకును గర్తము మానదు పరమాప్తులగు మీసాహాయ్యముచే నే నీరాజ్యభారనిర్వహణమందు గొంత యూరట గాంచెద

సుమి—నేనును నాయజమానునిపజ్జకుం బోవలె (నిష్క్రమించుచున్నారు)

శ్వే కీ—మనమిట్లు బేలపడవలదు ఐహికసుఖదుఃఖములయందు పరమార్థభ్రాంతి చేసి ఖేదమోదము లందుట పామరలక్షణము ప్రాజ్ఞుఁడు సుఖదుఃఖములను లాభాలాభములను జయాజయములను గణింపక ఫలాభిసంధి వర్జించి ధర్మ మాచరింపవలెను (ఉభయులు నిష్క్రమించుచున్నారు)